

Värske
RÕHK

E-TEAVIKU LITSENTSILEPING

Kasutades käesolevat e-raamatut / e-ajakirja (edaspidi "e-teavik") nõustute, et olete lõppkasutajana (edaspidi "Lõppkasutaja") sõlminud lepingu (edaspidi "Leping") Digira OÜ-ga (registrikood 11729715) ning e-teaviku kasutamine on lubatud vaid allolevatel tingimustel.

E-teaviku sisu on kaitstud autoriõigusega. Lepingu sõlmimisel ei anta autoriõigusi mistahes mahus üle Lõppkasutajale. Lepingu tingimuste vastane e-teaviku kasutamine on ebaseaduslik ja on aluseks kahjunõude esitamisele Lõppkasutaja vastu.

E-teavik on Lõppkasutaja isiklikuks kasutamiseks ning e-teavikut ei tohi mistahes viisil (sh elektroonilisel või väljatrükitud kujul) teha kättesaadavaks (sh müüa või üürida) kolmandatele isikutele.

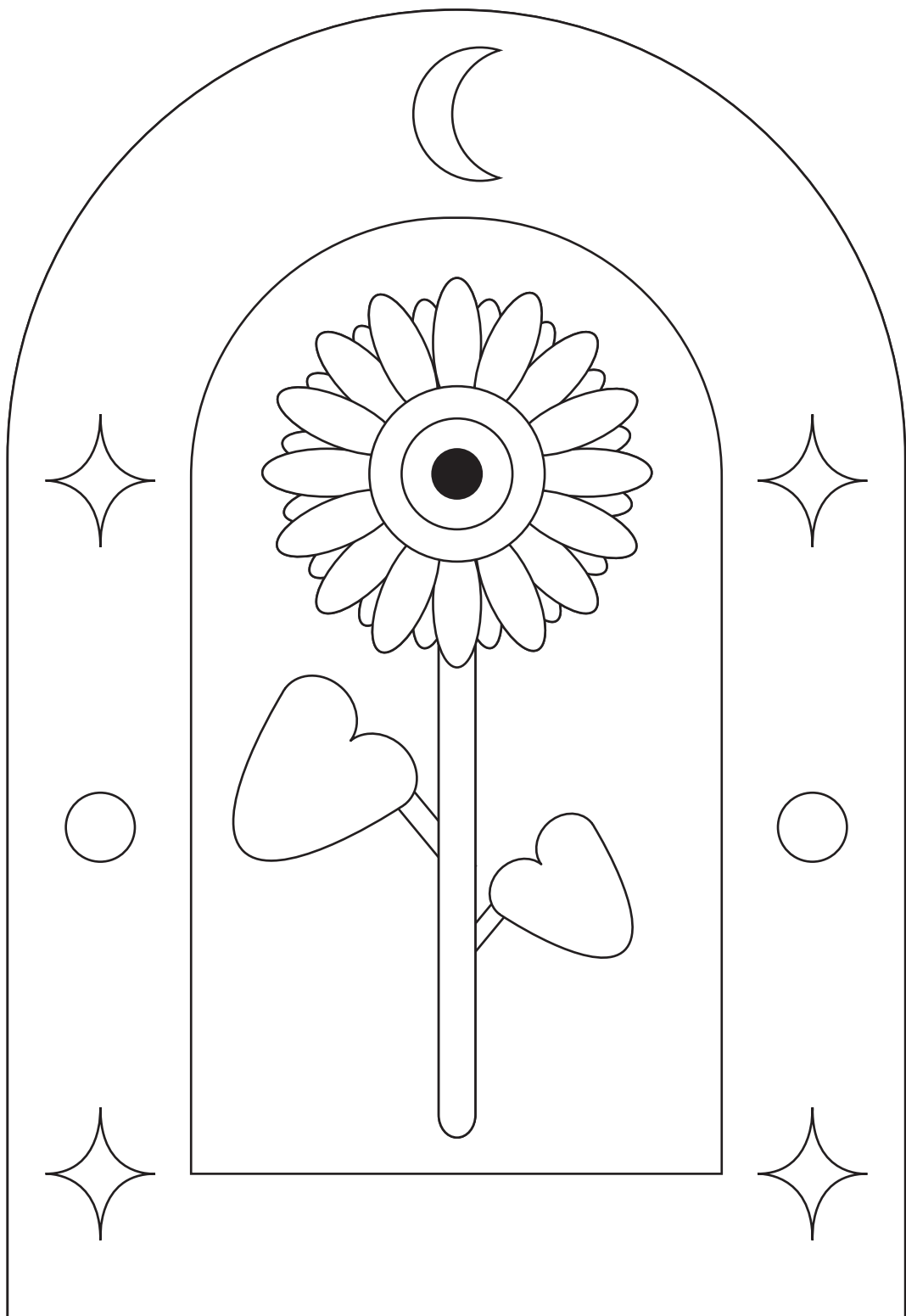
E-teaviku sisu mistahes mahus kopeerimine on keelatud. E-teaviku võib alla laadida ning salvestada oma arvutisse või lugemisseadmesse üksnes Lõppkasutaja.

E-teaviku sisu mistahes mahus muutmine on keelatud. E-teaviku muutmisenä käsitlevad pooled ka e-teaviku faili lähteteksti muutmist.

Levitaja ei vastuta e-teaviku sisu, sh teavikus olevate viidete sisu eest.

License no. 00251905 - e

VÄRVI ISE!

Sofia-Elizaveta Katkova

vene keelest

Kaia Beilmann

***

õnne heitlikkusest
ei pruukinud neil rääkida
kui kauaoodatud vihm
nende restorani vihmavarjult
just ojadena ei voolanud
siiski tuli end nihutada
põlvedele lähemale
selle üle oli tal hea meel

ja elust kui imest
ei pruukinud rääkida
sest pühad mööduvad
ja valu tuleb tagasi
tuues endaga veel seitse
kuigi praegu neile muidugi tundub
et pole mingisugust sõda
ja pole sõjal tagalat

on hoopis limoncello
ja õunad kalvadoses
et suvi on õhus
tehes pikaks kasvanud juuksed raskeks
ja võib veel lõputult kaua
vaadata laienenud kivipaariga
päikse käes
teist kivipaari külmas vees

***

ole vapper ja vaata üles
elu künka peal saab kunagi otsa
päevalilled juba ootavad koitu
keegi torkab tardunud maastikku
kui roosasse sülti
ühel või teisel pool kallast selles riigis
kus päikeseloojangud kunagi otsa ei saa
ja oksaraag kõditab alati kõige tähtsamat
mis kohe-kohe aevastab, saamata lahti
tungivast vajadusest teostuda

ole tark ja ära vaata üles
seal keerdub minu elu
vasklinna pealaele just nagu suhkruvatt
kuidas küündida selleni, kuidas kinni hoida
kevadtuule sambast
mis ömmeldud vitrioli ja kulla sisse
ainult mitte täituda hellusega
pelikanide või teiste loomade vastu
kärbitud mälestustega
suhkruklaasi sandistavast magususest

ole halastav, vaata üles
elu see on vaid sõnad ja lootused
kas rukkililled tegid meid vabaks
kas keel tegi meid kuuldavaks
ühelt või teiselt kaldalt tintinnabuli
mustikaaedade poolsaarel
ei päästnud ei tema paindlikkus
ei tema tühisus
ei tema jäikus, ei tema äraolek
ja ainult muusika mitmekordistub
mees märgab ja maadleb
mozartil silmad maas

***

kuiv kõrreke piilub
välja polise müürist
ning kõlab nagu häälest ära
pianiino Belarus

ei mõelnud ma diktaatori peale
kui sellel mängisin
ei teadnud isegi tema olemasolust
kuid meemid muutusid
aja jooksul üha naljakamaks
ja seejärel hirmsaks

noor hommikune rohi
kasvanud jõeorus
väljaspool piiskopkonda
kõlab kui tiibklaver Estonia

kui ma sellel mängisin
ei tulnud mul isegi mõttesse
liivi ordu
või teised kirglikud impeeriumid
või väikese rahva saatus
nad tulid ida poolt
ühele maalapikesele
et lahustuda rabajärves

surudes käed kuiva rohtu
pistes jalad värskesse mulda
millele veel mõelda kui mitte oma
muusikalisele keskpärasusele

***

ma tean, pärast mitmendat kaheksandikku
see härra „kuidas teie nimi on“,
see „joseph. joseph haydn“
mulle böömi metsas vastu tuleb.
hiljem taipab üks meist,
et böömi metsa
on lihtne muuta boulogne'i metsaks,
aga sõprust labidaks.

ent kui laine lööb jalad alt,
magu ja süda vahetavad kohad,
vahused küünised veavad põhja,
tasub silmi kissitada ja kujutleda
lõputuid täppe ja sabakesi –
neid ei saa ei õhuks muuta
ega aimata lõhenenud taevas.
nendega koos kaob ka suvi.

kaovad ka teised ajad,
mille on helindanud kombelised,
homoseksuaalsed, võimukad,
põlualused, usklikud –
ateiste nende hulgas ei ole.
küünistega haaravad nad ainult moe poolest.
ükski neist ei hakka uputama
jumalikke kassipoegi.

***

reaalsus laieneb,
kui instagram paljastab saladuse,
et bob dylani
ja leopold bloomi vahel
peitub ezra pound
fotos, kus on vana viiuldaja ja
her daughter by ezra pound.
photo: allen ginsberg

reaalsus laieneb,
kui kirjutad luuletust
vaikuse ja keele kohta,
aga selgub, et suured tähed,
serhi žadan, jaan kaplinski
juba tegid seda.
muide, kui nad kokku segada
ühte õhtusesse igatsusse,
sellest tuleks pomm,
trust me, i'm an engineer.

reaalsus aheneb,
kui rakendad kirchhoffi seadust,
seitse korda möödad, üks kord oi lühis,
lepid täppisteaduste
halastamatuse ja entroopiaga,
kui asi jõuab kohani, kus
brains and metal meet.

aga kui russelli teekann
kohtub igavikuga,
mis lõhnab nafta järele,
kaob reaalsus sündmuste horisoni taha,
muutub jäädavalt.

sel hetkel gileadi roland
tõmbab tanksaapad jalga ja ütleb:
the world has moved on.

ning ulatab mulle käe, millel puudub kaks sõrme.

*

keel on minu kodu
ma muudkui löön end vastu
kodumaja nurki

keel on minu alustugi
ma seisan selle peal kikivarvul
et ära mahtuda

temas ei ole
puitu ega kive ega õlgi
ainult õhk

*

kas ma kannan keelt nagu kleiti
sest et see on ilus ja mugav
või kasutan keelt nagu meest
sest et ta on mõnus ja rikas

kas ma teen miskit sellest
kui pööran keelt pahupidi
kogemata või hea meelega
käitun kellegagi niisama

kas ei näi see kuigivõrd vääritu
ebaloomulik kandmine
ebainimlik kasutamine
ning mu päris olemasolu

*

oma loomuse kolmkümmend variatsiooni
võid toppida Bach'i aaria nootidesse
nagu ikka saamatult vehkides
nähtamatu taktikepiga

nii kõlavad kõik sinu algatatud kaklused
ja kõik sinu lahutatud armastajad
nii vaikib kivi selt teelt
mis algas reetmisega

nii ma leian sinu identiteedi
ja selle alt ilmuvad kõrbed
kus varjan end nende eest
kes unedena rindejoone ületasid

*

rohkem identiteete identiteedijumalale!
rohkem ambivalentsust, polürefleksiooni,
multiteadvust, kõikpoleniüheseltmõistetavust

inimene küsib inimeselt:
mis on sinu identiteet?

inimene vastab täna:
kui kõiki kohutas surm
ja hakati kotte pakkima
tekkis hirmu asemele
õnnetunne
hea on olla iseendana
choosing death as a fighter

inimene küsib inimeselt:
mis on sinu identiteet?

inimene vastab eile:
tema kahvatu turja all
heidavad hirved sarved maha
ta lõhnab muskuse, lõhnab viiruki järele
seda lõhna ei saa koju kaasa võtta
teisisõnu, ma proovin lihtsalt laulda:
black is the color of my true love's hair

inimene küsib inimeselt:
mis on sinu identiteet?

ma vastan ja vastan:
minu kodumaa see on keelesoo
mille äärel ma end kõigutan
mitte veel lõppedes kehana
kuid juba alates tekstina

pirita jõgi

mitu kilomeetrit, peaaegu kümmekond
meie getost birgittasse
ja birgittat pole kuulda
isegi öösel kui jäätab

kui jalutad mööda tema nahka
kindlasti lööb sind jalust maha suusataja
sind söimatakse läbi
ära riku suusarada, кодова

murra ta suusad ja suusakepid
sest paju on juba üleküps
homme hakkab öitsema sirel
kuu pärast valmivad pihlakad

ikkagi ei ole birgittat kuulda
isegi öösel kui jäätab
sest eesti keeles pole
selliseid helilisi häälikuid

***

postkaplinskilik aeg on üks teine aeg
(Hasso Krull)

ruum tardub järjest sagedamini
järjest sagedamini pole ka vastust
sellele pilgule mis
tahaks aga ei oska öelda
kui lõppeb muinasjutt
tuleb meelde tuletada
vere kehas liikumise saladused
ja hingamise reeglid

lõpuks oleme me viimased
pastelsed gootid
kõige leebemad külalised
charoni liikuvass lossis
kaevajatena maamõõtjatena
sobivate jalanõudeta
astudes sogasesse ja lõbusasse
leksikoni leende

postkaplinskilikus reaalsuses
kaotab mälu tähenduse
ja elu tunnistab kõiki
oma pideva süttimise astmeid
ja sinu aurustumise kiirust
fantomne puudutus
seni veel tundmatu
nii matemaatika keele
kui minu
hingamise jaoks

Sofia-Elizaveta Katkova (28)

Milline on sinu silmis Eesti noorema vene emakeelega põlvkonna luuleväli? Mida loetakse, kuidas end positsioneeritakse, millega suhestutakse?

Oh, see küsimus on tõeline väljakutse!

Minu silmis on Eesti noorema venekeelse luulehuvilise peamised tunnusemärgid individuaalsus, üksiolek ja varjus viibimine. Tundub, et ühtlast venekeelset luulevälja meil ei eksisteerigi. Pole ühendusi, mis toimiksid institutsionaalse toena, et see nähtus kuidagi areneks. Iga venekeelse nooruki jaoks, kes tunneb huvi poeesia vastu, vajadust luulet lugeda ja ehk ka himu kirjutada, on see alati väga eriline ja iseseisev teekond.

Selle aasta alguses Vaba Lava Narva korraldatud Poesiafestival näitas, et noori inimesi, kes kirjutavad Eestis luuletusi vene keeles, ikka

leidub. Võib küll nentida nende vähesust, kuid samal ajal nähtuse mitmekesisust — üks vaatleb oma tekstides identiteediküsimusi, segab keeli ja käsitleb kohalikku kultuurkoodi (Darja Popolitova), teine eelistab vestelda Baudelaire'iga ja oma subjektsusesse süvisi minna, toetudes pigem laiemalt euroopalikule kultuurile (Viktor Antipov), kolmandal on täitsa erinevalt kõlavad tekstid olenevalt sellest, mis keeles luuletus kirjutatud on (Mihhail Boitsov). On teisigi nimesid, on väikesi vabatahtlikke algatusi, mille abil võib tutvuda mingil määral sellega, mis toimub Eesti venekeelses luuleväljal ka noorema põlvkonna vaatenurgast — näiteks igakuine luuleõhtu „Öökulli lugemised“ („Совиные чтения“) baaris Põhja Öökull, mille traditsiooni võib võrrelda kirjandusõhtuga „Viimane neljapäev“.

Siinses tekstivalikus on ka üks tõlkimata, st algselt eesti keeles kirjutatud luuletus, mis küsib: „kas ma kannan keelt nagu kleiti / sest et see on ilus ja mugav / või kasutan keelt nagu meest / sest et ta on mõnus ja rikas“ — mille ajel see küsimus just niisuguste võrdluste kaudu kuju leidis, ja kuidas sellele siis ise vastaksid?

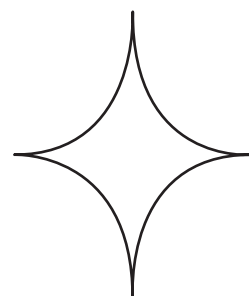
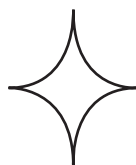
Mingil hetkel hakkasid need kaks sõna, „keelekandja“ ja „keelekasutaja“, mul keelel (vabandust!) kibeleva ja tundsin vajadust sellest probleemist lahti saada. Niiviisi sündis käesolev tekst, kusjuures keel ütles mulle ise ette selle võrdluse nõmedate stereotüüpidega, et naised kannavad vaid kleite ja kasutavad mehi — ja mina siis ütlesin talle

„okei, vaatame, mis sellest välja tuleb“, ehk see on tegelikult pisike, aga puhas keeleluule-moment.

Mu vastus küsimusele asub aga teises tekstis: ma kõigutan end keelesoo äärel.

Mõni kultuurisoovitus lugejatele?

Ma ei lähekski väga kaugele, soovitaksin sama, mida „soovitan“ oma tekstideski. Seal on lugemis-soovitused, mõlemad on sellised suured ja „aeglased“ romaanid ning sobivad romantikutele ja seiklejatele: George Sandi „Consuelo“ (siin saate kokku Joseph Haydniga) ja Stephen Kingi „Tume torn“ (seal aga Gileadi Rolandiga).

Lained

Getriin Kotsar

I INTRO

Minu nimi on Y. Ma olen 20ndates eluaastates noor inimene ja ma õpin koolis, millel on küljes (enam-vähem) kunstikooli maine. Siin õpetatakse erialasid nagu koreograafia, etenduskunstid, graafiline disain, maalikunst ja isegi semiootika. Nutikamad võivad järeldada, et minu päevad ja ööd mööduvad Tallinnas, Tartus või Viljandis, sealhulgas klubides, baarides, korterites, nädalavahetusel kindlasti korra looduses, sest juuri ei tohi unustada, teatrites, näituse-saalides, plaadi- ja raamatupoodides. Ma olen vanemate paksu rahakoti, eliitkooli ja 2000ndate popkultuuri nägu. Ma olen värvika kõnepruugi, musta värvi riiete ja katkise klaasiga iPhone'i nägu. Ma romantiseerin kannatava kunstniku stereotüüpi, rullin omale ise suitsusid ja räägin jalgu kõlgutades, kui perses on lugu rahastusega eesti kunstimaastikul. Samal ajal toksin laua all emale sõnumit: „kas saaksid veel 10 euri kanda pls?“ Ma istun baari vetsus, vaatan kleepse „Ravikindlustus kõigile“ ja „Pissimine on inimõigus“ ja mõtlen: „Yes, preach!“ Ma olen kleepsud baarivetsus ja uurin pineval pilgul noori, kes tulevad vetsu end pildistama, suudlema, juttu ajama, triipu tõmbama, nutma ja oksendama. Võibolla ka põit kergendama.

II SPIRAAL KOHVI KÕRVALE

Ma joon hommikul mitu tassi teed või väga kanget kohvi, sest muidu ei ole mul loengusse jõudes kursakaaslastega jututeemat. Selle kõrvale kerin või parimal juhul isegi lehitsen Müürilehte või Sirpi. Sõltub, kas ja milline on tuju, tähtede seis ja ilm minu avara üürikorteri akna taga. Ma mõtlen, kui palju on teha, kui vähe on aega, kui noor ma olen, kui vana ma olen, peaks kassitoitu ostma, kas jõuan täna Vent Space'i näituse avamisele, kas peaksin postitama Instagrami *story*'sse oma hetkelemmiku „mingi-house-muusika-lugumis-oli-lahe-enne-kui-teised-seda-kuulama-hakkasid“ by IDA raadiot korra väisanud tüüp, kes nimetab end produks, kas Humana on avatud kuueni või seitsmeni, kas ma emale ikka helistasin, kas

migreenirohud on ostetud, õppejõu selgitus selle artikli kohta oli ikkagi liiga segane, nii et ma pean kõik uuesti läbi lugema, seminari-, baka-, uurimis- või magistritööd on vaja kirjutada AAA, äkki mul on ADHD, sest ma unustasin jälle oma võtmed külmkappi, *silly me*, ma mäletan küll, kui M ütles mulle neljandas klassis, et mul on väikesed rinnad, või ei, äkki see oli hoopis S, kes ütles, et mitte keegi ei taha sellist poissi, kes mängib flööti, sest see ei ole üldse seksikas, ja mina solvusin nii hullult, et ma ei puutunud sellest päevast peale oma pilli ja kahetsen siiani, sest ma näen, kuidas mõned noored suudavad teha klassikalise muusika *cool*'iks (sa tead küll, kes sa oled), samas, klassikaline muusika on alati *cool* olnud, raske on olla kõigi ja kõigega kursis, ja nüüd meenub, et tegelikult peaksin ma L-ile helistama ja küsima, et kas ta tahab minuga õhtul veini juua ja *drag race*'i vaadata, sest me oleme *ally*'d ja me kleepisime ükskord telefonikaanele vikerkaarevärvilise kleepsu ja panime Sveta Baari ees tatti, aga ikkagi, et kõik see, mida ma õpin, on tegelikult mõttetu ja olgugi et ma tänan oma vanemaid, et nad ei sundinud mind arstiks või juristik, siis kurat, miks ma ei võinud minna õppima midagi, mille tagajärg ei ole vanemate kulul elamine kuni 30nda eluaastani, hedonistlikud pahed, küünilisus kõigi ja kõige suhtes ning lootuskiir, et ma olen lihtsalt avastamata geenius. Kuradi vanemad vanemad vanemad.

III SELTSKONNA SELGROOD

On reede, mis tähendab, et oleme otsustanud minna peole, baari või kellegi korterisse. Kuid veel enne, kui näpu vahele jõuavad sigaretid ja longerod, IPad või odavad veinid, käime läbi Kanuti Gildi Saalist, et vaadata, kuidas mõni noor etenduskunstnik aeleb oma keha-vedelike sees, karjub ennastunustavalt jumal-teab-mida ning teeb paar kildu, millest meie aru saame, sest meie oleme haritud inimesed. Pärast aplausi ja mõttepausi tõmbame Dr. Martensite nõörid kõve-mini kinni, sätime ölakotid paika ja astume, suits juba põlemisvalmis, tänavale. Räägime läbisegi lavastusest, kunstniku eelnevalt antud intervjuust ja järgnevast plaanist. H pakub, et lähme Kivisse, O ja K aga hoiavad andunult käest kinni ja ütlevad heledal häälel: „Ee meil ei ole üldse vahet, kuhu minna tee-bee-haa,“ mille peale pakuvad I ja N välja, et äkki lähme Mökusse, mille peale P ütleb, et seal on nii palju välismaalasi ja aeglane teenindus, mille peale teised teadjalt noogutavad, ainult F ütleb: „P, ega sa siis rassist ei ole“, aga P on juba läinud eemale telefoniga rääkima. Seltskond seisab nõutult ja muidu häälekad arvamuslimidrid (ja seda muide pea igas valdkonnas) on äkitselt muutunud vaikseteks selgrootuteks, igauks neist oma

mõtteis ja tundeis. Õues puhub jahe sügistuul, katused on täis rasket lund, taamal on näha, kuidas täna öösel ei lähegi täiesti pimedaks, sest kohe-kohe on jaanipäev ja päike uinub vaid viivuks.

IV MELANHOOLIAMINUTID

Enne uinumist vaatan üle, kas ta vastas mulle, aga näitab, et *active 1h ago* ja sõnum on kõigest *delivered*. Panen telefoni laadima ja võtan kätte raamatu, mis oli mul Goodreadsis märgitud, et *want to read*. Selle peale meenub, et peaksin muutma selle *currently reading* uks ja võtan telefoni uuesti kätte. Näen ka sõnumit: „ma tunnen et ma olen praegu lihtsalt nii teises kohas et nagu mina ja mu looming oleme üks aga et ma justkui vaatan muud maailma ja ka sind kõrvaltvaatajana ja see teeb kõik nii keeruliseks ja ma tõesti tunnen et on vist lihtsam kui on nagu *no strings attached* saad aru v“. Jõllitan seda, muudan Goodreadsis staatuse ümber ja panen telefoni taas öökapi äärelle. X, seesama, kes mulle kirjutas, õpib koolis, millel on küljes (enam-vähem) kunstikooli maine. Seal õpetatakse erialasid nagu koreograafia, etenduskunstid, graafiline disain, maalikunst või isegi semiootika. Nutikamad võivad järeldada, et tema päevad ja ööd mööduvad Tallinnas, Tartus või Viljandis, sealhulgas klubides, baarides, korterites, nädalavahetusel kindlasti korra looduses, sest juuri ei tohi unustada, teatrites, näitusesaalides ja plaadi- ja raamatupoodides. Loen raamatut, aga tunnen, kuidas mõte triivib kõigi käidud kohtade ja olnud hetkede vahel, üritan nende seast paaniliselt leida X-i viiteid soovile anduda täielikult oma loomingule, ent ei midagi. Ma ei saa aru. Püüan end rahustada teadmiselega, et isegi kui see X ei ole see, siis on kuskil X2 või X3 või miks mitte ka Y (ma olen suhteliselt fluidne), ja siis saan suures nukrameelsuses aru, et minu jaoks on ikkagi oluline, et keegi oleks mu kõrval. Isegi kui ma kukun kunstnikuna läbi, siis keegi on minu ja minuga. Ehk ei tunduks kontoris töötaminegi nii talumatu. Luule- või proosaread, mis kollakatel lehekülgedel mu ees ujuvad, on tänaseks õhtuks kaotanud oma tähenduse ja otsustan end magama sundida, sest nagu ütlevad vanemad vanemad vanemad, on hommik õhtust targem.

V VALGUSTUMINE

Ärkan hommikul, joon mitu tassi teed või väga kanget kohvi ja lehit-
sen ajalehte. Õues puhub jahe sügistuul, katused on täis rasket lund,
on näha, et päike on juba ammu tõusnud, sest on kevade lõpp. Panen
kruusi lauale, jätan telefoni öökapile ja panen üleriided selga. Lasen
jalgadel end viia sinna, kuhu nad parasjagu tahavad. Ma möödun
kõikidest tuttavatest majadest, postidest ja aedadest, päike paistab
mulle silma ja ma tunnen, kuidas külmad vihmapiisad niisutavad
mu nägu. Tänaval ei ole kedagi, ma olen jäänud üksi. Akende taga
näen siluette, P-d ja F-i ja E-d ja O-d ja P-d ja X-i ja Y-it ja nii edasi
ja edasi ja edasi. Nad joovad teed, räägivad sõpradega, vaatavad
filmi või mõtlevad, et kuidas see artikkel ära lõpetada, kirjutavad
oma vanematele, helistavad neile ja soovivad tere hommikust ja
head ööd. Nad tunnevad, mõtlevad ja soovivad, unistavadki ehk.

Ma olen jõudnud jõe äärde. Ma olen unustanud, mis tunne
on jõe äärde tulla. Ma olen unustanud, mis tunne on jõe ääres olla.
Näen kedagi vastaskaldal. Lehvitan talle, ta lehvatab vastu. Võtame
samaaegselt riidest lahti ja hüppame jõkke. Vesi liigutab meid alla-
voolu, aga meie ainult naeratame, naeratus kasvab naermiseks ja
niimoodi lõkerdades kaome koos sügistuulde.

Svetlana Štšur

*

Minu sõber on maailma targim loll –
ja see pole minu välja mõeldud mõiste.
Aastaid tagasi, kui olin veel ühikarott,
karjus seda mu sõbra poolpärist issi.

Minu sõbral on tugevad südamehäired,
mida toetab pere korteriga pärandatud alkoholism.
Pean tunnistama, et mul pole aimugi,
kuidas surmaga pole lõppenud ta eskapism.

Minu sõber on maailma õnnelikem luuser:
tal on entsüklopeedia mahus teadmisi
ning kättesaamatu nägus muusa,
kes jääb tema jaoks alati „missiks“.

Minu sõber kirjutab aastaid raamatut,
lõpetab ülikooli, kolib välismaale, teeb uuest nädalast trenni,
jätab maha kanepi, alkoholi, ning hakkab säästma.
Aga seni ostan liha, pastat ning khmeli-sunelit,
teen talle süüa ja kuulan intellektuaalselt pretensioonikat jura.
Sest olen sõber ja muidugi ka дыра.

*

Kui väljas hämardub, lähme otse Stromkale.
Sa vaatad kontojääki ja ostad mulle kohvi.
Me lähme üle tee kui fooris põleb kollane,
Provintsist femme fatale, boheemlaslik nohik.

Jutt jookseb nagu oja ja muutub tagarääkimiseks.
Me sildistame neid, kes taga meid ei igatse.
Su kalambuuri mu eksidest teeb vihmast päeva päikseliseks.
Ja tundub, et ME ELAME kui terve maailm kiratseb.

*

„Amerikanka!“ Seemisjakis, mis istub hästi.
Jakk on ilmselt ta mehe seljast või isa kapist.
Amerikanka suitsetab nii, et ruumis polegi õhku,
Madala häälega räägib minuga ja paneb nimele rõhku.

Amerikanka, blondid juuksed on sassi läinud,
Humana käekotist võtab lohakalt Chanel Rouge'i välja.
Amerikanka elab Lasnamäel ja on käinud Narvas,
Naeratades Balti Jaama turul kõigile: „спасибо“, „пожалуйста“.

Amerikanka on Tšehhovist vaimustuses ning loeb Buninit,
Talle on teiseks isaks ammustest aegadest Boris Akunin,
Amerikanka kuulab Nautilust ja palub mu käest tõlget,
Käib EKA loengutes Pae laadalt ostetud kleidiga ringi.

Amerikanka joob ennast sageli purju lemmikbaaris,
Karjub, et viib mind järgmisel reedel otse „to Paris“,
Amerikanka sosistab kirglikult, et olen „Nataša, Nataša Rostova“,
Ma helistan teatud numbrile ning palun „vii ta koju, Vova“.

Amerikanka kirjutab sõnumeid siis kui pidu on läbi,
Et ta väärtustab mind ning tal on eilsega seoses häbi,
Amerikanka jagab, et parim seks oli tal naisega Sotšis,
Kirjutan vastu Telegramis: „Cherish, darling, спокойной ночи“.

Seio Saks

Töölise kodumaa

Sümbolist Aleksander elas Peterburi öös keset talve, nälga ja sõda.

Küünlaleek väreles tõmbetuule käes,
kauguses põlesid mõisad.

„Luuletaja ei vaja omandit,“
ütles ta sõpradele,
see oli vapper, aga

Balti videvik

Maandusin avakosmosest
siia maale, kus on, mida vihata.
Aga vihkamine on side.

Tahaks kirjutada ajalehte
ja öelda neile, kes seal kirjutavad,
mida ma neist arvan.

Kas mul hakkaks
vabam, kergem, parem olla,
kui teeksin ühe katsetuse
vihakõne žanris?

Ja kui parem ei hakka,
võib-olla pakutaks vähemalt tööd?

Reetmine

Sa oled *online*, seega elus.

Sa oled elus ja reedetud.

Sind hoiatati ette –

sa nägid varemeid

veel enne, kui käis pauk.

Puhtale maale

Olen kompulsiivne linadepesija.
Mu kinnismõte pole süütu. Pööningul
kummitab plekita imago,
keldris mädanevad budamunga luud.

Metamorfoos

Mälestuspilte neli aastakust
Värske Rõhu keeleteimetajana

Lydia Risberg

I

5. märts 2018 kl 12.48

Tere, Lydia!

Mäletan, et rääkisid millalgi, et toimetaksid hea meelega rohkem ilukirjandust kui tarbetekste. Otsime praegu Värskele Rõhule keeleteimetajat, kas tahaksid kätt proovida? Kui see mõte pakub huvi, siis võib edasi rääkida tasust, graafikust jne.

*Tervitades
Carolina*

5. märts 2018 kl 12.58

Tere, Carolina!

Jah, soov pigem ilukirjandust toimetada on endiselt olemas. See mõte Värske Rõhu keeleteimetajana kätt proovida pakub väga palju huvi, hea meelega räägiks sellest täpsemalt edasi.

*Tervitades
Lydia*

*

Miks mul kulus vastamiseks 10 minutit? Küllap mahendasin *ihihihhi-juhhei-hurraa*-efekti. See tähendab *anna-töö-siia-ükskõik-mis-on-tasuja-mis-üldse*. Sest ma ei olnud Rõhku avanudki, enne kui selle keeleteimetajaks hakkasin.

31. oktoober 2017, hiljem

Tõepoolest, õues tasub käia, ja Promenaadiviies ajakirja peatoimetajalt küsida, kuidas keeleteoimetatakse luuletusi.

*

Millalgi sain uurimise peale teada, et ainus valik ma mantlipärijaks siiski ei olnud. Minu kasuks rääkis see, et elan Tartus (Rõhk toimetab Tartus), muid kaalukausicallutajaid ei mäleta. Tasub Tartus elada.

31. oktoober 2017, varem

Kultuurikluppi jõudsin läbi eneseületuse: läksin pärast kirjandusõhtut teistega linna kaasa, mitte mugavalt uuesti koju tööd tegema. Tartu Kirjanduse Majas toimus tol õhtul nimelt üritus, kus räägiti sellest, mida teeb üks toimetaja – läksin kohale, et ka teada saada, mida ta siis teeb.

Eeldus: toimetaja = keeleteoimetaja. Minu tollase kogemuse pinnalt vormunud mõistmise kohaselt tegi keeleteoimetaja teksti korda – aga üksnes valekeelsuse mõttes. Näiteks kasvõi teksti ülesehituse parendamisele ma üldse ei mõelnud, kuna tõlkebüroode tekstid tulid tõlkeprogrammides, kus iga lause oli oma lahtris, ning enamasti tuli vaadata vaid Kehvu Keelendeid (sest nende alusel hinnati nii büroo sees keeleteoimetaja pädevust kui ka väljastpoolt büroo kvaliteeti) ja tõlke vastavust originaalile. Ka kirjastustele tõlkeraamatuid toimetades ei pidanud ma teksti ülesehitusest mõtlema, oli mis oli. Samuti ei mõelnud ma sellele, et toimetaja peab tegema valikuid, mis tekstid avaldada, ja saatma äraütlemiskirju.

Tegelikkus: toimetaja ≠ keeleteoimetaja. Toimetaja teeb igasuguseid asju, toimetab ringi, tegeleb lepingutega, on asjaajaja, samal ajal kontrollib ta ka tekstides esinevaid fakte, mõtleb sisu poole pealt kaasa jpm.

märts 2018

Päris uhke tunne oli olla Värske Rõhu keeleteoimetaja, ikkagi kirjandus.

Esimene tekst, mida lugesin, oli Indrek Spungini päevik.¹ Emotsioon oli kasutusjuhendite ja ajaviiteromaanide lugemisest meeletult erinev, väga positiivne.

Mida ma selle tekstiga tookord siis tegin? Käitusin temaga oma tollaste keeleteoimetamispõhimõtete järgi: tahtsin teha hästi palju ja leida üles kõik, mille kohta keelekorralduses midagi öeldud on – et tõestada

oma oskusi ja tööd väärida. Pidin enda arust näitama, et olen omandanud keeleteimetaja pädevused, tehes teksti võimalikult punaseks.

Kuna Carolina mu saadetud failile kohe ei vastanud, närveldasin, et äkki ma tegin liiga vähe appi appi ja ta juba kahetseb, et mulle seda tööd pakkus. Varsti, võibolla juba samal õhtul ühe luulekogumiku esitluse järel tuli ta siiski ütleva, et väga hea, olen väga põhjalik. *Huhhhhhh!* Tollane põhjalikkus tähendas muuhulgas küll seda, et kommenteerisin võimalikult iga muudatuse juurde mõne EKI lingiga. Carolina ütles juba üsna varsti, et ma ei pea parandusi nende linkidega põhjendama, ta usaldab ja lõppeks otsustab ise. See tekitas mus kerget stressi, sest kui ma ei põhjenda, siis äkki ta ei võta mõnd parandust vastu?! Kuidas siis nii, et tema valib, mis läheb ja mis ei lähe sisse? Äkki Carolina jätab vead sisse?!?! Mitmeis bürois olin ju mina kui keeleteimetaja pädevaim, olin viimane sõna ja suurim asjatundja teksti õigekeelsuse asjus. Ja tekst pidi olema Õige.

Niisiis, mida ma selle päevikuga tegin? Kõike põhilist, mida mind oli õpetatud ja mida olin õppinud tegema.

- Kommenteerisin näiteks, et *lt*-lõpuga tekstides üldiselt liialdatakse. Samas, selles päevikus esines *lt*-lõppu, mis oleks asendatav *sti*-lõpuga, 2 korda.² Tõesti liialdamine!
- Samuti teadsin, et tihti liialdatakse sõnaga *oma*. Ent päeviku 14 *oma* seast oli täpselt 1 osutunud liialduseks.
- Võõrsõna *ekspertiis* asemel pidasin paremaks omasõna *asjatundlikkus*.³
- Väljendusviisi *läbi raadioetri* pidasin pahaks, sest „Otseselt ei saa läbi eetri minna“.⁴
- Väljendi *niipea kui* pea olin maha võtnud: *nii kui* (???)

Ning palju muud seesugust. Noooooo-*noh*.

2 Soovitus asendada *lt*-lõpp *sti*-ga leidub juba Johannes Aaviku 1936. a õpikus, kus ta proovis neile ka erinevad tähendused anda: *tooresti* (käis temaga tooresti ümber), aga *toorelt* (sõi kartuli toorelt = toorena), *kergesti* (kerge vaevaga, ilma raskuseta), aga *kergelt* (mitte tugevasti, pääliskaudselt). Tegelikus keelekasutuses pole tema soovitud ranged eristused senini läbi läinud, sõnu kasutatakse oma keeletunde põhjal – mis parasjagu mõttenüansi edasiandmiseks sobiv tundub.

3 Mõistmine, et võõrsõna ei peagi alati igast tekstist nagu umbrohtu välja kiskuma, jõudis minuni hiljem. Vt ka Lydia Risberg. „Omad võõrsõnajoped“ – Keelesäuts (Vikerraadio, 12.11.2021) ning Tiina Paef, Lydia Risberg. „Võõrsõnade tähendussoovitused ja nende esitus üldkeele sõnaraamatus“ – Keel ja Kirjandus, nr 11, 2021, lk 965–984.

4 Sõna *läbi* taoline kasutus on juba ammu tavapärane ja selline muudatus ei ole igal pool asjakohane. Vt Lydia Risberg. „Mis on peidus sõnaraamatu tähendussoovituste taga? Eesti omasõnade käsitletus“ – Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, nr 13 (2), 2022, lk 185–214.

Huvi pärast vaatasin tolle numbri toimetatud failide kaustast veel üht teksti. Selleks sattus Margit Lõhmuse proosa,⁵ kust leidsin muudatuse *päikseprillid* → *päikesepillid*, küljes kommentaar: „Keelenõuvakk: Eelistame sõna *päikesepillid*, ent võib kasutada ka sõna *päikseprillid*. 2010 oktoober“. No tere hommikust. Trükki läks õnneks siiski *päikesepillid*, nagu autoril algselt.

põige kaugemale, 2014–2016

Keeletoimetamise algusaegade põhireegel: *asenda ära kõik sõnad, mille kohta tead, et need on valed*. Teadmised omandatud büroode ja kirjastuste toimetajate tagasisidetest, näiteks *seletab* → *selgitab*, sest „eelmine keeleteimetaja ütles, et nii on“. Lisaks enda leiud, kuna panin üpris pea tähele, et kui mingi sõna tekstist teksti kordub, siis tuleb see e-keelenõu lehele sisse lüüa, sest ilmselt ei peaks seda kasutama. Üks sellistest oli *jätkevvalt*, millest oli parem *endiselt*, põhjendusega „*lt*-määrsõna võib sõnastuse teha keerukaks ja kantse-liitlikuks“ ← ?????? & error, *endiselt* lõppeb ju ka *lt*-ga? Hoolimata sellest, et ma soovitus ei mõistnud, leidsin tollal, et kui nii on öeldud, ju siis nii on.

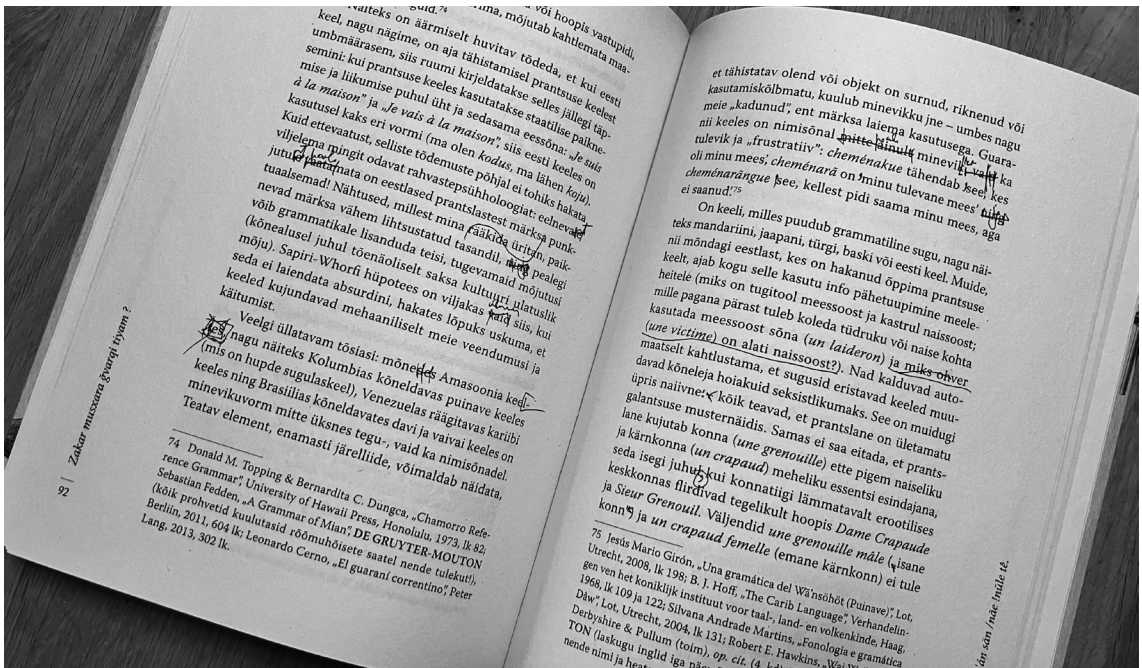
Algaja keeleteimetajana oli mus üldse eriline kramp sees. Tundsin, et pean kõik toimetama ülimalt õigesti, st kuskil eksisteerivate reeglite järgi, mida ma kõiki veel ei tunne, aga teised kindlasti teavad.⁶ See viis sageli ületoimetamiseni. Muuhulgas muutsin lauseid, millel polnud tegelikult viga midagi muud, kui et need ei vastanud minu maitsele. Olin küll ülikoolis õppinud, et ainult enda maitsele tuginemine ei ole piisav argument, ent tegelikku tööd tehes jäi see teadmine mõnda aega vaid teooriaks.

Samas, mul on ka kogenuma toimetajana mõned korrad (eriti uuele tööandjale toimetades) olnud tunne, et pean ju tekstiga midagigi tegema, näitamaks, et olen töö eest tasu väärt. „Lihtsalt“ testlugemine justnagu ei loeks... Hirmu „mille eest sa raha tahad, kui sa parandusi ei teinud?“ kõrval nagu ei teaks, et lugesin teksti põhjalikult läbi, kulutas sellele aega, mis võinuks kuluda muule.

⁵ Margit Lõhmus. „Ma tulen üheöösuhtest“ — Värskes Rõhk, nr 54, 2018, lk 8–14.

License no. 00251905 - e

⁶ Ilmselt üsna tüüpiline usk. Vt ka Lydia Risberg. „Mida on ühist eesti keelele ja hruštšovka?“ — Mürileht, nr 121, 2022, lk 20.

2017–2018 ja Vead

2018 lõpus tutvusin pärast üht Rõhu kirjandusüritust Kristeliga, kes ütles, et ei lubanud oma luulekogus⁷ ühtegi trükiviga ära parandada. See oli mulle tollal täiesti mõistusevastane, *kuidas saab TAHTA viga sisse jätta?? Tekst peab ju olema õige!*

Viga jääb sisse #2. Maria Esko ütles intervjuus:⁸ „Meil on absoluutselt fantastilisi tõlkijaid“, kus mina asendasin *absoluutselt fantastilisi* → *väga suurepäraseid*, küljes kommentaar: „Algsed sõnad on mõlemad amerikanismid.“ Trükikoosolekuks korrektuuripakki lugedes avastasin, et seda muudatust poldud vastu võetud ja koosolekul protestisin taas. Carolina siiski keeldus, sest misasja, inimesed räägivad nii, see on ju intervjuu. Vaidluse tulemusel läks trükki „Meil on täiesti fantastilisi tõlkijaid“, sealjuures mina endast väljas, et minu nime all jääb VIGA sisse.

Mu suhtumine Vigadesse oli aastatel 2017–2018 oma äärmises hari-punktis. Näiteks „Dublineski“⁹ hindasin peale sisu väga heaks ka selle järgi, et seal oli vähe parandada. Jah, tollal parandasin ka tööväliselt loetavaid raamatuid – kord harilikuga, kord suisa tindiga (pildil Jean-Pierre Minaudier’, „Grammatika ülistus“¹⁰ ning Äärmiselt Vajalikud Parandused).

7 Kristel Alvere. „Merehurmarohi“ – Värske Raamat, nr 20. Tallinn: Kultuurileht, 2017.

8 Maria Esko, Kristjan Haljak. „Joovastustunde võimalikkusest. Intervjuu Maria Eskoga“ – Värske Rõhk, nr 61, 2019, lk 60–71.

9 Enrique Vila-Matas. „Dublinesk“ – Tartu: Toledo, 2014. Tõlkinud Triin Lõbus.

10 Jean-Pierre Minaudier. „Grammatika ülistus“ – Tallinn: Varrak, 2017. Tõlkinud Indrek Koff.

Neil aastail oli vahepeal ka periood, kus ma ei suutnud ühtegi raamatut üldse avadagi, sest leidsin kõigest kohe mõne vea või enamasti Vea ehk midagi sellist, mida olin õppinud pidama veaks ja mida enamus inimesi isegi ei oskaks veaks pidada, sest see on tavapärane keelekasutus. Minul oli aga füüsiliselt vastik Vigu vaadata.

See oli vist taaskord Carolina, kes ütles, et igasse raamatusse jääb mõni viga sisse, ja kellele ma enesekindlalt vastasin: *MITTE MINU TOIMETATAVATESSE!*

Jajah. Apsusid jäi sisse ka mu enda kirjastatud raamatusse,¹¹ mida toimetasin veel PDF-variandiski rohkem, kui olnuks viisakas kujundajalt paluda (rääkimata sellest, et tõlkija oli väga head tööd teinud). See oli vist hiljem, kui üks Lauri ütlus mulle kohale jõudis: ühel hetkel tuleb (raamatu) toimetamisele piir tõmmata ja otsustada, et tekst on valmis. Muidu võibki toimetama jääda, igapähele tundub, et midagi peaks veel muutma.

2018

Rõhu esimesel aastal printisin kõik tekstid välja, lugesin need kaks korda punase pastakaga üle, sisestasin parandused arvutifaili, lugesin veelkord üle ja alles siis saatsin ära.

2019

Vaikselt kadus tekstide väljaprintimise rutiin, hakkasin neid üksnes arvutis lugema. Rõhul on ju sisutoimetajad olemas, kes suure töö niikuinii enne ära teevad. Ent minagi lisasin peale keeleteoimendamise ka mõningaid sisulisi kommentaare, näiteks kõrvallause „kust saab osta kollastes kotikestes saiakesi“ kohta uurisin: „Kas need on juba kottidesse pandud? Või pannakse siis, kui küsida vastav saiake?“ Trükki läks: „kust ostetud saiad saab kaasa kollastes kotikestes.“¹²

2020–2021

Lugesin Rõhu tekstid alati üle tähtajaks, ent mitte varuga.

¹¹ Roberto Calasso. „Kirjastaja jälg“ – Tartu: Komapäev, 2019. Tõlkinud Heli Saar, kujundanud Mari Ainso.

License no. 00251905 - e

¹² Nadja Spiegel. „asjade hetkeseis“ – Värske Rõhk, nr 73, 2021, lk 72–77. Tõlkinud Elsbeth Hanna Aarsalu.

Roberto Calasso

KIRJASTAJA
JÄLG

KOMAPÄEV

*

Tegelikult ei teadnud ma kunagi, millisena tekstid päriselt trükki jõudsid, sest Tõnis suhtles autoritega pärast trükikoosolekut edasi ja mina vaatasin trükist tulnud ajakirjadest ainult pilte.

Korra või heal juhul kaks korda palusin Tõniselt näha, mida autorid lasevad tagasi muuta, ent sinna see (huvi) jäi.

II

24. oktoober 2018, saajale Margit Langemets

Tere!

Pöördun Teie poole, sest soovin järgmisel, 2019. aastal astuda Tartu Ülikooli eesti ja soome-ugri keeleteaduse eriala doktorantuuri. [---]

20. november 2018

Käisin Tallinnas uue õigekeelsussõnaraamatu (ÕS 2018) esitlusel.

Lühida kirjavahetuse järel Margitiga olin pidanud mõtlema välja teema, mida doktorantuuris siis lähemalt uurida tahan. Seda mul polnud, mistõttu oli meeletu hirm Margitiga pärast esitlust rääkima minna. Ent ma ei leppinud olukorraga, kus olen nii ebakindel, et ei julgegi minna. Seega läksin kolleegiga jutustava Margiti kõrvale päris ebamugavalt mitmeks minutiks seisma ega lahkunud enne, kui ta mulle tähelepanu pööras.

(Peaaegu oleksin sel nädalal hoopis Rootsi-kruisile läinud, ent leides kalendrist ÕSi esitluse, läksin nädal varem. Ei teagi, kus ma oleks, kui esitluse asemel kruisil viibinuks.)

25. märts 2019, saajale Margit

Tere taas!

*Olen nüüd natuke mõelnud nende kahe teema üle (ÕSi näitelaused, ilukirjanduslausete lisamine korpusesse). Mind huvitaks tegeleda mõlema teemaga, aga vist ikkagi tõmbab rohkem ÕSi poole. Eriti oma eriala pärast, keeleteoimetajana kasutan ÕSi iga päev. Ka soovitude tausta ja paika-
Litsents nr. 00251905 pidaavusega tegelemine oleks asjakohane. ÕSi näitelausete ja/või soovitudega tegelemine on igatahes väga oluline ja vastutusrikas töö ning olen väga motiveeritud seda tegema. [---]*

kevad 2019

Suhtlus Margitiga süvenes ning kuna 2019 oli EKIs parasjagu just eri tüüpi sõnaraamatute ühendamise ja Sõnaveebi algusaeg,¹³ siis mu doktoritöö uurimisteema konkretiseeruski ÖSi soovitude ülevaatamiseks (aja- ja asjakohasuse aspektist; hiljem täpsustus teema veelgi: uurin sõnatähendusi ja nende kohta antud soovitusi). Seeläbi laienes ka mu arusaam keelest: ei eesti keel ega keel üleüldse ole ühegi objektiivse mõödiku järgi ei õige ega vale, hea ega halb. Keel on palju laiem maailm.

Tagajärg: olin sel ajal Rõhu teksteeletoimetades täiesti läbi ja endast väljas ja paaril trükikoosolekul käsipõsakil laual, et mis õigust on mul üldse kellegi teise kirjutise kohta midagi öelda... Olin ju arvanud, et igale tekstile tuleb alati rakendada kõike oma teadmistepagasi varasalvest, neist tuleb leida üles kõik kehvkeelsused, mille autorid ja tõlkijad tekstide sisse kirjutavad – nagu valekeelsuse pusle või nii. Nägin Vigu nagu mustreid. Ent siis järsku: kannapööre.

Mõtteviisi ja arusaamade muutus polnud siiski üleöine. Vahepeal olin üsna skisofreenilises seisundis: ühelt poolt oli mul kogunenud suur keeletoimetamise pagas, mistõttu tahtsin muudele tekstitasanditele tähelepanu pööramise kõrval endiselt ka kõike Valet parandada, ning teiselt poolt olin saanud keele, selle toimimise ja keeleallikategi kohta rohkem teada ega tahtnud enam osa senikogutud teadmistest igal pool rakendada.

sügis 2019

Kui Margit pakkus, et esimeseks teadusartikliks uuriksin näiteks seda *vabandama* soovitusi, mille jaburus oli ühel koosolekul just läbi käinud,¹⁴ siis mu päris esimene automaatne mõte oli endiselt, et *okei, hea küll, aga mis sellest uurida, ÖS ju ütleb, kuidas asjad on*.

Teemasse süvenedes ilmnes, et loomulik keelekasutus on juba ammu midagi muud kui ÖSi soovitus. Ja et see on okei. Sain veelgi selgemini aru, et kõik ÖSis ei olegi olnud objektiivne reaalsus tänapäeva eesti keele kohta.

Nooremteadurina huvitavad mind põhjendused suuremal määral kui varem. Alati-kahtle-suhtumine oli minus ennegi (näiteks kui tekstides

13 Keeleportaali Sõnaveeb sai avalikuks 14.02.2019. Vt ka sõnaveeb.ee ning Margit Langemets, Kristina Koppel, Jelena Kallas, Arvi Tavast. „Sõnastikukogust keeleportaaliiks“ – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, 2021, lk 755–770.

14 ÖS 2018 järgi ei ole soovitatav *vabandama*'t kasutada tähenduses 'vabandust paluma' ehk näiteks hiljaks jäädes öelda *vabandan*. Kes aga ütleb tänapäeval, et *vabandan teid lauast* ehk 'annan lauast lahkumise eest andeks'? Vt Lydia Raadik. „Sõnatähenduste normimisest eesti keelekorralduses verbi *vabandama* näitel“ – Keel ja Kirjandus, nr 10, 2020, lk 853–874.

sagedasti esinevaid sõnu e-keelenõust läbi lasin), kuid siis oli minu jaoks piisav põhjendus see, et keelekorraldusallikates on nii öeldud. Uurimistööd tehes olen otsinud sealt edasi, nende soovitude tausta, põhjuseid, miks midagi on öeldud, ja uurinud nende a(s)ja-kohasust.

kevad 2020

Ükskõik, mida ma kõigest juba teadsin, harjumusest tahtsin Joosepi luulekogust¹⁵ *kostuma*'d välja toimetada. Carolina jättis need siiski alles, õige ka.¹⁶

2019–2021

Läbi üleelamiste kujunes arusaam vigade suhtelisusest – igat kätteõpitud lajatamismaterjali ei sobi rakendada ükskõik kus. Arvestama peab määratult paljuga – keeletoimetamine ei ole krampplik vigade otsimine selleks, et tööandja silmis oma tasu välja teenida. Keelekrambitõvest võikski üldiselt vabaneda – keel on mänguväljak, mitte lahinguväli.

Aja jooksul süvenes mõistmine, et tekst on autori oma ja toimetaja saab teda üksnes aidata. Näiteks suunata teda nägema, kus ta saaks lugejale rohkem vastu tulla.

2021

Sai aina ilmsemaks, et mul pole Rõhu jaoks piisavalt aega, aga ma ei suutnud ka loobuda. Tore oli olla osa kultuurilehest ja lugeda regulaarselt kirjandust, sest muu elu oli aina enam keeleteaduse päralt.

¹⁵ Joosep Vesselov. „Linna laul“ – Värske Raamat, nr 24. Tallinn: Kultuurileht, 2020.

License no. 00251905 - e

¹⁶ Seda sõna pole juba 100 aastat kasutatud ÕSis antud tähenduses 'üles sulama'. Ja see on okei. Vt ka Lydia Risberg. „Jonnakas *kostuma*“ – Keel ja Kirjandus, nr 12, 2021, lk 1078–1085.

16. august 2021, saajale Hanna

Hakkan failidega lähipäevil tegelema ja kõik saab taas tähtajaks valmis, aga ent. Olen siin mõelnud ja kõige loogilisem on ikkagi see, et ma uuest aastast enam Rõhu keeleteimetajana ei jätkka. Doktorantuuri ajal järgmised kolm aastat ei juhtu, et mul hakkaks vähem asju ees olema, ja ega ma ei taha ju ise ka teile faile alati viimasel hetkel saata.

[---]

Helget töönädala algust ja nii

Lydia

III

neliaastak Värskes Rõhus

Algus: jäik suhtumine, et nii on Õige ja teisiti on Vale; v.a luules, kus olin pigem viimistluskorrektor ehk parandasin trükiapsud ning tegelesin komanduse ja muu kirjavahemärgindusega.

Lõpp: ütlesin trükikoosolekul, et minu kohus keeleteimetajana on teid teavitada, et leidub soovitus, mille järgi peaks selle ühe esmakordselt asemel olema esimest korda. Muigasime koos, ära ei muutnud.

nüüd, 2022–2023

Esiteks sekundeerin keeleteadlasele Ann Veismannile:

- „Kõige olulisemaks pean, et keelest rääkimisel oleks esikohal kõik see hea, abistav ja loominguine, mida keel inimesele pakub. Pean väga oluliseks, et ühiskonnas väheneks kriitilisus selle suhtes, kuidas üks või teine inimene midagi ütleb, õige ja vale tagaajamine ning selle põhjal inimestele hinnangu andmine. Keel on vahend suhtluseks, loominguks, eneseväljenduseks, mõtlemiseks, oluline on, et see oleks mitmekesine ja rikas.“¹⁷

Teiseks tõstan esile veel kahe eesti¹⁸ keeletegelase pea sajanditagusest ajast pärit mõtted, mis on tänapäeval samuti väga relevantsete.

- Keelekorraldusteoreetik Valter Tauli leidis juba 1938. aastal, et küsimus „Kas eesti keeles võib nii öelda?“ ei ole normaalne. Rääkima ja kirjutama peab oma keeletunde põhjal ning „ainult erandjuhtumeil tuleb tarvitada keelejuhi abi“.¹⁹ (Näiteks konsulteerida sõnaraamatuga sõna kirja pildi asjus.)
- Keeleteadlane Andrus Saareste on 1937. aastal sõnastanud ilusa mõtte: „Keeleelu sotsiaalsed tegurid, tarve üksteisele võimalikult kiirelt, vähese vaevaga ja täpselt mõistetavaks saada, need juba ise sunnivad üksikisikuid keelekorda üksteise omale võimalikult ligendama ja teatud normisid silmas pidama, mis mõistagi ei sule välja ka teatud kõikumusi, põikeid ja kas või pisikesi ulatsemisi normide kulul, kui see võimalik – see kõik teeb ju keele endagi meeldivamaks ja keelt tarvitava inimese inimlikumaks.“²⁰

18 Paljugi on mujal maailmas juba ammu ära öeldud. Vt ka Margit Langemets, Lydia Risberg. „Ood keelele ja teaduslikule meetodile“ – Sirp, 02.12.2022.

19 Valter Tauli. „Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid“ – Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv, 1938, lk 255.

20 Andrus Saareste. „Eesti õigekeelsuse päevaküsimustest. Johannes Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpiku ja grammatika“ ilmumise puhul“ – Eesti keele arhiivi toimetised 9. Tartu: E.K.-Ü. „Postimehe“ Kirjastus, 1937, lk 10.

Reijo Roos

kuudestoista syyskuuta

10:59

kui sa rongis ei kirjuta yht luuletust siis
on kogu yhistranspordisüsteem olnud täielik
läbikukkumine kõik need miljardid mis iga
aasta sellesse sektorisse on läinud otse
reoveetorst alla konduktoritel ja muudel
piletikontrollijatel pole lihtsalt enam mingit
mõtet kõik rongid sõidavad
raudteejaama sisse kõik trammid jäävad
seisma trollidelt lõigatakse sarved ära

14:40

KOooHvi on TEEEEEHtud kas te kuulsitee
     jaaaa päRIiiiiselt tulge tulge ärge kartkee on
 FIKA aeg! JAH on kyll nyyd on see aeg kui
     peab sittakanti kohviii alla luristamaaa mmmm
 siis tuleb tttttttra ärevuuuus hihihiii äüäüü
     ma loEn yhte rAAAAAMatut mis räägib sellest
 kui negatiivselt moonutatud meie maailmapilt
     on JAAA kuuled jah see on tegelikult täitsa
 pekkiis, las ma seletan sulle YHE lauuusega:
     pole olemas rikkaid ja vaeseid, sest enamus
 inimkonnast on kuskil seal vahepeal (seitse
     KEnd VIIS protsenti täitsaa!!). ja kui sINa seda
 luuletUst loed, siis see tähendab, ET sa oled
     FAKING RIKAs ja et sa oled nelja leveliga
 systeemil, millega näidatakse inimese jõukuse
     taset, TASEMEL nELI! sa oled juba võitnud!!!!

15:49

ma 📶 olen 😊 nagu 🍷 sitaks 🍷 gen 😊 z 🐼 praegu 😊 ja 🏠 ma
 ⌚ tahaks 🚗 täiega 🍷 praegu 🧑 kellelegi 🍷 nagu 🏠 haha 🍷 no
 🗨️ tead 😊 kyll 🗨️ okei 🍷 ikkagi 🍷 veits 🍷 nagu 🏠 nali M või
 🏠 nii 🍷 aga 😊 ma 🚗 lähen 🍷 kohe 🍷 läbi 🏠 sombuse 😊 ilma
 🍷 kesklinna 🏠 yhte 🍷 filmi 😊 vaatama 🍷 kuhu 🏠 mul 💡 on
 🍷 kaks ⌚ piletit 😊 aga 🍷 mul 🍷 pole 🍷 veel 🍷 kaaslast 😊 nii
 🏠 et 🍷 ma 🍷 mõtlesin 🧑 et 😊 äkki 🏠 sa 🍷 tahaksid 🍷 tulla? 😊

16:27

nagu ma ytlesin, yhistranspordis mitte kirjutamine on surmanuhtlusega karistatav kuritegu, kirjutaks siis vähemalt, et elu on sama igavalt tavaline nagu ikka, aga väiksed röömud ikka eksisteerivad, näiteks see, kui trammis kõrvalistuja lahkub, ja ei peagi hakkama nihelema kolm peatust enne väljaminekut, nii nagu need eestlased tavaliselt teevad, sest eestlased ei tea, kuidas viisakalt kysida kõrvalistuva inimese käest, et ta välja laseks, aga pole hullu, sest mina olen ka eestlane, ja mina ka ei tea.

18:51

tasuta filme vaadata ja raisata väga väärtuslikke tunde, mis võtavad minult kuus luuletust, ja see filmgi polnud kes teab kui hea, kaadrid olid veidi off, lugu naljakas, on mis on, kes olen mina midagi ytlema, filmindust kyll õppinud, yhtegi filmi pole kyll teinud, elu on täpselt seda, me räägime kõigest, millest me ei tea,

ja pärast kysiti, et kas oli hea film, mingi mees mu taga ytles, et täielik pask, ja ma arvasin siis ka, et kahtlemata täielik pask, muidu oleks ehk leebem olnud, aga elu on täpselt seda, me arvame kõike, mida teised arvavad

20:38

on prantsusmaa. ja kaugetelt teedelt
sõidab sulle vastu üks kaunis kiharane
mees või naine, oma helepunases (ehk
roosas, sa tobuke) chevrolet's. ta astub
sinu juurde, kuskilt hakkab kõlama aeglane
muusika, ja päike langeb niuhti horisonti,
ja taevas plahvatab apelsin! te tantsite ja
tantsite ja maailm juhtub kuskil teist
eraldi. enne sydaööd suudlete, aga meie
tegelikult ei tea seda, sest selleks ajaks
on juba eesriie ette tõmmatud, tiitrid
jooksevad ja publik lahkub, kes
pisarsilmi, kes pettunult.

Protsess remix

Joonas Väli

Seis on 1:0 Austria kasuks, tiksub kaheksakümne neljas minut. Portugal pole viimastel minutitel palli enda kastist välja saanud. Cristiano Ronaldo sörgib frustratsiooni tagasi hoides keskringi lähistel, oodates oma võimalust. Aeg-ajalt kiikab ta treeneri poole ning kuvab ette grimassi, mis võib tähendada vaid üht. On vaja Jokkerit.

Treener viipab sinu suunas, sa paned säärekaitsmed peale ning tõused püsti, et mänguplaani kuulata. „Precisamos de um gol!“ rõõgib vanamees sulle kõrva. Sa ei saa sõnagi aru. Segaduses vaatad talle otsa ning mõistad, et sa näed teda esimest korda elus. Või kui hoolikalt mõelda, siis meenutab treener sulle sinu kõrgema matemaatika õppejõudu. Aga mida ta siin teeb?

Ja siis jõuab kohale, et sul pole aimugi, mida sina siin teed. Sa oled lihtne veebiarendaja, pead seda peatreenerile ütleva, kuid too räägib juba neljanda kohtunikuga... Sinu peal on lootused, külm higikiht tekib seljale. Parem oleks üles ärgata.

Joseph K ärkas. Ärkas täpselt nõnda, nagu ta oli eelmised kaks-kümmend neli hommikut siin idüllilises Portugali sadamalinnas ärganud. Valgete linade vahel, valgete seinade vahel. Rõduuks oli lahti, tänaval asuvatest lokaalidest kostus jalgpallikohtumisest inspireeritud melu, Portugal oli vastamisi vist Austraaliaga, või siis Austriaga.

Joseph K käis duši all. Käis duši all täpselt nõnda nagu ta oli ka eelmised kaks-kümmend neli hommikut käinud. Sõi müsli piimaga, täpselt nagu eelmised kaks-kümmend neli hommikut. Avas arvuti, et klientide meilid üle vaadata ning tööle asuda, täpselt nagu eelmised kaks-kümmend neli hommikut.

Aga meilid olid iga kord erinevad ning see Joseph K-le meeldiski – kes soovib teksti fonti muuta, kes soovib tellimuse tühistada, kes palub arvet PDF-kujul... Kuid sellel, kahekümne viiendal hommikul, leidis K postkastist kirja, millel ei leidunud ühtegi sarnasust kõikide eelmisel kahekümne neljal hommikul saadud kirjadega.

„Tervist, Joseph K!

Soovime teiega viivitamatult kohtuda. Liituge videokõnega esimesel võimalusel, meie ootame teid.

Veebikohtumine: www.meet.google.com/fvy-sryz-xit

Parimat soovides

Tiiu Tiie, e-riigi inspeksioonijuhi sekretär“

Esiti uskus Joseph K, et tema kulul on tehtud lolli nalja, ning oli valmis meili arhiveerima, kuid mõtles siiski ümber. Ehk ongi ta ühemehefirmal maksudega mingi jama? Või on rahulolematu klient kuhugi pöördunud?

Peale kiiret mõttepausi ning värskete uudiste lugemist otsustas ta videokõnega liituda. Kaks kasutajat olid juba ühendatud, margus@eriik.ee ning tonis@eriik.ee, mõlemal kaamerad välja lülitatud. K otsustas fooni järgida ning muutis ka enda pildi K-tähe kujuliseks avatariks.

„Tervist. Palun lülitage oma kaamera ning mikrofoni sisse,“ ütles margus@eriik.ee seepeale selge emotsioonitu häälega.

„Kas saaksin siis ka teie nägusid näha?“ sõnas K tarmukalt vastu.

„Me oleme hetkel tööarvutites ning siin ei ole kahjuks kaame-raid. Teie kaamera on vajalik vaid selleks, et käesolev kõne vastaks meie nõuetele,“ kostis margus@eriik.ee.

K ei osanud midagi kosta, kammis käega juuksed ning lülitas kaamera sisse, paljastades enda näo ning magamistoa.

„Super. Kas hakkame pihta?“ küsis toosama margus@eriik.ee.

„Hakkame millega pihta?“ oli K segaduses.

„Toimingutega.“

„Mis toimingutega?“

„Kohe näete. Peate vastama „jah“. Kas hakkame pihta?“

„Mis juhtub, kui ma vastan näiteks „ei“?“ pareeris K.

„Siis hakkame ikkagi pihta. Kas hakkame pihta?“

„Jah.“

margus@eriik.ee kõhatas tagasihoidlikult ning hakkas rääkima: „Margus-Martin Mart, käesoleva videokõne protokollija. Siinkohal annan süüdistatavale etteruttavalt teada, et nüüdsest alates on videokõnest lahkumine ja kaamera, mikrofoni või kaamera ja mikrofoni väljalülitamine rangelt keelatud. Nagu näeb ette E-riigi Sisemise Dokumentatsiooni Osakonna poolt koostatud protokoll kolmanda punkti seitsmes alapunkt, siis eelnevalt loetletud keelatud tegevuste nimekirjas tegude, nimelt videokõnest lahkumise ja kaamera, mikrofoni või kaamera ja mikrofoni väljalülitamise toimepanemise korral annab e-riik, keda esindame hetkel meie,

Margus-Martin Mart ja Tõnis Tõll, kohtumise andmed ning süüteo informatsiooni edasi Riigikohtule, kes süüalust istungi kuupäevadest ja täpsematest asjaoludest teavitab.“

K oli löödud. Ta ei saanud kuigi palju aru, tegu oli sõnavahulainega, kuid sõnad „süütegu“ ja „Riigikohus“ tõusid vahu seest ähvardavalt nagu Godzillad Vaiksest Ookeanist. Enne oli K asja ladvõtnud – mingi protseduur, mis seal ikka –, kuid nüüd tabas teda hirm. Suu muutus kuivaks, ta tahtnuks küsimusi esitada, kuid midagi asjalikku ei tulnud pähe. Godzillad olid valmis teda, väikest avamerele eksinud kaluripaati, ründama, ta peab selle videokõne väga hästi välja mängima, et midagi ei juhtuks, mõtles ta. Normaalselt, noh. Küsima mõne küsimuse, tegema nii, nagu öeldakse. Küll laabub, kinnitas ta endale, süda tagumas. Küll laabub.

tonis@eriik.ee avas mikrofoni ning hakkas rääkima: „Joseph K, süüdistatav, kaamera sees, on videokõnega liitunud. Käesolevas videokõnes anname süüdistatavale teada, et teda on süüdistatud ning valgustame teda protsessi edaspidise käigu kohta. Videokõne protokoll koostab Margus-Martin Mart.“

„Oot-oot, milles mind süüdistatakse? Kes süüdistab? Ja kes teie täpsemalt olete?“ K mõtles, et see oleks mõistlik asi, mida küsida.

„Süüdistatav on kasutanud õigust kõnelda, paludes lisa-informatsiooni. Järgneb minu, Tõnis Tõlla vastus. Joseph K, teid on süüdistatud. Kahjuks ei tohi me hetkel avalikustada ei süüdistaja nime ega ka informatsiooni süüasja olemuse kohta, põhjuseks süüdistaja kaitsmine.“

„Kaitsmine? Mille eest?“

„Kahjuks ei tohi me seda hetkel avalikustada. Kas liigume edasi?“

K oli segaduses, jõudmata kohaneda. Mida, vabandust väljenduse pärast, türa, siin toimus? Tulid kaks meest ja nüüd ajavad mingit täielikku jama suust välja.

„Kas te teete mingit nalja? Kui jah, siis hea nali – kes organiseeris?“ küsis K, proovides kõlada enesekindlalt. Kui ta võtab veidi ründava positsiooni, võivad mehed ise ehmuda ning tahtes asjaga kiiremini ühele poole saada, rääkida tegelikud asjaolud ruttu ära ja lasta tal rahuneda. Nii ta arvas.

„Süüdistatav kahtleb meie tõsiseltvõetavuses. Siinkohal annan märku, et meie tõsisuses ei ole mingit mõtet kahelda ning ausalt öeldes on selline kommentaar minu jaoks ka veidi solvav,“ sõnas Tõnis Tõll, tõepoolest veidike nõrkinud häälega.

...

K ei osanud midagi vastata. Ta tahtnuks kaamera välja lülitada, kõne kinni panna, mõned kätekõverdused teha ning siis hakata tööd tegema. Aga ei saanud. Kindlasti mitte.

Peale mõnekümnesekundilist pausi hakkas Töll jälle rääkima: „Kas süüdistatav soovib liikuda edasi ning saada teada edasiste toimingute kohta?“

„No rääkige siis,“ üritas K taas resoluutset häält teha, kuid välja tuli ikkagi murduv piuks.

„Selge, süüdistatav soovib edasi liikuda ning saada teada edasiste toimingute kohta. Annan ülevaate asjade edasisest käigust. Kõigepealt lisame teid, Joseph K, riiklikku e-süütegude toimepanijate registrisse ning seejärel, kui olete trahvi maksnud, võime teid sealt eemaldada.“

„Kuhu te mind lisate?! Mis registrisse?“ oli K nüüd päriselt ka vihane.

„Lisame teid e-süütegude toimepanijate registrisse. Kuid olge mureta, kohe, kui olete trahvi maksnud, eemaldame teid sealt ning saate enda igapäevaste toimingutega jätkata.“

Ega K loll ei olnud, võttis kohe oma suurima sõbra ja teravaima mõõga, Google'i, appi ning lõi otsingusse „e-süüteod“. Ette tulid Vikipeedia artikkel, üks kirjeldusega leht ning siis, tõepoolest, mingi register. Asi näis – kahjuks – igati legitiimne.

„Nii, süüdistatav on lisatud registrisse,“ ütles Margus-Martin Mart, oodates, et Töll, kes oli ilmselt tema ülemus, jätkaks.

„Jah, siinkohal edastan süüdistatavale, Joseph K-le, pangakonto numbri ja summa, et nimetatu saaks trahvi tasuda.“

Ja potsataski vestlusaknasse IBAN ning number – 134€.

„Palume süüdistataval koheselt makse sooritada järgmise lingi kaudu, et e-riigi büroo trahvi maksmisel kindel saaks olla,“ ütles Töll ning lisas vestlusesse veel ühe sõnumi, lühendatud lingi, bit.ly formaadis.

Nüüd maksab ta trahvi rahus ära, äkki paneb isegi veidi rohkem ja ongi asjaga ühel pool, mõtles K ning avas lingi, mis suunas ta ennast identifitseerima. Õnneks oli tal Smart-IDga seda lihtne teha. Paar sekundit ning makse oligi tehtud. 134 eurot on küll arvestatav summa, mõtles K, kuid rahalistesse raskustesse see teda ei heida ning äri õitseb kindlasti paremini, kui ta nime seal pagana registris ei ole.

„Tegin makse ära,“ ütles K.

„Süüdistatav on makse etteantud summas sooritanud. Niisiis eemaldame süüdistatava registrist. Teie, Joseph K, võite seega videokõnest lahkuda. Täname teid meiega liitumast ning asja professionaalselt lahendamast.“

„Ma pigem vaataks, et teie mind sealt ikka kindlasti maha võtate,“ sõnas ta trotsiga. Äkki jätavad ta nime sinna alles, sest tahavad lõunale minna ja kuskilt tuleb ikka see Riigikohus välja? Riigipalgalisi bürokraate ei tohi usaldada.

„Selge pilt, teil on selleks igasugune õigus,“ ütles Tõll ning K-le tundus, et kuulis väikest itsitust. Suure tõenäosusega oli ta esimene, kellele on see asi nii oluline, sest mõjutab otseselt sissetulekut. Enamik seal registris on ilmselt netipedofiilid, kes töötavad kuskil kombinaadis.

Kostis klahvide klõbinat ning Tõll ütles, et K on registrist eemaldatud ning võib minna, tänas veelkord aja ja hea suutumise eest.

Oh jah, mõtles K, selline asi siis. Ausalt öeldes oli ta nüüd veidi pahur, tööisu ei olnud enam absoluutselt. Igaks juhuks vaatas ta internetis registrit, tema nime seal tõepoolest ei olnud. Ainult Juhanid, Karlid, Kaidod, keda guugeldades ei tulnud midagi ette. Vot, tal oli õigus – tegu oli päris kindlalt netivõhiklike pedofiilidega.

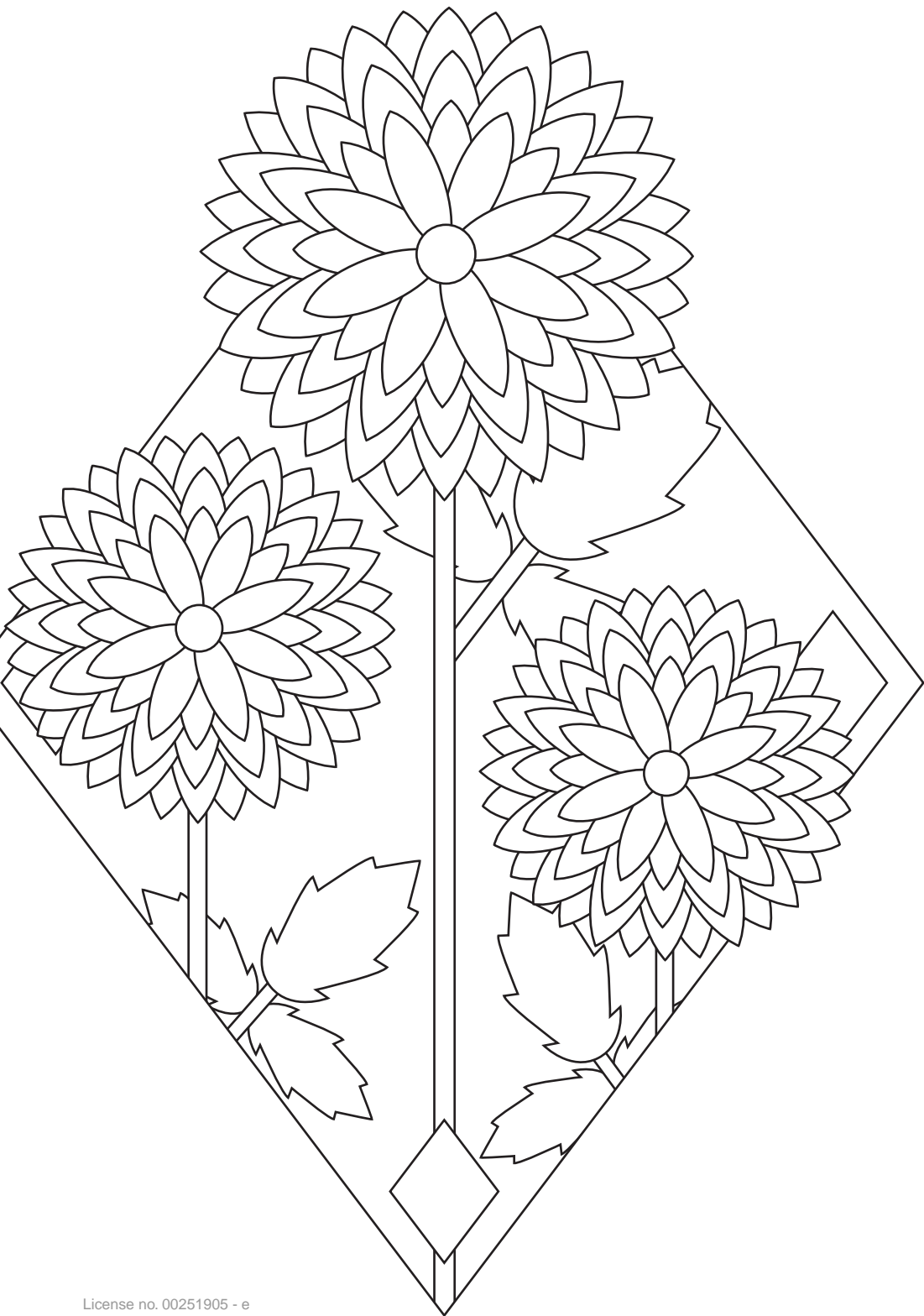
K otsustas minna jäätist ostma. Pani valged tossud jalga ning tundis välja astudes, et ta on väga õige otsuse teinud, just diginomaadiks hakkamise koha pealt. Lõrtsises Eestis ei suudaks hetkel küll vastu pidada, peaks hakkama hero panema või kirvega mööda poode käima. Ta läks kohalikku supermarketisse, et osta üks kosutav maasikamaitseline vanillijäätis, kuid kaart ei töötanud. Müüja üritas vigases inglise keeles väita, et raha napib, kuid K teadis, et nii see olla ei saa. Ta heitis jäätisemõtte peast ning läks korterisse tagasi, arvutisse tagasi. Oli vaja logida sisse pank, et vaadata, mis värk selle kaardiga siis ikkagi oli. K oli mures, sest siia oleks päris raske olnud uut kaarti tellida, juhul kui vanal midagi fundamentaalselt viga oleks.

Panka logides tabas teda aga tõeline pomm. Tõesti, müüjal oli õigus – raha ei olnud. K asus asja uurima. Väljavõttest ja pisukesest netiotsingust selgus, et tema raha, *kogu* raha, on kantud mingile Prantsuse Uus-Guinea kontole. K mõtles kohe pank, kuid siis ta mõistis. Riik oli teda petnud. Oma riik! Oma riik petab korralikku maksumaksjat! Lihtsalt võtab raha ära! Need ametnikud veel saavad! K tagus kohe nende nimed otsingumootoris, et kelmide kohta lisainfot saada, kuid vastu vaatas vaid kasutaja känguru_334 postitus Naisteka foorumis, mis külma higi taaskord ta seljale tõi.

„Hoiduda petturitest, kes esinevad e-riigi ametnikena, kasutades nimesid Tõnis Tõll ja Margus-Martin Mart. Nad ei ole kuidagi seotud ei Eestiga ega ühegi lugupeetava organisatsiooniga...“

Hoiatus jätkus, vanaemalt olid säästnud välja petetud, kuid K ei suutnud seda uskuda. Vanaema vanaemaks, aga tema, kelle erialaks on internet? Kuidas sai ta nii loll olla? Kõik loksus järsku paika, tobedad nimed, kaamerad...

Joseph K vajus voodile. Sulges silmad ning kujutas ette, et ta ei ole Joseph K, maailma kõige lollim inimene, kelmide ohver, rahast tühjaks tõmmatud rattakumm. Ta tahtnuks tol hetkel olla ükskõik mis muu kui Joseph K – tiiger, raamatuleht, tool, arvutimäng, surfilaud, ookeanisool, kollane kardin... jah, ta oleks parema meelega olnud isegi prussakas.

Triinu Kree

resümee

natukene alalhoidlik, aduv
ajutine, ümberütlev, kaduv

*

joonistasin papitükile sinise joone
see on teistmoodi peavalu
vesi jagatud 9. detsembril lillepotti torgatud mandariiniseemnega
oranž akrüülvärv keedetud riisis
sest õigupoolest miks mitte
lõigata tomatinoaga pooleks heledaid igavikke
ja leida lae alt süngist väikseid vaaterattaid

*

mu naabriks oli üks kondise näo ja tarkade silmadega kahvatu tüdruk
ükspäev ta istus keset nelja maja vahele jäävat suurt õue
pruunis kleidis
keset puutumata, jälgedeta heledat lund
ja sõi kokkukärgardatud vinüülplaate

*

maipimeduses vaatan tänavale
näen ikka veel et seal on hiilgav lumi

südated

ega see südameke sõnumi,
laik laulu juures
on sama ajutine kui unehoos mööduv ulm
näe –
mina tõin teile
forellisüdame bioloogiaklassi prügikastist

34 veripunast tähte (on öö, nad näivad mustad)

vaata, mu väike kurat
ma kutsusin kajakat

**vastus peaaegu kõigele, välja arvatud sellele, miks ilmub naabriproua
neljapäeval kell 4.14 sinu akna taha erkroheline pipraveskiga**

küll

aeg

näitab

punkt

või hüüumärk

püha peetruse katedraal

*

valasin sulle kolm tilka mureliverd
ütles nüüd
kas täna sa tuled

**kuue lehekülje aritmeetiliste jadade tulem kohvist määratud
vasakul vihikuäärel**

oh kurat need mädarõikad

Triinu Kree (17)

Sinu luuletused on küll napid ja minimalistlikud, ent rikkaliku sõnavara ning ootamatu kujundiilmaga. Oma tekstide kaaskirjas mainisid, et viljeled loomingut mitmetes eri žanrites. Kas ja kuidas erižanrilised kirjutamiskogemused sinu jaoks üksteisest erinevad?

Korraliku proosana arvestatavaid tekste pole ma enam pikka aega kirjutanud, olen katsetanud lühifilmide stsenaariumitega ja kirjutanud mõned lavastustekstid, kuid praegu on kõige selgem ja südamelähedasem minimalistlik sürrealistlike kalduvustega vabavärss. Leian enda puhul, et riimi on mõtet kirjutada vaid siis, kui see tuleb tõesti konkreetset ja sõnad ei muutu lihtsalt realõpu huvides kokku laotud lahjadeks

täitesammudeks; ma olen endaga rütmi ja sisu kontsentreerituse osas range. Vabavärss lubab laiemalt eksperimenteerida, teadvuse voolu ja pooljuhuslike kujunditega kaasa minna. Selle kirjutamine on väga tunnetuspõhine, suurt rolli mängib vaikus nagu klaverimuusikaski.

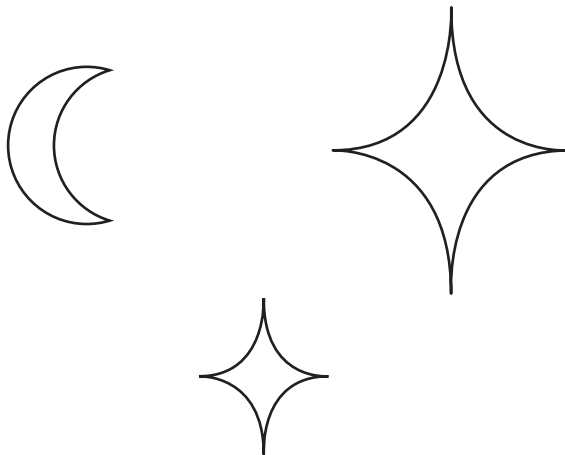
Mainisid kaaskirjas ka seda, et ehkki luule sünnib sinu jaoks loomulikult, mõtled kirjutades alati ka esituse peale. Mil moel tajud sa selliste tuumsete väljendusvaldade nagu kõla, pildi ja mõtte vahekordi luules?

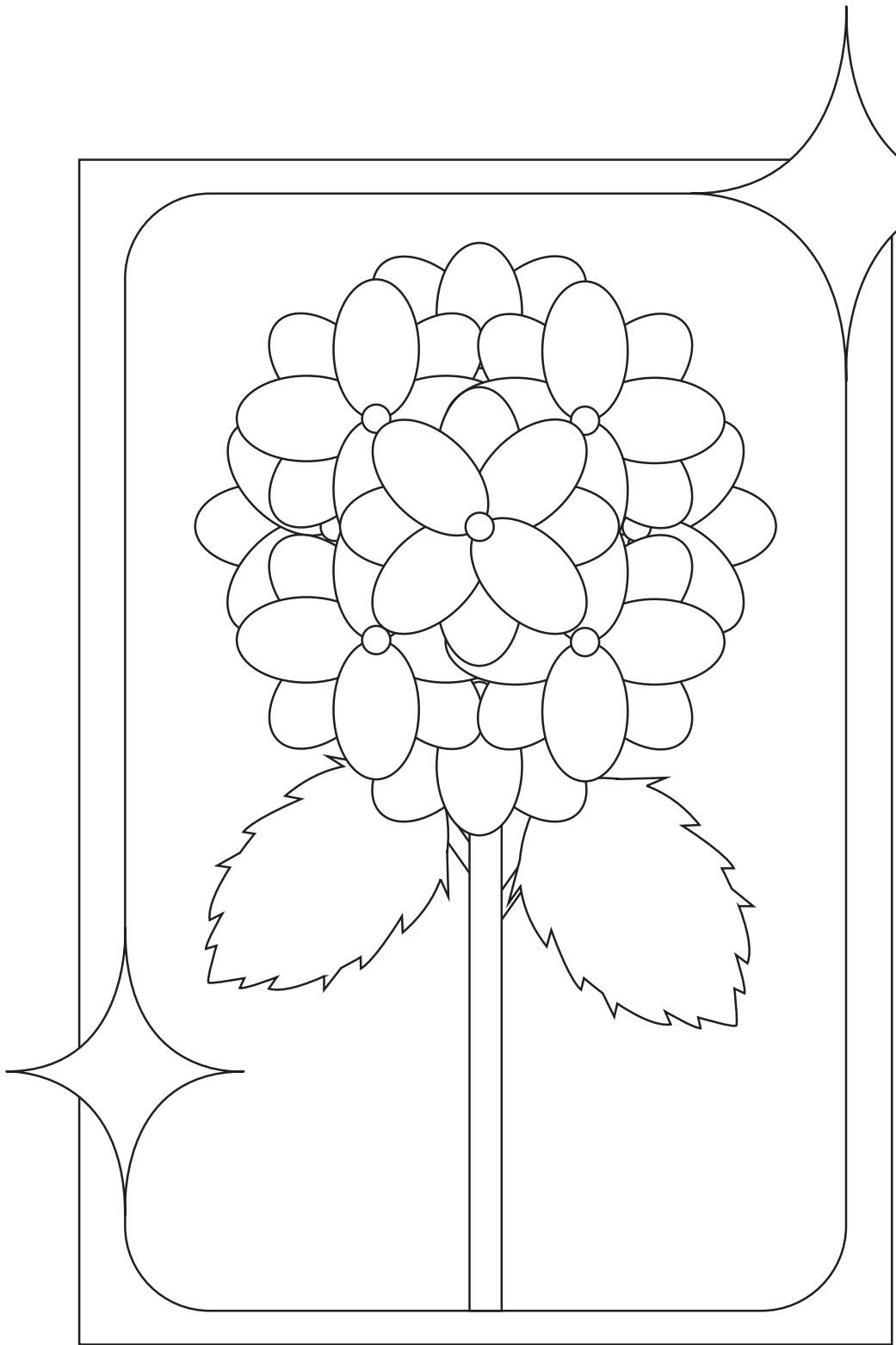
Teatrivaldkond ja sõnade kõla on mu jaoks alati pühal kohal olnud. Kui lisada kirjutatud mõtetele oma hääl, pilk ja žestid, muudab see teksti palju ruumilisemaks ja hingestatuks ning vahel aitab nimelt see lõpuni tajuda, kas mõni sõna kuskile sobib või mitte, kas mõni koht on mugavam kui teine. Ka luules saab luua mono- ja dialoogide hõnguga fragmente.

Kes on sinu loomingu kõige suuremad mõjutajad ja inspireerijad?

Elu ja inimesed. Lumme pillatud nõõbid. Raudtee äärde vihmasel pingile unustatud sall. Värviplekk keset seinat. Asjad, mis on justkui natuke eksinud, oma tavalisest asukohast või eesmärgist kaugemal. Lisaks mängin tihti ideega, et mis on päris. Meie harjumuspärane reaalsus on tehtud lihtsalt me endi mõttelistest piiridest, vahel need piirid ja seinad hajuvad, näiteks teatris, filmides või unenägudes. Sürrealistlikke pilte luues tekib selline hea särisev tunne, keelatud

joovastus. Mulle meeldib, kui mu luuletustes olevad vahel pahupidised kombinatsioonid tekitavad minus kasvõi vastikust. Väike šokimoment pealtnäha tavalise ümbruse sees. Ma olen kirjutatuga rahul, kui ma sellest midagi tunnen, olgu see mis tahes.

✎ VÄLGATUS

Sügavast disponeeritusest viletsusele

Aurora Ruus

Innocentius III (Lotario de' Conti di Segni)
„Inimolu viletsusest“
Ladina keelest tõlkinud ja kommenteerinud Marju Lepajõe
Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2022

Eessõna

Enne veel, kui sõandan alustada, peaksime kokku leppima mõningates tingmärkides – looma lugemiseks legendi kui sellise.

Paavst Innocentius III traktaadi „Inimolu viletsusest“ tõlkija Marju Lepajõe on rääkinud keele kõlast ja häälega lugemisest.¹ Eriti hästi resoneerib see just keskajaga, mille kirjakultuur ongi eeskätt mitte (vaikseks) lugemiseks, vaid kuulamiseks. Teatava suulise iseloomuga kirjandus ei pöördu niisiis mitte lugeja, vaid kuulaja poole.² Sama teeb ka see 1195. aastal ilmavalgust näinud traktaat.

Seetõttu tuleks Lepajõe hõrku tõlget lugeda häälega – seda enam, et peas kumiseb tema Ööülikooli loeng, milles tsiteeritavad katkendid annavad oma ilmekuse, kelmikuse ja tähendusest tiinete pausidega õige meeletatuse teksti süüvimiseks. Lepajõe tõlge on oskuslikult tabanud traktaadi helistiku ja rütmi, erilise saavutusena on balansis sisu ja vorm, millest esimest pole ilustatud ega teist lõdvaks lastud. See on justkui filigraanseim fuugakunst, mille viljeleja

1 Kuula nt Marju Lepajõe Ööülikooli loengut „Innocentius III inimelu viletsusest“ (www.vikerraadio.err.ee/800240/oolikool-marju-lepajoe-innocentius-iii-inimelu-viletsusest) või loe kõnealuse traktaadi lisa.

2 Vt nt Marek Tamme eessõna „Keskaja kirjanduse antoloogia“ I köitele (Tallinn: Varrak, 2013, lk 19).

valdab sünnipärase disponeeritusega ammendamatu poeetiliste vahendite arsenal.

Kuna Innocentiuse traktaat jaguneb kolmeks osaks – inimolu haletsusväärne algus (*ingressus*), selle süüdistusväärne kulgemine (*progressus*) ja selle needmisväärne lõpp (*egressus*) –,³ pühitseksin selle sonaadiks, mis on oma vormilt justkui muusikaline progress. Nimelt on sonaadi esimene osa ekspositsioon, kus kantakse ette teema ehk antud juhul Innocentiuse kirjeldatud sisenemine inimollu. Sonaadivormi teine osa on töötlus ehk arendus, mis selles traktaadis väljendub inimolus püsimises ehk viletsuse töötlemises ja selle progresseerumises. Sonaadi kolmas osa on repriis ehk lõpetus, mis lahendab ekspositsioonis artikuleeritud helistikulise dihhotoomia ning mis siin kirjeldab inimolust lahkumist kui viletsuse lõppu.

Minnes (võib-olla juba veidi meelevaldseltki) edasi muusika analoogiaga, mõtlesin teose helistikuks puht intuitiivselt määrata d-molli. Ei tea, kas kõrgemate jõudude tahtel või mitte, ent ootamatu kokkusaatumusena ekslevad mainit Ööülikooli loengu taustaks olevate muusikaliste vahepalade (Jean-Philippe Rameau süüdi osade) helistikud D-duuri ja d-molli vahel. Märgiline juhus, sest kui Lepajõe kasutas traktaadi iseloomustamiseks Thomas Manni tsitaati „kaunidusest inetu ja inetusest kaunis“, siis võiks ehk D-duuri ja d-molli kui lihtsustatult rõõmsa- ja kurvameelse helirea opositsiooni kokkusaatumust resümeeerida mõttega „rõõmust kurb ja kurbusest rõõmus“. Traktaadi taktimõõt on vahelduv, ent elegantselt sümmeetriline, väljapeetud tempot iseloomustavateks märksõnadeks võiksid olla *con passione* ja seejärel *morendo*.

Ekspositsioon – sisenemine inimollu

Sisenemine inimollu, viletsusse ning „Inimolu viletsusse“ võiks alata Marju Lepajõe tõdemusega, et just maailmapõlguskirjandus või kannatuslugu kui žanr on olnud kirjanduses levinud ja relevantne nii Innocentiuse kaasajal kui tänapäeval. Kuigi kannatuste ja viletsuse põhjused võivad olla traagilised ja möödapääsmatud, ent ka üksluised ja otsitud, on Innocentius neist üles leidnud selle kõige fundamentaalsema ning miks mitte siis juba universaalsema. See on inimese sünd, mis surmast viletsamgi veel. Traktaat algab sõnadega: „Miks tulin välja emaihus? Et näha vaeva ja valu ja päevade hävimist segases ängis?“ (lk 71) Tekib kohe küsimus, mis on siin see äng? Ehk isegi *Angst* kui selline? Kas juba Innocentius tõesti sõnastas

selle, millest kirjutavad aastasadu hiljem Søren Kierkegaard ja Martin Heidegger? Ehk peitubki iva selles, et eksistentsiaalne äng on niivõrd fundamentaalne ja ajatu, et sellest ei saagi kuidagi üle ega ümber — olenemata sellest, kas elame keskajal või tänapäeval, järelejätmalt meeltesegadusse ajava päikesepaistega vahemerelises või lörtsise lumega parasvöötmelises kliimas.

Igatahes see kurikuulus äng, *Angst*, pole näiteks Heideggeri järgi sugugi mitte hirm, sest hirmu puhul kardetakse midagi konkreetset, samal ajal kui eksistentsiaalne äng on justkui objektitu meeledu. Äng teeb inimesest eimiski hoidja ning selle läbi kogeme eksistentsi mõttetust. Äng tabab inimest siis, kui ta saab aru, et tema maailmas olemas olemine ei ole asjakohane ega eesmärgipärane.⁴ Ent mis saab aga siis, kui ängistus kui olematusekogemus tabab inimest kohe pärast sündi? „*Et mu ema oleks olnud mu haud ja ta üsk jäänud igavesti rasedaks! Sest oleksin võinud olla, otsekui mind ei oleks olnudki, üsast kantud otse kalmu.*“ (lk 71)⁵ Vähe sellest, et inimene on sigitatud süüs ja lihakiheluses, ka tema hing on algusest peale räpane ja nurjatu, vahet pole, kas jagame selle platonlikult mõistuslikuks, söakaks ja ihalevaks, sest Innocentiuse järgi on hing algusest peale vastandpahedega rikutud. Inimene on juba sündides rüve pelgalt seepärast, et ta sünnib inimesest: „*Milline puu, selline vili, halb puu ei saa kanda head vilja.*“ (lk 78)

Kui kellelegi paistab, et traktaat tegeleb pelga haletsemise ja halamisega, ei saa jätta rõhutamata Marju Lepajõe tähelepanekut, et „Oskus itkeda esteetiliselt on oskus itkeda konstruktiivselt — see on võti tulevikku.“⁶ Innocentiuse itk ei piirdu aga ainult tema enda elu ja eluolu üle järele mõtlemisega — nagu see oli sageli kombeks varasemas traditsioonis —, sest tema südame puruks hõõrumine kui meelearanduse esimene etapp hõõrub puruks üleüldse inimese kui sellise. Innocentius ei abstraheri inimolu elutervikust, vaid lähtub konkreetsest ja käegakatsutavast inimesest, kes on paratamatult haaratud eksisteerimisse. Võiks öelda, et tema käsitus on suisa i h u l i n e, sest kirjeldab esmalt ja enamasti just ihulisusest tingitud inimeksistentsi viletsust, muutumata seejuures frivoolseks ning säilitades väljapeetust. Hoolimata võimalusest ihu puhtaks küürida ei saa aga selles ihus elavat hinge nii lihtsalt ära pesta: „*Kuni liha elab, tunneb ta valu, ja hing leinab iseendas.*“ (lk 91)

4 Daniel O. Dahlstrom. „The Heidegger Dictionary“ — London: Bloomsbury, 2013, lk 15–16.

License no. 00251905 - e

5 Eestikeelses tõlkes on kursiiviga märgitud piibliitsaadid, mida traktaadi autor pole jutumärkidega eraldanud.

6 Marju Lepajõe. „Innocentius III inimelu viletsusest“ — Raadio Ööülikool, 16.01.2016.

Itku ning hällilaulu vahel balanssi otsiv propedeutiline esimene osa kui traktaadi peateema ekspositsioon esitab niisiis sonaadi-vormile kohase dihhotoomia, mille juhtmotiivid on elu ja surm. Kuigi paistab, et duelli võidaks surm, sest „Parem on surra elule, kui elada surmale, sest sureliku elu ei ole miski muu kui elus surm.“ (lk 92–93), ei saa siiski enne (kasvõi üürikest) elamist surra. Seda, kas elu on elamise vaeva väärt, polnud Camus veel jõudnud küsida, ent igal juhul on vaeva määrast hoolimata viletsuse eest põgenemine tulutu. Seepärast on põhjust jätkata viletsuse töötlemisega.

Töötlus – inimolus püsimine

Traktaadi teine osa „Inimolu süüdistusväärsest kulgemisest“ näitlikustab, kuidas progresseerub surma poole olev elu, mille põhiolemus on jätkuvalt vilets. Isegi kui elu pole lihtsalt saamine ja olemine, vaid püüdlus kui selline, püüdleb inimene märkamatult heaolu ja õnne illusoorse egiidi all ikkagi surma ja viletsuse poole, alistudes seeläbi irratsionaalsuse metafüüsikale.

Innocentiuse arvates on inimesed tavaliselt ahned kolme asja järele: varanduste, naudingute ja auavalduste, millest tulenevad vastavalt väärastused, inetused ja tühisused. Kuigi igasugune ahnus on pahe, mille erinevad vormid käivad traktaadist korduvalt läbi, töötlevad inimolu viletsuse progresseerumist veel saamahimu, õgardlus, purjusolek, sugukihu, kõrkus, liigne ehtimine riietega, eneseuhkus, liiderdamine, tigidus ja kadedus, mida kõike Innocentius tõesti amüsanselt, ent seejuures siiski tõsiseltvõetavaks jäädes markantselt illustreerib. Mõned näited: auahne lipitseja teab hästi luulerida „tolmu kus kübetki pole, sa mitteginähtavat pühi“ (lk 118); lõbuhimust on võlutud isegi preestrid, kes „öösel embavad Venust, hommikul kummardavad Neitsit“ (lk 115); liialt palju edevaid ehteid ja riideid kandev inimene on nagu „*haud, mis väljastpoolt on valgeks lubjatud, seest aga kõntsa täis*“ (lk 127) — isegi meikimise mõttetus ja tühisus on põhjalike selgitustega välja toodud.

Kõige selle teravalt tabava, ent tõesti ka vaimuka vahendusel meenutab Innocentius meile, et suur osa meie igapäevastest tegemistest, ambitsioonidest ning taotlustest on tegelikult tõeline tühisuste tühisus⁷, sest lõppkokkuvõttes loevad päriselt vaid vooruslikkus ja kõlbelisus ning vaid tänu nendele võiks üldse hapralt hellitada õhkõrna lootust hingeõnnistusest. Kuna iga inimene on algusest peale neetud meeleheitlikult valima, sõltub tema hingeõnnistus suuresti oskusest valida hea ja kurja, olulise ja ebaolulise, voorusliku ja

7 Väljend Koguja raamatu avasõnadest.

pahelise vahel. Kuigi tarka saatus juhib ning rumalat veab kaasa,⁸ saavutatakse autentne iseolemine ikkagi alles piirsituatsioonis, mis kulmineerub inimolu viletsuse tunnistamisega. Innocentiuse traktaadi põhjal võiks spekuloida, et sügavast disponeeritusest viletsusele aitab üle saada esmalt selle teadvustamine ning seejärel sellega leppimine. Taaskord – olla ongi talumatult ja vältimatult vilets, kui inimene on lasknud oma kehal hinge orjastada ning seepärast ongi viletsus temas latentset kohal. Inimolu ainus tsitadell on ehk veel jumalakartlikkus. Ent jumalakartlikkusest distantseerumine oli muuhulgas ka Innocentiuse ajend kirjutamiseks traktaati, mis funktsioneerib omamoodi vaimse harjutuse ja meelearandusena, „et maha suruda kõrkust, mis on kõikide pahede pea“ (lk 69). Kuna inimolu viletsusel ei paista olevat otsa ega äärt, on ainus võimalus sellest vabanemiseks sellest väljuda, sest sonaadiliku töötusega segipaisatud elu on ilma jäänud oma toonikast, koduhelistikust, mis rohkete kaldumiste ja modulatsioonidega on märkamatu kaotsi läinud.

Repriis – inimolust lahkumine

Inimolu needmisväärset lõppu kirjeldav traktaadi kolmas osa kui sonaadivormi repriis võtab kokku ekspositsioonis esitletud ning seejärel töötuses marineeritud peateema koos juhtmotiividega. Kuigi oleks hurmav lohutada end hillitsetud mõttega, et lootus sureb viimasena, näib Innocentiuse põhjal, et tegelikult on viimane lootus hoopiski surm ise, sest lõppude lõpuks pole kasu ei varandusest, auametitest ega sõprade toetusest – igaüks kannab oma koormat ise, kui ta Issanda palge ette astub ning end tema kohtulaua ette seab. Seda enam, et jumala kohtumõistmises on üks ja sama nii süüdistaja, kaitsja kui ka kohtunik.

Paistab, et kasu poleks isegi sellest, kui inimene oleks end eluajal vähemalt mõistuse kohtulaua ette seadnud ning *sapere aude*⁹ hüüdnud, sest Innocentius ütleb: „kus on palju tarkust, seal on palju meeolehärrmi, ja kes lisab teadmisi, see lisab valu“ (lk 80). Niisiis teeb tarkus haiget, sest mida targem inimene on, seda enam saab ta aru oma elu kahetsus- ja haletsusväärselt viletsusest. Kusjuures Issanda poolt süüdimõistetud on nii välises kui ka sisemises pimeduses, sest nad on ilma jäetud nii kehalisest kui ka vaimsest valgusest.

⁸ Stoikude vanasõna.

⁹ „Sõanda olla tark“ (ld k). Tuntud maksim, mida kasutas Immanuel Kant iseloomustamaks valgustust kui inimese väljumist omasüülist alaealisusest, milleks on vajalik oma aru ilma kellegi teise juhatuseta kasutada.

On märgiline, et Innocentiusel jäi kirjutamata kõnealuse traktaadi n-ö teise osana planeeritud käsitus „inimolu väärikusest“, sest kui inimene lakkab kohe pärast sündi olemast, on tõsi, et kuigi meie päralt on justkui kõik, ei ole meil tegelikult mitte midagi — see ongi see inimene kui eimiski hoidja. Ehk on küsimus ka selles, kui suurt tõe määra suudab inimene välja kannatada ning milline on üldse inimese suhe (elu)tõega — ons inimene ja tõe surmani laulatatud, lahutatud või hoopis vabasuhtes, kus üksteist küll armastatakse, olles samas valmis teineteise vabaduse jaoks mööndusi tegema. Igatahes see südametunnistuse uss, kes inimest rapib („ründab [teda] mäluga, võtab rahu ära kahetsusega, piinab ängistusega“, lk 134), on kogu inimkonna kui mädanenud õuna nii põhjalikult läbi uuristanud, et iga uus ilmale tulnud kibeduse ja valu poeg on paratamatult määratud veetma oma elu segases ängis. Olgu see siis kadentsiks sonaadi lõpus, mis algab iga uue inimese sünniga üha uuesti, niimoodi selsama igavest taastulekut¹⁰ samalt plaadilt leierdades.

Järelsõna

Põhjuseid, mis ajendasid ja inspireerisid Innocentiusel kaasa-loovalt ja -mõtlevalt kirjutama, on mitmeid, ent nende hulgast oleks asjakohane välja tuua selle traktaadi tõesti läbimõeldud ja pingul vormi, mis on paradoksaalsel kombel samaaegselt selle sisuga justkui üliras vastuolus, ent teisalt siiski elegantsses harmoonias. Ei saa salata, et traktaadi sisu on mahlane ja vaimukas, ääretult kirjlik, kuid seejuures peaaegu väljakannatamatult aus. Seda enam, et Issanda arm on sedavõrd mõõtmatu ning just Marju Lepajõe on teksti eestindanud. Tema pieteeditunnet tekitav kongeniaalne tõlge ehib traktaadi erilise oreooliga ning taastab meisterlikult keskaegse elutunde, mis aitab kaasaja spasmidest vabaneda ning kadunud eluterviku taasloomisel palju värskema pilguga tuleviku poole vaadata.

Koos Marju Lepajõe ja Marek Tamme sissejuhatustega ning tõlkija kommentaaridega saab rafineeritud ning kindla käega joonestatud hermeneutiline ring täiuslikuks. Paavst Innocentius III kangastus seni eestlaste vaimusilmas (heal juhul), nagu teda on kujutatud filmis „Malev“, ning ta on siinmail mõnda aega varjusurmas olnud, olgugi et just otseselt temast sõltus Liivi- ja Eestimaa ristiusustamine. Kuigi Innocentius pühitses meie maa Neitsi Maarja kaitse alla ning andis ta seeläbi Maarjamaa looja hoida, peaks teda

License no. 00251905 - e

¹⁰ Viide Friedrich Nietzschele, kelle mõistes igavene taastulek tähendab seda, et kõik, mis on olemas, tuleb lõpmata kordi tagasi (sh ka tühisus, mõttetus ja viletsus).

siiski tänama eelkõige traktaadi eest, mis — küll moraaliaskeetliku arutluse laadis kirjutatud otsekui pelkade puhkusemõtetena — võiks innustada lugejaid meeleparandusele ning aidata luua eraldi semantilist ruumi sõnapaarile „inimolu viletsus“.

Post scriptum

Olgu inimolu kui vilets tahes, on see ikkagi meie tuleviku väetis. Seepärast oleks paslik meenutada Marju Lepajõe ravimit viletsuse vastu. Need on poetilised vahendid, millel on tugev vorm, et saaks tekkida tunne enda maailmasolemise hallatavusest, sest „lgasugune korrastatus toetab hinge, toetab inimese sisekaemust. Kõik esteetilised kogemused panevad inimese endasse tõmbuma, tekitavad tervikutunde, tervikliku olemise tunde ja panevad nägema sügavamat ilu.“ (lk 198) Kuigi inimese (põhi)olemus ei muutu, saab ta endale lõpmata palju võimalusi anda. Üks selliseid võimalusi on empaatiavõime, ime, mis võimaldabki lugeda näiteks Innocentiust — selleni jõudmiseks on vaja vaid endaga tööd teha. Kui inimene aga loobub võimalustest, siis kannatabki ta enda olemise kitsuse käes.

Tõesti — selleks, et mõtted ei muutuks umbseks, on tarvilikud lõputud vaimsed rännakud. Ühe rännakuna saabki ette võtta Innocentiuse traktaadi, mis aitab esmalt inimolu viletsust endale üldsegi tunnistada, seejärel seda tundma õppida ning lõpuks parimal juhul just viletsust kirjeldava teose kui poetilise vahendiga viletsusest väljuda ning seda mitte surma kaudu, vaid muutes disponeeritust.

heleroheline kuni põlevroosa

Elisabeth Tiidelepp

heleroheline 1

Olen ülemisel korrusel üksi. Istun näoga hoovi poole. Päike paistab veel imeõrnalt trepi peale, mis on maitsekalt osati puhasvalge, osati hubane, kodune puitmaterjal. Aknast otse välja vaadates näen suure kase kõikuvaid oksid ja linnumaja. Pilved näivad seisvat paigal ja nende õhematest osadest särab läbi päike. Vasakust aknast paistvad pilved sõuavad nähtavalt edasi, sealsed puud aga tunduvad liikuvat vähem kui suur kask. Selja taga tiksud väga järjekindlalt kell.

Tiksumise hääled kõigub närvidel käimise ja rahustavalt mõjumise vahel. Majast läbi tuksatavad naksud ja kröksud justkui räägiksid sellest, kui palju siin tavaliselt elu on. Need ruumid hoiavad melu, millest praegu natukeseks paus on tekkinud. Minu arvates ootab see maja reisilolijaid väga koju tagasi.

Siinolemine mõjub peaaegu teraapiliselt. Et see ruum, kus olen tahtnud pööranda sisse vajuda, on minu päralt, et mul on praegu siin hea olla, on lohutus.

heleroheline 2

Õues lokkab roheline. Olen täpselt nii harjunud, et selle nägemine mind iga kord rõõmustab, aga ma ei mäleta enam, milline oli ilma selleta.

Järgmise kuu jooksul hakkab tulema palju viimaseid. See kõik on väga veider, sest olin väga mitu eelnevat aastat ette kujutanud, et kõik läheb risti vastupidi.

On vaid hetk, milles viibime praegu. Tõsiselt. Ka.

Jätan su siia magava temaga ühte tuppa.

viimane heleroheline

Viimase kahe tunni jooksul on edasi-tagasi sadanud-mittesadanud-sadanud-mittesadanud-sadanud ja nüüd lõppes vihm jälle otsa. Isegi natuke pettumust valmistav on uuesti päikest ja heledat taevast näha. Vihmal tundub olevat rohkem tähendust.

Selle vihma ja Anna Gavalda lugemisega tunnen ennast hästi praeguselt (see tähendab kohal). Ma oleks nagu mõnda aega uduselt elanud. Uduselt või uniselt. Mõtlesin kodust mõne nuputelefoni leida, et sinna oma uus sim-kaart sisse torgata – olla ärkvel ja püsida nii. Selline tunne on, nagu tunneksin alles praegu pärisust ja muidu oleksin viimasel ajal lihtsalt hõljunud.

(*Spoiler!* Ma ei vahetanud telefoni. Võib-olla olen uuesti uinunud.)

Olen sellises vabanemisfaasis. Ainult minuvanused ja 12ndikud on nii vabad. Ütlesin talle ka pühapäeval platel olles, et mul on selline tunne, et ma hakkan palju üksi olema, käima. Ka juba eelnevalt tekkis sellele mõeldes selline rahulikkus. Rahulik vabadus. Teen, mis tahan, käin, kus tahan.

Minust saab järgmisel sügisel kõige julgem inimene, keda ma tean.

kollane 1

Thank god, et see raamat nii ilusti lõppes. Seal oli alati selline tasa-kaal romantiseerituse ja tõeluse vahel, aga ma kartsin, et ta lõpetab selle hästi realistlikult. Sain hoopis õnneliku lõpu. Aitäh. 570 lehekülge nagu faking niuhti.

Lihtne – või lihtsam – on nüüd vaadata inimesi selgelt. Lihtsam on nendega olla ja lasta ausal arvamusel tekkida.

Ta küsib, kuidas ma elukesega rahul olen, seega ma eeldan, et ta ootab ja tahab minult vastust, aga paari hetke möödudes räägib ta jälle midagi endast või oma elust. Jätan oma vastuse teele maha.

Koju jõudes suudan mõneks mõttehetkeks proovida mõista. Aga siis... Miks ta mulle kõike seda räägib? Miks peaksin mina siis tahtma kuulata? Mu hing on natuke tuline selle teema juures, mis on üllatav. Võib-olla on asi üldsegi milleski muus. Ja kes seda teaks. Ei keegi.

kollane 2

Olen teleporteerunud diivanile. Kõik on juba korda tehtud, mis saab tähendada kas a) eile peo lõpus koristas ta abiväega või b) emme käis täna hommikul kodus (mida tõestavad laual seisvad maasikakarp ja silt: „Sööge maasikaid! Emme läks tööle!“) ja

koristas kõik ära. Sõin hommikusööki ja mõtlesin eilsele.

Mõtlesin, et minus ei ole üldse nii palju tahtmist, et viitsida tegeleda ebamugavusega. Siis aga tuli välja, et mulle hakkas mõte sellel peol olemisest järjest rohkem meeldima. Pealegi olid tal plaanid. Eile oli selline elav või elus?

kollane 3

Täna on matemaatikaeksami päev. Tänane oli rahulikum, vähem traagiline, lihtsalt parem kui olin ette kujutanud. Mitte läbinisti heidutav. Nii palju on rõhutatud tähtsust, mida tegelikult olemas ei ole.

Istun näoga tähetorni poole, vasakule jääb inglisild. Selja taga on vana anatoomikum vist, kui õigesti mäletan. See on see maja, kus ta oma magistri ajal maalimas käis. Ükskord käisin tal seal külas. Kui seda meenutan, mõtlen, kuidas ma siis nii palju vähem mõistsin. Ja kuidas tema jaoks ei tundunud see sadu aastaid tagasi juhtunud asjana. Ta oli siis juba nii kaua inimese moodi olnud.

Siin on kõik kuidagi elus. Päike paistab vöötide ja laikudena veel läbi puuokste. Tähetorn särab aga täies öhtupäikese hiilguses. Samas ei saa tema olla puude all ja keset neid, nagu mina. Tuul sabistab puude lehti ja oksi. Mida kõrgemale pilguga liikuda, seda rohkem vaeva ta näeb. Ja kui ta suurema hooga kogu puust läbi käib, on mõneks hetkeks sadu. Nende pisikeste asjade sadu, mida väiksenä otsast kaheks tõmbasime ning omale ninaks kleepisime. Kui kõnes vastasin, et olen Toomemäel, ütles ta, et kuuleb seda lindudestki. Palju inimesi käib mööda. Kes jalgsi, kes rattal või rulal. Kes üksi, kes kaaslaste või koeraga. Kõik näivad üsna rõõmsad!

Ma ei ole ennast kunagi varem nii palju teistes inimestes näinud kui praegu. Huvitav on ennast endast väljaspool ära tunda.

kollane 4

Nägin täna, et nad olid päikesetõusuks randa jalutanud. Loodan, et neil oli seal hea koos olla. Mul ei olnud üldse kahju mitte olla seal olnud. Ma vist olen juba natuke läinud. Ta ütles ka nii. Ma ei ole nendega olles kunagi kohal, alati nagu igatsen kuhugi mujale ja kedagi teist. Eile tegi see küll kurvaks. Sõitsime koju ja rääkisime sellest ja kõigest. Hiljem... ei olnud kurb, aga nukker. Ma ei tea, mis vahe seal on, aga midagi kindlasti.

Kui käia õigetes kohtades, tekib siin elamise osas õige tunne. Ma nagu ei usalda ennast selle tunde ega sõnaga. Naljakas. Või noh, imelik minust. Miks ma sellele rohkem mõtlema olen hakanud, on vist see, et ma mõtlen, kas selle ütlemine on lähedal.

oranž 1

Olen õuelaudade ääres. Ta juhtus mööda. Täna on üldse kõik juhtunud. Läksin teda saatma, aga siis nägime risti peal järgmise-sarnast neidu. See oli tema. Läksin kaasa ja jõudsin siia välja istuma. Paljusid inimesi, kellest enne kõndides möödusin, näen siin uuesti. Armas Tartu. Ma näen noori täiskasvanuid. Hea on vahepeal näha, milline võiks või saaks välja näha minu „kunagi“.

Kõik on sassis ja akna ees on valge lina, et päevane päike, mis sisse paistab, ei saaks tuba saunaks kütta. Kogu majas on pidevalt vaikne. Ma olen seal vähe olnud. See on ainult peatumis-, kokku- või lahtipakkimiskoht olnud.

Väike tüdruk jalutas ja ütles keset tänavat pikutavaid kive silitades: „Sada aastat on see linn elanud ja elab ikka veel. See on nii igav, kui ta kunagi ära ei sure.“ Mees, kes temaga oli, naeris. Tüdrukul olid punased juuksed.

oranž 2

Silmi peab üsna kõvasti kissitama. Vasakul paistab vaatedorn. Peenike lipp lehvib otsas. Käisin seal eelmisel aastal, kui tuju ära läks. Lõpuks jäin sinna isegi magama. Vesi on täis väikeseid kalakesi. Neid on näha ainult siis, kui vaadata. Vahepeal on märgata läigatust, kui mõni kala ennast nii keerab, et päike ta kehalt vastu peegeldab. See aasta on olnud emotsionaalselt lihtsam. Vist olen osanud paljusid väsimusi ja tüdimusi oodata.

Mees, kes siin kõrval mõnda aega oma naise ja sõpradega oli, tuli rääkima. „Vabandage, kas te olete kunstnik?“

Ta arvas, et kui silmapiir oleks ainult vesi ja maismaa seda ei häiriks, volaks kõik see seest tulev veel paremini. „Olla enda ette.“ Ta arvas, et meil on midagi ühist. Ta teietas mind. Ja tundus svipsis. Ta ütles: „Kui ma oma naisele seda räägiks, arvaks ta, et ma olen hull.“

teel Tartust täna õhtuks Torunisse

Värisev käekiri tuleneb bussi liikumisest, teadagi. Oleme kella poole viiest hommikul teel olnud. Kõige rohkem olen vist pool tundi järjest magada saanud. Tänapäevane hommik jääb segumälestuseks vastikust

ja armsast. Autos „*I wish I was a little bit taller, I wish I was a baller*“ laulu kuulates ja tantsides oli küll üsna sürr olla. Varem reisile mõeldes tundus tulemine vastukarva. Mitte piisavalt, et mitte tulla, aga siiski. Aga kui me jõudsime ja kõik olid siin ja päike tõusis, see tunne muutus. Mul on hea meel. Meil on siin erinevaid faase olnud. Enamik magab või kuulab või loeb või jutustab rahulikult, suurem möll on üle läinud. Jõudsime Poola. Siin on armas küngeline ja vonguline. Ja lehmadene. Bussis nii kaua sõita on üllatavalt talutav. Ja ilus aeg on.

kell peale hosteli õhtusööki Berliini äärelinnas Wannsee-äärses hostelis

Teised läksid poodi. Siin saavad need meist, kes on 16, õlut ja veini osta. Pikutan narivoodi ülemisel korrusel ehk järgmiseks kolmeks ööks enda voodis. Meie armasveider punane hostelimaja on mäe nõlval, lisaks on meie tuba kolmandal korrusel, seega on vaade. Oleme puulatvade kõrgusel. Näen siit pleekinud või kõrbenud muru, ei saagi aru, puid, Wannsee järve ja kõike seda, mis jääb teisele poole vett. Siin hostelis ööbib ka grupp lapsi ja nende vanemaid – laagrisarnane toode? Nad laulavad õues oma armsate lapsehäältega mõistmatus keeles. Akna all õues söömisalal ja elusuurusel malelaual näeb jutustavaid inimesi. Ühegi nende sõna tähendus ei ole mulle arusaadav. Elu ja melu, millest ma osa pole. Tegin mõlemad suured aknad pärani lahti. Õues on õhk ehk pisut liikuvam, kuid temperatuuri poolest ei erine. Olen oma uute bikiinide väel, juuksed on tihedas krunnis. Hosteli maja on vana ja võiks vist öelda, et nõukaaegne. Siin on keeruline orienteeruda. See on tõeline labürint kõikide oma korruste, treppide, koridoride, käikude, tiibadega. Trepikodades on omapärased grafitilikud seinamaalingud. Aga ma arvan, et kõik see veidrus ja mõnes mõttes ajarännaku tunne on see, mis võiks sobida ühele klassilõpureisi ööbimiskohale. Mulle meeldib selle paiga omapära. Me oleme nelja voodikohaga toas viiekesi. Ma olen meie koosseisu üle rõõmus ja ei ole teisi, kellega tunduks parem ühes toas kolm ööd olla. Meie kõrvaltoas on 8. klassi tüdrukud, kellega jagame ühtlasi duširuumi. (Ma guugeldasin, kuidas „duši“ kirjutada. Eksamid on ju ometi läbi.) Meie tuba on kenake segadus. Segadus ja tüdrukukeste tuba. Kõik on kogu aeg paljad. *Classic*. Ja kõikutame muudkui. Nad on armsad.

rannas

Olen puu all väikeses rannas. Nii palju, kui siin on inimesi, võttis mul ka toibumine aega. Minu lähedal istub samuti puude varju tulnud seltskond. Hea on, et ma vene keelt põhikoolis selgeks ei saanud, muidu oleksin nende vestluse pealtkuulamisele liialt keskendunud. Ma arvan, et olen siin vähemalt tunni olnud. Kõigepealt ujusin ja olin inimeste hulgast *overwhelmed*. (Ma ei leia eestikeelset sõna selle väljendamiseks, mida „overwhelming“ endas kannab.) Ülejäänud aja olen inimesi vaadanud. Ma ei ole üldse harjunud, et neid nii palju on.

Tihti olen tundnud, kui raske mul on vestlusi nautida. Suhtlemiseks ei ole motivatsiooni. Aga üksi olles ma tean juba ette, milliseks mu olemine umbes saab. Kellegi teisega ei saa ma väga kaugele kindel olla. Olen tundnud väga vähe tahet suhteid arendada. Sest mida ma nendega arendan?

Ma vaatan siin rannas ringi ja armunud olla on lihtne, kas pole?

Poola, Białyłstok

Oleme meie teise Poola linnakese (seekord) hotellitoas. Sätime magama. Täna põhiliselt sõitsime ja homme oleme juba kodus. Õhtuks jõudsime siia, Białyłstoki. Enne jõudmist olin muusika saatel natuke magada proovinud. Kuulasin eelmise augusti *playlist*’i, mõtlesin natuke talle mõelda, lasta mälestustel ja seostel enda mällu valguda. Ma olin üsna õrnas unes, need laulud taustaks. Kui ärkasin, jõudis minuni unistavate temamõtete asemel varasemast hoopis selgem ja realistlikum arusaam sellest, kui lõplik kogu see reis on. See hakkab väga-väga aeglaselt minusse imbuma. Hakkab läbi käima mõte, et on kahju neist lahkuda. Samal ajal tundub see illusioonina. Ma kahtlen. Ma arvan, et need inimesed on siin mulle näilised. Sest mis mõtet on lasta ennast häirida nende puudustest nüüd, praegu. Niikuinii see kõik saab – ja tegelikult peaaegu juba ongi – läbi. Ühesõnaga, tunnen koos reisi lõpuga minu poole tulemas ka mõningas hulgas melanhooliat. No las ta siis tuleb, las olla. See on vist sellele kõigele ka kõige loogilisem ja ootuspärasem lõpp.

Riste Sofie Käär

*

palun rääkige rohkem
ebaküdooniatega veel otse-eeetris,
ja kõigest muust, millest nad aru ei saa.
plastkorpustest sõormeisse voogab siis
julge pealehakkamise lõhn
ja võõras tähestikus hauatahvliid
kohutamast sülelapsi lakkavad

ja küsige, et oh, kas teil on sadand,
otse-eeetris küsige, kas on,
sest meil ei ole,
et kas teil on miskit muutund
sellest ajast
kui me viimati

või ei

rääkige angervaksadest ja ussidest
kalmistu kõrval, vundamendist,
mis mattis end võssa,
õhksoojuspumpadest roiete taga,
ja ärge mainige ühtegi
hetke,
mis painutaks trajektoori,
mis kõrvetaks sõrmi, kui
nende kärnased sülelapsed
sirutaks käed,
püüaks puutuda
vedelkristallekraani

*

majaplokkide vahelt minarete ja udu
tärkab keskpäeva poole vasttahtmist
tärkab tasa ja tõsiselt
pöörleb pea ümber pisuhännana
kriibib kaljudelt kollakat kõõma

bussiistmeisse imbunud
suitsu saab hingata
sisse tund veel või paar
kuni sirgu kõik jäsemed
asfaldi kohale
pinguldatakse
häälde seatakse pill
kuni mnemoturniiris ma küsin:

kas sa valutad ikka veel
vahepeal naljakalt
õhtupoolikuil sarajeevos
ise sealjuures
number üks marodöör
taskud
pungil täis šrapnellikilde ja
võõraste vastuseid

või sind säästeti
millegipärast

*

bussipeatuse taga on maailma serv
allakukkumise vältimiseks
on õnneks kohaliku omavalitsuse paigaldatud käsipuud ja konikui
vallamaja pildiga kruusis
kaks tuhat neli ja servast kild kadunud

asfalditolmuste klaasruutude vastu
püüab üks tundmatu lendav objekt
oma elunatukest vist
transpordiametile annetada
nagu ikka päev kui kuke-
sammul kaotab võimu
üle öö

sa ronid mööda seinu üles alla teeskled
lugeda et oskad tänavu ja seda
pole raske uskuda sest
mõndagi saand teiseks
hiljaaegu
üleöö

*

sinu tolmused silmavalged
ja võõrad tagatuletükid
põuetaskust ma leidsin, kui lehte
pidi pöörama jälle kalendris.
vahest polnudki tarvis,
et möödunud raudbetoonsooni
taga otsida kiusatus tekkinuks,
kui veel kõrgel ja kaugel
ja kõrgel ja kaugel
käis päike.

teisi asju oli taskutes ka,
kui peaaegu tuule-
vaikses sopis
revideerisin sisu,
rohekas plank ühelt,
luitunud plagu ja
tagasipööramatu erosioon
teiselt poolt piidlemas.
(aga need polnud päris)

*

parvedeks koguneb
kaskede kohale
raadioantennide surin.
kujutan terve päev ette, et näen
süsinikumolekule
läbi paju villase õhu
tulvamas. ja see
ongi kõik, mis vist sünnib.
levi ei ole.
ja buss tuleb homme.
vaevu usungi, kusagil olla et võivad
olemas
kraanad ja kapital.

öösiti naeran su üle, sest ütlesid
pitsides laudade vahel
(kui olid
veel ambitsioonid):
tahaks lihtsalt, et tahta
ei tuleks.

*

puulehed pahupidi pöörab tuul
seob sõlme juukseotsad
omavahel ja
räsib alasti rootsude vahelt
sarapuude alla
reparatsioonid
mida poleks osanudki enam
taga nõuda kuskilt mujalt

puulehed pahupidi pöörab tuul ja
valib tänase menüü:
võileib hapuoblikaga kuusekasvud krooniline kopsupõletik
libahundid
mootoriõli
ei tea ei teagi mis saaks üldse
otsustama peaks kui
üksipäini
ei tea ei tea

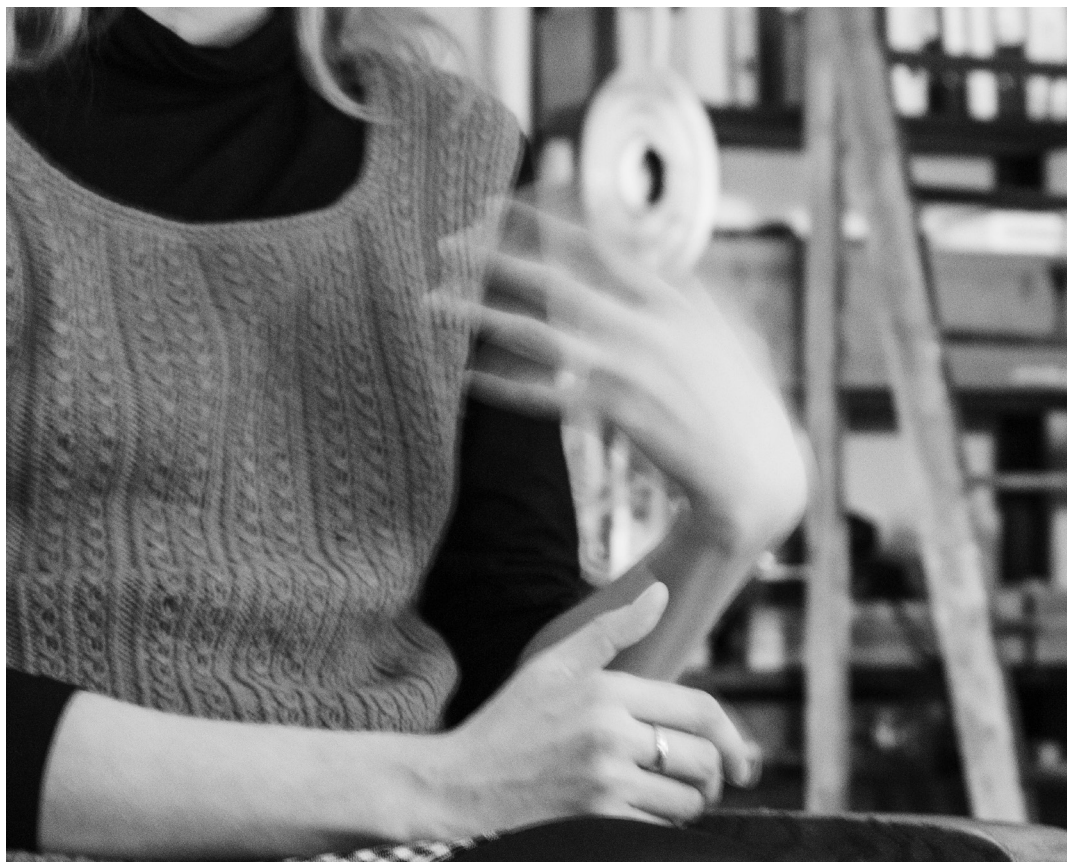

*

õige varsti vihma padu
tulvab üle kadrioru ja klaastornide
kolgata märke
kus ma istun neli ja pool tundi
kuulan kelli lasen silmad fookusest välja
huvitav kas olen sinu meelest lahe

lasnamäel on juba lombid
ja sume kojamehesahin aga siin
aga siin küsivad
purpurmantleis leegionärid
viisakalt mu viimseid sõnu
teen kavala näo ja ütlen midagi supervaimukat
et neil oleks mind
pihkepidi põikpuule klammerdades
natukenegi kurb meel
tuul käib läbi riiete huvitav
kas olen sinu meelest lahe

Pohlatu meri. Intervjuu Kadi Singiga

Helena Aadli

fotod: Elo Vahtrik

Ühel neljapäevasel õhtul kohtun kirjutava kunstniku *Kadi Singiga*, kes andis 2022. aastal välja oma debüütkogu „merelt pohli“. Vestleme lähemalt raamatust ja kirjutamisest, aga juttu tuleb ka animatsioonist, seisunditest ja sellest, mis innustab.

Helena: Oled väga visuaalne inimene, tegeled illustratsiooni, plakatikunsti ja animatsiooniga, mis on väljunditena pigem napsõnalised. Kuidas paigutub su loominguks tekst?

Kadi: Minu jaoks visuaalne ja sõnaline maailm täiendavad üksteist, nad võivad ka üksteist asendada. Ma ei pea ennast kirjanikuks, vaid kunstnikuks, kes töötab ka sõnadega. Sõnadki on pintslid ja värvid, millega on võimalik pilte ja tundmusi luua.

H: Aga kas sinu jaoks on tekst ja pilt pigem võrdsed, või on neil mingigi minihierarhia?

K: Oleneb perioodist. Ma arvan, et visuaal on viimasel ajal rohkem esil. Ma küll unistan sellest, et saaksin rohkem sõnaga silmitsi seista. Hierarhiat kui sellist otseselt ei ole, vahel tuleb sõna enne ja pilt juurde, aga vahel on teistpidi.

- H:* **Kui ma vaatasin pärast kogumiku lugemist su animatsioone, siis moodustus minu jaoks hästi tugev tervik. Mingid elemendid, mis on su tekstides, on ka animatsioonis kohal. Kuidas sa ise seda tajud?**
- K:* Seda on rõõm kuulda. Animatsioonis tihtilugu välditakse sõna ja dialoogi, et lugu oleks universaalsem, pildikeelne. Ma arvan, et animatsiooni tippteosed on sõnatud. Kui ma olen stsenaariumi kirjutanud, siis ma olen küll põrkunud sellega, et sõna ahendab. Ma tahan kujutada stseeni, kus tegelane räuskab, aga kui ma pean sõnaga kirjeldama, et ta läheb vihaseks või rögiseb või möirgab, siis ma jään jänni, et leida õige sõna, millesse kujutluspilt mahutuks. Sõna on siis nagu zip-fail, kokku pressitud asi. Ta võib eksitada, aga samas ta võib väga lähedalt lõigata.
- H:* **Kui „merelt pohli“ kätte võtta, jääb enne lugema asumist silma, et kogumiku illustratsioonid on lahtiselt lehtede vahel.**
- K:* Vormiline pool on tekkinud koostöös kujundaja Adam Kaarmaga, kes noppis mu tunde selle kogumikuga seoses ilusti üles. Ma ütlesin talle, et see kogumik on nagu pusle – mul on kirjutiste näol tuhat pusletükki, aga ma ei tea, mis pilt sellest kokku tuleb. Adam ütles ühel hetkel, et teeme pusle sinna kogumiku vahele. Seal on kaheksa pilti, kõik neljaks lõigatud, need tükid sobivad omavahel kokku. Neid võib ümber paigutada, panna luuletuste vahele, mis rohkem meeldivad, neid võib välja võtta ja kaardina kasutada.
- H:* **Kusjuures esimene asi, mis ma kogu kätte saades tegin, oligi see, et võtsin kõik illustratsioonitükid välja ja panin tervikuks kokku.**
- K:* See on huvitav, et osadel tekib see tundmus kohe, aga mõni ei tulegi selle peale. Iga eksemplari vahel on erinevad pildid, mõni pilt läheb kokku, mõni mitte, mõne puhul ei pruugi ükski pilt kokku minna ja pead selleks kellegagi kohtuma.
- H:* **Seesama puslesus on ka tekstide mõttes hästi esil. Kuidas sa leidsid tee kirjutamiseni ja kes võiks olla raamatu lugeja?**
- K:* Ma olen teisest klassist saati päevikut pidanud, aga gümnaasiumis hakkasin kirjutama blogi. Kui lapsena kirjutasin päevikusse endale olulistest asjadest (vennast, koerast, raamatukogukülastusest), siis hiljem kirjutasin aina enam selleks, et välja saada mingist emotsionaalsest või eksistentsiaalsest võbinast. Kui olin kolm-neli

aastat väikesele lugejaskonnale blogi kirjutanud, siis saatsin mingi tuhina pealt ühele väljaandele oma tekstid, aga see väljaanne ütles mulle ära. Nad ei öelnud midagi hullusti, lihtsalt vastasid noorele entusiasmikirjanikule, et arenguruumi on.

Ma ei võtnud seda eitust üldse kergelt vastu, haavusin ja tõmbusin endasse. Ma panin blogi kinni ja kirjutasin ainult iseendale. Tagantjärele olen selle eest väga tänulik, see vabastas mind lugejale mõtlemise taagast. Kui sa küsid, kes see lugeja võiks olla, siis ma ei oska vastata. Need tekstid on kirjutatud kohati hästi pihtimuslikult iseendale.

H: Kuidas tuli see mõte, et võiks kokku panna kogumiku?

K: See mõte tõstis pead, kui läksin EKAsse animatsiooni õppima ning hakkasin rohkem pildikeelega tegelema. Pidime suutma jutustada lugusid ilma sõnu kasutamata, seega taandusin sõnalisest vormist. Mind hakkas huvitama, et mis see pilt on, mida ma sõnaliselt olen aastate jooksul kokku kirjutanud. Hakkasin oma kirjutisi läbi vaatama, neid kategooriatesse ja teemadesse paigutama. Panin tähele, et mõned teemad ei jäta mind rahule ja saadavad pidevalt — seitse aastat on mööda läinud ja räägin ikka samast asjast, küsin ikka sama küsimust.

Sorteerimine oli keeruline — kogu aeg oli tunne, nagu läheksin kuhugi tihnikusse. Iga tekstiga on minu jaoks seotud mälestus, emotsionaalne laetus ja tundmused, kokkupressitus tekitas ahistust. Ma ei näinud sellest välja ja see väsis mu ära. Ükshetk panin siiski tekstid ühte faili kokku ja saatsin need oma emale. Ta ütles, et ta ei saa kõigest aru (*naerab*), aga tema meelest on ilus, ning pärast seda saatsin tekstid lähedastele sõpradele. Mu küsimus seda faili koostades oli, kas see on mulle endale, või võiks pakkuda midagi ka teistele. Kunstiõpingutes on see küsimus väga tugevalt kohal, see võib olla tohutu lõks, millesse kinni jääda.

Lähedastelt ja sõpradelt saadud tagasiside tõttu otsustasin kogumiku välja anda ja mõtlesin, et millal siis veel. Äkki on viie aasta pärast juba rohkem piinlik. Selleks, et mitte ainult oma toetavate sõprade arvamusel najal sõita, saatsin oma tekste ka paarile kirjanikule ja küsisin tagasisidet.

H: Mulle lugejana tundus, et luuletuses „kahju“ (lk 7) võib olla kirjeldatud see miski, mis andis tõuke raamatu väljaandmiseks: „nüüd pean ma teile kurvastusega teatama / et te tõepoolest ei saagi kunagi teada / mida kõike ma oleksin võinud teha“. Või võiks ka labaselt küsida, et kuivõrd autobiograafiline see tekst on?

merelt pohli
kadi sink

K: Ma arvan, et see võtab üldisemalt kokku seda painet, mis loomingu-
gulistel inimestel tihtipeale on. Hirmu ja eneseteadlikkust selle
osas, et mus on midagi, ma ei ole tühi ja miski käivitab mind. Aga
takistab hirm, et see ei pälvi tähelepanu või mõistmist. (*Naerab.*)
See on mingis mõttes hästi naeruväärne ja banaalne, lõpuks oled
ikka hauakivi ja kondid.

*Vahepeal liitub meie vestlusega fotograaf Elo, kes on terve aja
tähelepanelikult kuulnud.*

Elo: **Kust see kogumiku pealkiri tuli?**

K: „merelt pohli“ tuleb luuletusest „side, kriips“. Pealkiri sümboli-
seerib minu jaoks teatud täitumatut unistust – sa loodad saada
midagi kuskilt, kust see ei tule. Pohlad ei tule merest, peab hoopis
metsa minema. Kuna see kõlab nagu Mirtel Pohla, sai sellest ka
nali, et Mirtel Pohla kirjutas minust raamatu.

H: **Su tekstid pärinevad aastatest 2010–2021 – mille järgi sa need
valisid? Ühtlasi on siin kogumikus hästi erinevaid vorme koos:
on puhtakujulist luulet, on proosat, on proosalist luulet, on
katkendeid, dialooge, hääliitsusi. Kas sa avaksid seda natuke?**

K: Kuna mul puudub kirjanduslik taust, siis pole ka arusaama, kas nii
tohib või mitte, kas nii tehakse või ei tehta. Esimene osa kogust
on animatsiooniliku lähenemisega – kehtestan maailma, kus
see mäng aset leiab. Siis ma suundun rohkem alateadlikumate
ja tumedamate seikade juurde ja proovin leida teed nende seest
välja. Lõpuosasse koondasin kergust ja helgust. Olen käinud
väga pimedas ruumis, aga leidnud, et sealt saab välja tulla. Kui
kellelegi teisele midagi pakkuda, siis see võiks olla lootus.

H: **Kogumikus on unenäolisus hästi läbiv. Tundsin, et valdav osa
tekste oli kirjutatud justkui unenäo ja ärkveloleku vahelises
hallis seisundis, aga see ei pruugi olla tõsi. Kui paljud tekstid
on unenäotaolised, siis nii mõnigi on vastupidiselt väga argine,
näiteks „pööre“ (lk 8) või „uus võimalus“ (lk 56). Millises seisundis
kõige parema meelega kirjutad?**

K: Minu jaoks on uinumise ja ärkveloleku vaheline hetk kõige
maagilisem, ma olen selles seisundis kogenud justkui jumalikku
puudutust. Mingil hetkel mõtlesin, et ehk on minus selle une-
näolisuse otsingu tõttu teatud selgusepelgus. Aga teistpidi

sain koroonaa ajal aru, et mind inspireerivad väga argised asjad. Mõni suvaline naljakalt riides vennike kuskil bussipeatuses võib tekitada sädeme sisse. Argisuse ja maagilisuse vahekord on meie mõttemaailmas väga segamini. Mu sõber Markus Ilves on seda väga hästi kirjeldanud, öeldes, et ühel hetkel võid sa mõelda väga ülevat mõtet, aga järgmisel millisekundil mõtled kahvlist või kartulisalatist. Ehk on munkadel ja preestritel võimalik seda argisust eemale lükata, aga tavainimese pühalikkus ja argisus ristuvad täiesti suvalistes kohtades.

H: Kohati on su tekstid pisut mõistujutulikud. Kas tekstid mõjuvad ka su enda jaoks vahel mõistatuslikena? Kui jah, kuidas need avanevad?

K: Ma ei ole oma tekstidega kuigi analüütiliselt tegelenud. Kirjutamine on minu jaoks lihtsalt elusolemise viis, ma pean seda aegajalt tegema. Ma tõlgin läbi kirjutamise ennast iseendale. Mingid sõnad kukuvad mu sisse, näiteks tulen Rimist välja ja mu pähe kukub „sain kingiks kuldsed luud“ – ma ei tea, mis see on, aga panen kirja. Tagantjärele saan mõnikord selgust, kust mingid asjad minuni jõuavad, aga tihti ma ei tea, kust see tuli ja mis see tähendab. Mu tekstid on pihumuslikud, need lähtuvad minast, aga neid minasid on väga erinevaid. Ma püüan mingile karakterile ligi pääseda ja ausust taotleda vastavalt sellele, kelle ma enda sees kätte saan.

Ma olen ühelt poolt väga tugevalt narratiivi-inimene, teisalt on mind palju lähemalt puudutatud kujundliku keele kaudu. Mingid tekstid jõuavad minuni selguses, aga teised jõuavad minuni ei tea mis sfäärdest. Mind inspireerib ka banaalsus – me tahame mõelda paljud asjad kenamaks, kui nad on, aga tegelikult on see inimese elu üsna labane.

H: Sa mainisid luud. Kogumikku lugedes tajusin ma palju efemeersust, kehalisust ja selle keha muundumist aineks ja taas kehaks. Ka su animatsioonidele on omane see muundumine ühest olekust teise. Kuidas sa kehalisusest mõtled?

K: Mäletan põhikoolis klassiõega bioloogiaõpikut sirvides ja skeleti-joonist vaadates taipamist, et see on meie sees. Mind paelub, et need luud jäävad kauaks ajaks kuhugi vedelema, isegi kui mu teadvus on läinud. Ma tunnistan, et mina olen see lihakott, kes käib ringi – see on see banaalne pool elust. Ühelt poolt ei ole ma ainult see keha, aga samas mind ei oleks ilma sellela. See mängib

minu jaoks suurt rolli, aga muidugi samastun rohkem oma mõtte- maailmaga. Äkki on eneseteadlikkus evolutsiooni kõrvalprodukt, see, et me mõtleme ja suudame luua maailmu? Minu meelest inimesed näevad nii haledad välja ka, nad on nii kohmetud oma kehas ja vormis. (*Naerab.*) Aga see metamorfoos on ka hästi animatsioonilik võte – kui animatsiooni õppima läksin, siis tundsin, et olin õiges kohas.

H: Ma mõtlesin tükk aega, kuidas avaldub su tekstides looduslikkus. Seda ei saa mitte kuidagi eraldi käsitleda ega vaadata, see on kõige muuga nii läbi põimunud. Ja siis sain aru, et see ongi minu läänelik mõtlemine, kus mõtlen, et loodus on kusagil mujal. Meenus keskkonnahumanitaar **Stacy Alaimo**, kes on sellest mõelnud ja kirjutanud, tuletades meelde, et loodus ei alga kuski väljas, linnast eemal, vaid see piir on illusoorne ja meie keha ongi loodus.

K: Ma olen kasvanud metsa lähedal ja leian sealt lohutust. Kui ma lähen metsa, siis tajun, et minus muutub midagi. Me kaome tihti ära inimsuhetesse ja tegeleme eksistentsiaalses vurris olemisega, taipamata, et meie ümber on tohutu ilu. Sealt tuleb ka see tunne, et kunst on mingis mõttes ülearune. Samas ei tahaks ma loodust üleromantiseerida.

Elo tahab ära minna vahepeal või?

E: Ei, mul on väga põnev. Mingi element, mida ma olen viimasel ajal hakanud otsima, on veenvus. See, et miski tuleb siirast kohast, on tajutav. Mulle meeldivad tekstid, kus ma tajun siirust, ma usun, et see inimene mõtles nii, see ei ole mingi imago või narratiivi loomine või laksimine. Sinu tekstide puhul ma leidsin seda veenvust.

K: Seda arusaama, et ma pole piisav ja pean olema midagi suuremat ja rohkem, ei saa inimestele otseselt pahaks panna. Aga haavatus, siirus ja inimlik tahk jõuab vist lähemale.

H: Kas sa vahel tunned, et triivid sellest n-ö oma häälest kaugemale või üritad kuidagi erilist moodi kirjutada?

K: Üleüldse inimesena on see tunne, et olen endale mingil hetkel lähemal ja teisel kaugemal. Ma olen endale pidanud tihtipeale meenutama, kes ma olen ja mida ma elus teinud olen. Nagu

ei mäletaks, et olen elanud — järsku tundub, et ma pole kunagi midagi teinud, hästi suur tühjus on sellega seotud.

H: **Kes on sind mõjutanud?**

K: Käisin põhikoolis kunstikallakuga klassis, kus kunstitundidele lisaks olid Mart Kampuse teatritunnid. Ta tõi meile väga lähedaid tekste, näitekirjanikelt nagu Eugène Ionesco, Samuel Beckett ja Sławomir Mrożek. Nende tekstid tegid minuga midagi. Käisime Mrożeki näidendiga ka koolinoorte teatريفestivalidel, aga meile pandi pahaks, et noored ei saa aru, millest materjal kõneleb. Noore inimesena sa ehk ei taju mingeid tahke, aga midagi siiski puudutab.

Julgen öelda, et mulle kõige hingelähedasem kirjanik on Nikolai Baturin. Ta on Viljandimaalt ja murdekeelsest perest, olen olnud väga lummatud ta keelest. Ta kasutab sõnu, mida ei ole olemas, aga ma loen seda sõna ja saan aru, mis see tähendab. Ta viibis enne surma hooldekodus ja tundsin pikalt, et tahaksin talle midagi öelda ja austust avaldada. Baturin on mind paelunud, julgustanud ja inspireerinud, aga ma ei leidnud seda viisi, kuidas teda tänada või kontakti võtta, see on mul ikka veel hingel. Teda peetakse raskesti mõistetavaks kirjanikuks, aga ta loomingus on minu jaoks selge ja inimlik tõde sees.

H: **Sellega meenub, et minu ühe viimaste aastate lemmikirjaniku, Ukraina juurtega, aga lapsena Brasiiliasse emigreerunud Clarice Lispector'i kohta on öeldud, et noored jumaldavad teda ja tunnevad ta tekste, aga kirjandusprofessorid hoiavad kahe käega peast kinni ja peavad teda raskesti mõistetavaks ja tabamatuks.**

K: Kunagi ei tea, kuhu su tekst ladestub. Kunagi ei tea, mida kellelgi teisel on vaja ja kunst on nagu arstim. Kui kellelgi ei ole sümptomit ja ta võtab seda rohtu, siis tal hakkab paha ja ebamugav, aga teisel inimesel võib olla just seda rohtu väga tarvis. Seda, millest üldsus peab, ei saa võtta universaalsena. Meil on väga erinevaid arstimeid vaja.

H: **Just, noorte ja võimekate kunstnike üks peamisi küsimusi on tihti, miks on vaja mind ja seda, mida ma teen. Või pigem, kas on. Aga mina vaataja, kuulaja või lugejana mõtlen, et palun uskuge endasse, kellelgi on kindlasti seda vaja.**

K: Võib-olla ei saa kõnetada sadu või tuhandeid, aga ka üks inimene on tähtis.

E: Aga kas sul on oma tuumtekstid?

K: Mul on komme kirjutada raamatutest välja tsitaate ja neid ma ikka loen aeg-ajalt üle. Ilukirjandusest pöördun kõige sagedamini tagasi Jeanette Wintersoni „Tuletornipidamise“ juurde.

H: Kui ma nüüd su tekstidele mõtlen, siis tõepoolest nii mõneski kohas on teatud wintersonilikkust, kohati sõnakasutuses, aga natuke ka näiteks jutustaja hääles ja maailma ülesehitamises.

K: Wintersoni päriselu absurdus, jah... Mind väga paeluvad loojate omailmad, selgus ei ole mulle nii oluline. Isegi kui ma ei mõista kõike ja ei suuda suhestuda, siis nendes ilmadest on alati huvitav olla.

H: Lõpetuseks üks tülikas küsimus, minu meelest üks ebamugavamaid asju, mida teha: kui sa peaksid ennast tutvustama, siis kuidas?

K: Defiinerisin end pikalt „sülekoera-käsigranaadina“, mis tuleb Ilmar Laabani luuletusest. Joel [peigmees] kutsub mind õie-nupukeseks, Siim Sinamäe tõlgenduses olen sületäis nuge. Tegelikult olen vist rahu teinud sõnaga „kunstnik“. Mingi aeg mulle tundus, et see sõna ei tähenda midagi, aga isegi kui ma peaksin laotööliseks hakkama, oleksin ma ju ikkagi salamisi kunstnik.

Helena Angela Kiisler

lilledesadu

Kui ma sain kolmteist ei näinud ma lilli
 ainult pisaraid
 sest metsaalune oli sinistest nuppudest tühjaks tassitud
 aga nagu
 enne töid kõik alati tulpe
 sünnipäeva tulbid ja alguse-lõpu tulbid
 tulbid igas värvis
 ja seletused nende saladustest
 nii et tulbid need olema pididki
 ju?
 ei?
 no siis tuli aeg
 kus lilled kükitasid vaid mälusopis
 ja viimaks ei olnud sealgi neid enam
 ning ma mõtlesin...

ongi läbi
 see lilledesadu

kuni minu näpu vahele sattus paar roosi
 ja üks veel koperdas kohale kuskilt
 vaatasid mulle üles-alla
 ja pomisesid minu vabasid

väikseid
 viisakaid
 vapustusi

vahtisid varre otsa kui varbaid
 kuis mina oma kinganinu
 silmasid seda viimast salaja
 tema oli seal muudel põhjustel
 tema tahtis ju
 ainult
 sõnada südamest tulnud sõnu
 pajatada oma avastustest

näidata akna taga olevaid herneõisi
 ja naeratada sulle

ehk noh
seda see siis tähendaski
roosid on selleks, et näidata,
mis oled sina mulle
kuid ei saa ka unustada, et
Roos on selleks, et näidata,
mis oled sina
maailmale

Ma kirjutan sulle I

sinust
sest ma ei igatse sind enam
Eestlased on oma olemuselt rahulikud
Ma leidsin töö
Mu päevad on aina
selgemad
See taevas
täitub pilvedega
küll
aga

(või noh vähemalt kõik nii räägivad)

Aga
see pole ju nii tegelt
Ma küll ei tea
Iga kord kui mina
keskpäeval
nii 14.27 umbes
kõnnin Balti jaama rongidest mööda
naeratavad mu silmad
kokkupigistatult

Ma kirjutan sulle V

Oota
 miks?
 Miks ma üldse kirjutan sulle?
 Issake
 Mul ei ole ju midagi öelda
 Su sõnumikast on **ammu**
 minu nime kuhugi sügavustesse kaotanud

naljakas

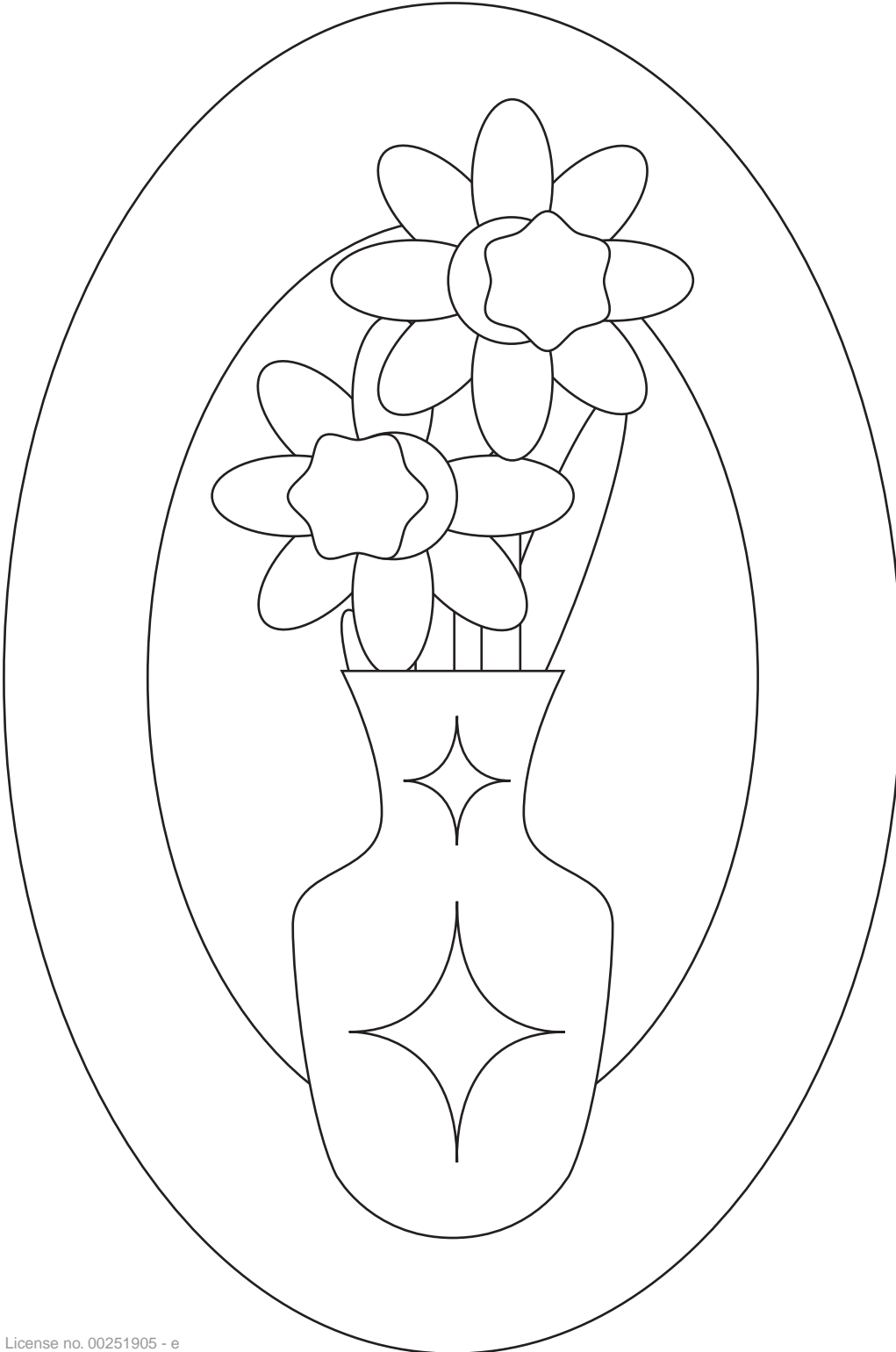
Kui läheks selline 9 päeva
nädal Ja 2

Ajas tagasi
tagasi Ajas

oleks siuke mõte mind sinnasamma kaotanud

nädal ja 2

216 tundi hiljem
 ei ole mul midagi öelda
 Ma ei taha sind enam
 oma avaekraani messengeri sõnumite sekka

EDEN: REVISITED

Mikk Tšaškin

1. Ylestõusmine

Kolm päeva pärast su linnast lahkumist korraldasid nad peo. Ka mina olin sel peol ja mulle tundus, et nad tähistasid just sinu lahkumist. See oli üks nārune pidu halbade söökide ja maitsetu muusika ja veelgi hullema seltskonnaga. Ainsad inimesed, kellest mul suva polnud, olid sinu sõbrad. Aga ka nemad tähistasid sinu lahkumist. Mulle vähemalt tundus nii. Keegi polnud selle pärast nukker. Vaid mina olin. See pidu toimus yhes rāpases paneelmajakorteris. Öhk oli suitsust ja hingeõhust paks. Seal oli hämar. Ja see hämarus on ju sobilik igasugustele hämaratele tegudele. Ma istusin lihtsalt nurgas, ei rääkinud kellegagi, ei joonud. Lihtsalt istusin ja olin kurb, sest sina olid lahkunud. Lahkunud teise linna. Me ei tundnud teineteist veel piisavalt, et sa oleksid saanud mu kaasa võtta. Mis ma oleksin yldse seal suures linnas teinud? Olin tulnud siia sinu sõpradega. Igavusest lugesin nad veelkord kokku: 12 sõpra. Näiteks Peeter, kelle kohta ei oskagi ma öelda, kas ta on veel su sõber, sest teil olla hiljuti olnud üks suur tyli. Võibolla sellepärast sõitsidki sa ära? Ma ei tea.

Sa kirjutasid reedel mulle, et koorisid õunu. Tahtsid teha õunakooki. Aga juhtus nii, et nuga libastus ja sa löiksid kätte. Verd voolas ja sul oli valus. Sa rääkisid, et õunu peab ju koorima, sest koor on kõige myrgisem osa õunast. Ning nyud ma kujutangi sind ette väikeses paneelmajaköögis, koorimas neid suuri paradiisiaiaõunu terve õhtu.

Vaatan läbi kardinapilu välja. Ikka veel sajab kõvasti. All hoovis pole kedagi liikumas. Seal on parkimisplats. Mitte yhtegi autot ei tule juurde, mitte yhtegi ei sõida ära. Seal on kokku seitse autot, kolm musta, kolm halli ja üks on veripunane. Mul hakkas sinust veidi kahju, niisamuti ka endast. Tahtsin olla sinu juures, mitte siin vastikul peol. Miks olin ma siia yldse tulnud? Oleksin pidanud hoopis jätma selle linnaga jumalaga ja sõitma sinuga Tallinna. Oh, kahetsused, kahetsused... Kuid kas sa oleksid yldse lasknud mul sinuga koos ära sõita? Kas sa armastad mind yldse? Mina sind kyll. Ma lihtsalt ei ole julgenud seda sulle veel

öelda. Armastan sind kogu sydamest, kogu oma hingest, kogu oma mõistusega. Oh, kuidas tahaksin seda sulle öelda, aga sind pole siin. Sa oled pealinnas.

Sellest ajast, kui ma siia peole tulin, olen öelnud vaid mõned sõnad. Mul lihtsalt pole tuju. Pole tuju. Mõtlen nyyd, kuidas sind kirjeldada neile, kes sind eales näinud pole. Kasvõi neile võorastele siin peol. Sa oled... alati rõõmsameelne, kuigi mõnikord oled sa minu nähes ka nutnud. Sul on pruunid sirged juuksed, mis lapsepõlves olid veidi lainelised. Sul on pruunid silmad ja su nimi on Kristiina.

Vaatan veelkord su sõpru. On veel Johanna ja Tom. Nad räägivad parasjagu omavahel ja naeravad. Johanna on üks su parimaid sõpru ja te olete koos igasugu tempe teinud. Tom (ehk Toomas) on väga vaikne ja tõsine inimene. Ma ei ole kunagi kuulnud, et ta oleks mõnd nalja rääkinud, aga naernud on ta kyll, seda ma olen kuulnud. Mul on kahju, et nad ei ole su lahkumise pärast kurvad. Nad teevad, justkui sind poleks kunagi olnudki. Vaatan, kuidas Johanna lõpetab Tomiga rääkimise ja kõnnib yle toa. Ta tuleb mu juurde, käes mingi jook. Ta istub mu kõrvale ja hakkab minuga rääkima, kõneledes millegipärast ebatavaliselt kiiresti ja katkendlikult:

„Tsau... kuidas läheb? Sa ei taha midagi juua... või syya?“

„Mkm.“

„Miks, on sul halb? Mis sinuga on?“

Ma ei vasta midagi. Mul on korraga kõigest kõrini. Johanna kysib äkki: „Kuidas Tiinal läheb...?“

„Millisel Tiinal?“

„Sellel su sõbral, noh?“

„Ta nimi on KRISTIINA,“ tahaksin ma lausa karjuda, aga vastan siiski rahuliku häälega.

„Oi, vabandust!“ ytleb Johanna ja kysib seejärel uuesti: „Kuidas KRISTIINAL läheb?“

„Ta on Tallinnas,“ vastan mina.

„Oi!“ ytleb Johanna ja mul on tunne, et see vestlus ei jõua kuhugi.

Vestleme veel paar minutit ja Johanna läheb uuesti Tomi juurde. Mul tekib tugev tahtmine ära minna. Ma hakkab oma nurgast tasakesi välja hiilima, nii, et keegi ei märkaks. Õnneks on teised ametis rääkimise ja joomise ja söömisega. Hiilin mööda pooltyhjast lauast. Hiilin mööda diivanist, kus istuvad Johanna ja Tom. Hiilin elutoast esikusse ja otsin mitme kihi alt oma jope ja kuhjast oma kingad. Panen käe ukselingile ja avan ukse ja näen, et sina oled teisel pool ust, trepikojas, lai naeratus suul. Sul on seljas läbimärg kollane vihmamantel ja jalas porised kummikud.

„Tere, Kristiina!“ ytlen sulle.

Ja sa vastad: „Tere! Tulin sinu juurde.“

See on parim asi, mida ma eales olen kuulnud. Me läheme koos trepist alla ja kui välja jõuame, näen ma, et sadu on lakanud ja päike välja tulnud. Räägin sulle nyyd, teatud sõnu rõhutades: „Tead, mul oli ALATI tunne, et ma olen millestki tähtsast ilma jäänud või mõnest sõpruskonnast välja heidetud, aga SINUGA koos leidsin ma selle, mille ma kaotanud olin, ja SINUGA koos ei hooli ma kellestki muust kui vaid SINUST endast...“

Sa ei vasta midagi, vaid lihtsalt naeratad veidi häbelikult. Siis märkan ma midagi su käes ja kysin: „Mis karp see sul on?“

„Ah see... Ma unustasin. See on sulle!“ ja sa ulatad selle mulle, ise veel veidi kummardades. Ma sõlmin su hoolika sõlme lahti, avan karbi, ning näen, et see on õunakook. Mul on korraga nii hea olla.

2. Iskarioti muuseum

Sa elad yhes hallis yheksakordses majas, yheksandal korrusel. Läheme liftiga yles ning ma näen esimest korda su korterit. See on hästi hoitud ja hiljuti remonditud. Sa viipad diivani poole ja ma istun selle yhte nurka.

„Kas sa kohvi soovid?“

„Mkm. Ma ei joo kohvi,“ vastan mina.

„Õigus, jah... Paar võileiba siiski?“

„Oo jaa, mul on kõht täiesti tyhi,“ vastan ma.

See on suur korter vähese mööbliga. Ainuyksi elutoas võin mööbliesemed yhe käe sõrmedel kokku lugeda: ääreni täis, kuid siiski korralik raamaturiul, diivan, laud ja yks väga vana sahtlitega kapp. Ongi kõik. Isegi telerit ei ole. Kui olen oma loendamise lõpetanud, tuled sa võileibadega. Lubatud paari võileiva asemel on neid taldrikul oma viis tuhat. Ma imestan, et kuidas sa need kõik nii kiiresti valmis tegid. Niisiis me istume diivanil, sööme õunakooki ja võileibu ja lihtsalt räägime.

„Noh, kuidas Tallinnas läks?“ kysin sult.

„Ah, mis sellest ikka rääkida. Mida rohkem ma seal olin, seda rohkem hakkasin ma siia tagasi igatsema. Tallinn on liiga suur, Tartu on palju parem... Sealsest yhistranspordist ei hakka ma parem rääkimagi.“

(Selle viimase märkuse lisad sa veel naeratades ja mul tuleb meelde, et sul pole autojuhilube.) Tahan tegelikult kysida, miks sa yldse pealinna läksid. Proovin iga kysimusega tuumale ja tegelikule põhjusele lähemale tungida, aga sina vaid põikled vastusest kõrvale. Lõpuks ei pea ma siiski vastu ja kysin sult otse: „Miks sa YLDSE Tallinnase läksid?“

Mul käib peast läbi, et see kõlas kui sydistus (*à la* „sa jätsid mind yksi...“ või „sa ei hooli minust“). Sina aga naeratad veelkord, seekord justkui vastu tahtmist, ja muutud äkki tõsiseks.

„Juhan on jöhkard,“ prahvatad sa korraga ja mul kulub tykk aega mõistatamaks, keda sa täpselt mõtled. Siis aga tuleb mul meelde see su ammune sõber. Sa vaikid ja ma ei tihka selgitust kysida, vaatan vaid sulle otsa.

Sa loed mu pilgus aga kysimust ja nii sa vastad: „Ta on jöhkard, jah. Kujutad sa ette, ta jälitas mind tervelt nädal aega, kuigi oli kohe algusest peale selge, et meist ei saa asja. Palju ei puudunud, et ta oleks mu risti löönud. Ja ükskord... ükskord, kui ma olin talle lõplikult EI öelnud ja selle suurelt ning punaselt ta otsa ette kleepinud, siis jälitas ta mind yhel öhtul terve tee. Ma alguses ei arvanud, et see on tema, aga siis tuli ta yhe tänavalambi valguses mulle nii lähedale, et ma silmasin ta nägu. Mõtlesin, et kas jooksu pista, siis aga käis kõik korraga nii kähku. Ta haaras minust kinni ja kui ma seal rabelesin ja rabelesin, võttis ta välja noa. Lõpuks, lõin talle kogu täiega näkku, nii palju kui mul see õnnestus, ja jätsin ta sinna tänavalambi alla pillima ning tormasin koju. Peale seda jätsingi Tartuga jumalaga.“

Kõik on korraga selge. Tõusen kähku diivanilt pysti.

„Ma *lõõn* ta maha,“ ytlen surmtõsiselt. Sa tõmbad mu tagasi istuma.

„Ei lõõ sa midagi. Ma olen talle juba andestanud.“

„Andestanud?“ Sa lööd mu ikka jälle pahviks.

„Jep... ah, mis nendest surnutest ikka rääkida...“ laiutad sa käsi ning ma olen taaskord pahviks löödud. Istume nii hämaruses oma pool tundi, täiesti vaikselt, kuulates teineteise hingamist.

Siis korraga meenub mulle miski.

„Näita mulle... *seda*.“

„Mida?“ ei saa sa algul aru, kysimus tuli liiga ootamatult, siis aga sirutad käe välja. „Näe, haav on peaaegu paranenud, kuid mul on tunne, et ikkagi jääb arm.“

„Las jääb, see ongi siis nagu mälestus me sõprusest.“ Sa naerad nyd ja see on kõige ilusam naer, mida ma eales kuulnud olen. See on tõesti sygav haav, aga omamoodi ilus. Katsun seda häbelikult sõrmedega. Mul on tunne, et ainult selle haava tõttu tunneksin su miljoni inimese seast ära, et ainult see haav teeb sinust sinu.

3. *Armastus päästab maailma*

Ma lähen kööki, et teha endale üks tee. Askeldan seal asju otsides päris tykk aega. Kui lõpuks elutuppa tagasi jõuan, näen, et sa oled vahepeal magama jäänud. Ma joon kiiruga oma tee ära ning mõtlen veidi. Siis otsin välja paberi ja pastaka (need on õnneks esimeses sahtlis, kuhu vaatan). Ja kirjutan sulle kirja, ainult kaks sõna tegelikult: „Abiellu minuga.“ Panen selle kirja diivanilauale, et sa seda kindlasti näeksid, ja lähen esikusse, välisuksest välja ja paljudest treppidest alla. Kui olen õues, tuleb tahtmine minna Eedenisse, aga ilma sinuta pole mul seal nagunii midagi teha ning pealegi pole mul midagi vaja. Niisiis teen väikese ringi ymber kvartali ja sean sammud taas su korteri poole, tulen liftiga yles. Avan korteri välisukse ja näen, et sa magad veel. Tahan minna kööki, et veel yhe tee teha, aga siis märkan seda kirja, mille ma diivanilauale jätsin. Lähen selle juurde, et see kokku kägardada ja paberikorvi visata, aga märkan siis, et sina oled vastanud sinna: „Jah, miljon korda jah!“ See lause kõlab hyydena mu sees, muidu on kõik vaikne, vaid linnud karjuvad akende taga. Ja mul on tunne, et nad kõik hyyavad su nime.

Kõik algab ikka kodust

Helvi All

Andrus Kasemaa

„Ema tuba“

EKSA, 2022

Algklassides pidasin oma sünnipäeva nii, et kutsusin sõbrad ja klassikaaslased endale külla. Ema tegi torti, istusime suures toas ümber laua ja pärast mängisime minu ja venna toas ringmänge. Viimane selline pidu toimus vist siis, kui ma sain kümneaastaseks. Sest umbes sel ajal, kui ma sain kümneaastaseks, hakkasin aru saama ühiskonnast ja selle toimimisest. Sellest, et leidub ilusaid ja mitte nii ilusaid kodusid. Ühel hetkel ei tahtnud ma enam sõpru külla kutsuda. Ei tahtnud sünnipäeva pidada. Ei tahtnud pärast kadri-või mardijooksmist sõpradega meie pool komme laiali jagada. Ei tahtnud, sest häbi oli. Koduhäbi. Vaesushäbi. Seesama tunne, mille pärast minategelane Andrus Kasemaa romaanis „Ema tuba“ oma ema kodu põlema panna tahab.

Ei, selle raamatu peategelane ei ole haigete fantaasiatega püromaan ega oma vanemaid vihkav kurikael. Ei. Ta on täiesti tavaline Eestimaa inimene, kes on kasvanud vaesuses ja kes lihtsalt tahab oma kallile emale pensionipõlveks natuke paremat elu. Nii ei tundugi ühel hetkel enam tohutult halb mõte ema maja põlema panna, sedasi väikene kindlustuspeetus korraldada ja lasta kindlustusseltsil emale uus, ilus ja korralik maja asemele ehitada. Et emal oleks mõnus pensionipõlv ja vaesuse ring lõpuks murtud. „[P]eale põlengut, kui kindlustusselts hakkab su maja taastama samale vundamendile, siis saad lauda asemele tellida toad suurte klaasakendega. [—] Vaevalt nad seal seltsis nii tähenärijad on, et ütlevad: Ei-ei, tube sinna ei saa, vaid ehitame teile sinna tagasi lauda, jänese tühjad puurid ja kanasitased õrred paigaldame ka tagasi, ja üldse ehitame teile kõik samasuguse, nagu teil enne oli.“ (lk 60)

Kasemaa mängib maja mahapõletamise mõttega mõnuga. „Ema tuba“ paistab olevat kirja pandud muigega suunurgas, mõjudes parajalt künniliselt, kuid ka parajalt valusalt. Autor rändab ilusasse tulevikku, kus ema elab juba uues majas, ning mängib läbi erinevaid stsenaariume: mis saab näiteks siis, kui keegi juhtub süütamist pealt

nägema, või kuidas annaks kindlustusinspektorile maha müüa mõte tellida emale uus mööbel väikesest Itaalia pereärist. „Ema tuba“ ajab kohati homeeriliselt naerma ja toob järgmisel leheküljel juba pisara silma. Sest see tunne, millest Kasemaa tulekahjufantaasia tõukub, tuleb ilmselt paljudele tuttav ette.

„Lugesin just hiljuti lehest, kuidas iga kümnes eestlane tunneb enda elamise pärast koduhäbi. Oojaa, tuttav tunne!“ (lk 56) Jah, selline uuring on tõepoolest ilmunud!¹ Ekspertid ning uuringut kajastav ajakirjanik seostavad koduhäbi küll peamiselt koroonapandeemia, Zoomi-koosolekute ja Instagrami-kadedusega. Ja küllap ei ole see ka vale. Mäletatavasti osutusid ju pandeemia ajal hitt-toodeteks võltsraamaturiitulid, mille sai veebikoosoleku ajaks endale mugavalt selja taha sättida, et kolleegid ikka näeksid, et tegemist on intelligentse inimesega. Ja üks võib ka kodusisustuse kontosid jälgides üsna lihtsasti tulla tunne, et minu kodu on teistest koledam, hallim ja väiksem. Aga Kasemaa kirjeldatud häbi, näib mulle, on midagi teistsugust. See ei ole „appi, riidekuhjad ja pesemata nõud“ tüüpi häbi. See on sügavam. See on nii sügav, et ühel hetkel arutleb minategelane, et äkki ta ei oleks üleüldse gei, kui ta oleks rikkam olnud ja lapsepõlves julgenud tüdrukutele läheneda. Kui ta ei oleks häbenenud oma kodu, ise-ennast ja oma vaesust. „Mis siis, kui kutt saab teada, et ta on vaene... mis siis, kui kutt ei armasta teda siis enam ja jätab ta maha? [—] Ta ei teagi, kumb on hullem, olla gei või olla vaene. Kindlasti vaene! [—] Seksuaalsust saab veel varjata, vähemalt võõraste inimeste eest, aga vaesust nii kergesti ei peida.“ (lk 21) Tõesti, vaesusega tuleb lihtsalt leppida. Pea veerand Eesti inimestest elab suhtelises vaesuses ja see arv on tõusuteel.² Kodusid, kus tapeet koorub seintelt, aknad lasevad koledasti tuult läbi ja torud on nii roostetanud, et vannivesi jookseb põrandale, on Eestimaal küll ja veel. Nende kodude elanikel tihti ei ole lihtsalt raha, et selliste muredega tegeleda. Elada ju saab, järelikult tuleb raha kulutada olulisematele asjadele — näiteks toidule. Muidugi elavad nad enamasti väikestes linnades, asulates, ääremaal.

„Ema tuba“
 ajab kohati
 homeerilise
 naerma ja
 toob järgmisel
 leheküljel ju
 pisara silma

1 Kristina Kostap, „UURING: vaata, kui palju eestlasi oma kodu häbenevad!“ — Postimees, 04.11.2021.

2 „Suhteline vaesus on Eestis tõusuteel. Enim koguvad vaesust eakad ja üksikvanemad“ — Delfi, 08.11.2022.

Mulle ei meenunud oma koduhäbi enne, kui Kasemaa raamatut lugesin. Võibolla ei olnud ma seda kunagi isegi teadvustanud. Võibolla ei osanud sellele lihtsalt nime anda. Meie perekond ei olnud minu meelest vaene. Saime ju vennaga käia klassiekskursioonidel. Saime sinna taskurahagi kaasa. Poest ostsime küll Säästu kohukesi ja otsisime kollaseid silte, kuid see tundus nii loogiline, et minu lapsemõistuses ei olnud teistmoodi üleüldse võimalik. Elasime kahe-toalises üürikorteris. Elutoadiivan käis lahti, seal magasid ema ja isa. Minul ja vennal oli kahepeale oma tuba. Kui venna käest nüüd, aastaid hiljem, küsisin, kas tema mäletab koduhäbi, ütles ta, et ei. Pigem oli kitsas ja sellepärast ei olnud mõtet sõpru külla kutsuda. Mina aga mäletan väga konkreetseid asju, mille pärast ma ei tahtnud külalisi kutsuda. Kitsas oli toona ju kõigil. Aga mul oli häbi, sest meie kodu oli kole. Meie asjad olid koledad ja vanad. Värv oli ukself maha koorunud, linoleum lainetas. Vannist ei saanud vett korruga ära lasta ilma, et kogu vannitoapõrand oleks ujunud. Vanemad rääkisid alatasa, et on vaja remonti teha, aga raha ei ole. Kui minu ja venna tupp pandi uus tapeet, oli see äraütlemata suur sündmus. Kasemaa kirjeldab neidsamu lugusid. Lugusid, mis on nii tuttavad, et lugeses taban end ühel hetkel hirmutavalt mõttelt – miks mina kunagi tulekahju peale ei tulnud. „Selles mõttes t u l e k a h j u ei pruugi üldse olla k a h j u, vaid lausa k a s u – tulekasu!“ (lk 8)

Andrus Kasemaa on väga huvitav autor. Mul on temaga olnud üks põgus kokkupuude, kui algaja reporterina tegin teletugu Juhan Liivi luuleauhinna kätteandmisest ja Kasemaa selle auhinna võitis. Sellest päevast peale olen teinud tõenäoliselt sadu ja sadu intervjuusid, kuid Kasemaa on mu mälus kustumatu. Tema ümber oli mingi eriline fluidum, mingi imelik kuma. Kasemaa teiste teoste arvustusi lugeses jääb mulje, et ta kas meeldib lugejale tohutult – või ei saa lugeja kirjapandust kohe mitte midagi aru. Mina kuulun esimeste sekka. Kasemaa varasemad raamatud, nt „Vanapoiss“ ja „Mees otsib naist“ on minu jaoks olnud suured lugemiselamused. Kasemaa tekstidest leiab teistsuguse voolavuse ja just seetõttu muutubki alguses kohutavana tundunud mõte ema maja mahapõletamisest ühel hetkel täiesti loogiliseks. Ühes arvustuses nimetab Sveta Grigorjeva Kasemaad mõtte-motiivi-teema-kujundikurnajaks: tekstides on tohutult palju lihtlauseid, sõna- ja mõttekorduseid, mis võivad ühel hetkel hakata närvidele käima.³ Tekst on lähedal kõnekeelele, võõrsõnu autor ei kasuta. Kasemaa mõttelend võib viia su kes teab kuhu. Nii arutab „Ema toa“ minategelane ühel hetkel selle üle, mis lausetega kindlustusinspektorile kõige parem

valetada oleks, kuid juba järgmisel hetkel märgib, et küll kanad on ikka kiired ja taibukad linnud. Tekst tundub üheaegselt nii segane ja nii loogiline. Kasemaa proosas on alati tugev annus poeesiat! Lugeses on lihtne unustada küsimus „miks?“ ning selle hullumeelse fantaasiaga kaasa minna.

Kasemaa teoste sotsiaal- ja ühiskonnakriitilisus on mulle varemgi silma jäänud. Rääkis ju „Vanapoiski“ vaesusest ja ääremaastumisest, „Ema tuba“ tõstatab suures osas samad teemad. Need lood puudutavad kõiki, kes on samasugustes oludes üles kasvanud, ja karjuvad ebameeldivalt näkku neile, kes sellist Eestit näinud pole. Ja on igati tänuväärne, et Kasemaa on seda teist, vaest ääremaa-Eestit kujutanud. Muide, sarnastel teemadel kirjutab ka prantsuse kirjanik Edouard Louis, kes toob iseenda ja oma pere lugude kaudu lugejate ette läbilõike prantsuse ühiskonna probleemidest, alustades homofoobiast, lõpetades kaasaegse klassiühiskonna muredega. Näiteks romaanis „Eddy Bellegueule'i lõpp“⁴ jutustab Louis oma üleskasvamisest, seejuures maalib teos prantsuse maa-piirkondades loksavast homofoobiast, vägivallast ja alkoholismist üsna koleda pildi. „Kes tappis minu isa“ näitab aga tõsieluliste lugude kaudu seda, kuidas valitsev klass, parteid ja poliitikud on teinud otsuseid, mis on tõuganud autori lihtsa töömehest isa surma äärele.⁵ Louis paneb raamatus konkreetsetele, ka raamatu ilmumise ajal valitsevatele poliitikutele süüks reforme, mis on vaesema klassi elu täiesti pea peale keeranud.

Ma ei tea, kui autobiograafilised on Kasemaa lood, kuid see, kui halvasti Eesti inimesed tegelikult elavad, kui edukalt samas oma vaesust varjavad ja kui keeruline on vaesuse nõiaringist välja murda, on autorile kahtlemata südamelähedane teema ning nende inimeste hingeelu tunneb ta hästi. Ja võibolla ajabki vaesuse „edukas“ peitmine autorit kõige rohkem närvi. Ironiaga pooleks võiks ju mõelda, et kuna vaesust on nii palju, oleks lihtsam olla aus ja mitte proovida oma viletsat elujärge varjata. Ühes intervjuus on Kasemaa koguni öelnud, et tuleviku maailm võiks olla vaene ja vaesus võiks saada ideaaliks.⁶ Viletsuse varjamisega ei saavuta suures plaanis mitte midagi, pigem juhib see algpõhjustelt tähelepanu kõrvale.

„Gustav ei saa aru, kust rikkad eesti inimesed seda raha saavad, sest tema perekond, niipalju kui nad siin elus ka ei püüa, ei saavuta midagi,“ kirjutab Kasemaa (lk 24). Vaesus kipub sünnitama

4 Edouard Louis. „En finir avec Eddy Bellegueule“ — Paris: Éditions du Seuil, 2014.

License no. 00251905 - e

5 Edouard Louis. „Qui a tué mon père“ — Paris: Éditions du Seuil, 2018.

6 Sandra Jõgeva. „Andrus Kasemaa: „Vaesus võiks saada ideaaliks““ — Eesti Ekspress, 28.08.2019.

vaesust. Twitteris oli mõni aeg tagasi populaarne teemaviide #nepobabies, millega jagasid kogemusi need noored, kes on tänu oma vanemate või sugulaste ühiskondlikult kõrgele positsioonile ka ise mingid asjad lihtsamalt kätte saanud. Lugusid oli igasuguseid — eelisjärjekorras hambaarstikülastustest kuni vanemate firmades juhtivatele kohtadele tööle saamiseni. „Ema toa“ minategelane on ühel hetkel oma vanemate peale vihane, et need ei ole elus varastanud, valetanud, pugunud, KGB heaks töötanud — teinud mida iganes, et ka neil oleks ilus kodu ja helge tulevik. Ei. Tema vanemad on olnud lihtsad tööinimesed ja lihtne tööinimene ei saa kunagi rikkaks. Lihtne tööinimene saabki ainult tapeedi välja vahetada. Ja kõige hirmsam on see, kui tal kaob lootus. See toob endaga kaasa pettumuse mitte

ainult iseendas, vaid ka oma riigis. Viha valitsejate vastu, raevu kapitalismi vastu, mässumeelsuse. Lootuse kaotanu muutub lihtsaks sihtmärgiks populistidele ja võib revolutsioonilises õhinas teha rumalaid otsuseid. Hävitada kõik, mis suure vaevaga on üles ehitatud. Näiteks panna ema maja põlema, sest muud varianti ei paista olevat.

Ei ole vist olnud riigikorda, mille ajal ühiskonna kirjandusliku kõverpeegliga vastakuti panemine kuidagi kahjuks tuleks. Ja kui koduhäbi on lugejale täiesti võõras nähtus ja tundub, et see kõik on üks väljamõeldud virisemine, siis võib „Ema tuba“ lugeda ka lihtsalt meelelahutuslikul eesmärgil. Sest naerda saab kohe kindlasti ka. „Me, lapsed, ei suudaks emale uut maja iial kinkida, aga ühe tulekahju suudaksime küll talle juubeliks korraldada. Mõnusa meeldejääva tulekahju. Ülejäänu las maksab kindlustusselts kinni.“ (lk 63)

**Kasemaa
posas on alati
ugev annus
poeesiat!**

„Voolukatkestus. Kas tahad ühte mängu mängida, Ants? [---] Vaatame telekaekraani ja kujutame ette, mis sealt tuleb. Vaatame „Roonu hukku“ näiteks.“ (lk 68)

Sõnade defitsiit. Kas tahad ühte mängu mängida, Ants? Põrnitseme valget paberilehte ja kujutame ette, mis seal kirjas on. Loeme „Kaksinduse“ arvustust näiteks.

Õismäe elu õied

Maara Parhomenko

Mart Aas

„Kaksindus“

2021. aasta näidendivõistluse viis parimat

Eesti Teatri Agentuur, 2022

Parim viis loomingut müüa on vajutada tänapäeva inimese ihale olla diip, hirmule pealiskaudseks tembeldamise ees. Palavikuline eksistentsiaalsete või igavikulise maiguga küsimuste jälitamine meenutab toidupoodide kleepsukampaaniaid, kus auhinna võidab see, kes täidab lüngad kõige kiiremini. Nii saavad ikka ja jälle klassikaks olla-või-mitte-olla tüüpi mõtisklused, hittideks armastan-ei-armasta stiilis värsiread. Ka Mart Aasal on õnnestunud muuta oma pealtnäha argipäevalise sisuga näidend „Kaksindus“ pingeliseks ja köitvaks, kasutades selleks filosoofilise alatooniga probleemi-püstitusi. Mis üldse on päris ja mis pelgalt väljamõeldis? Kust läheb piir fantaasiamaailma ja tegelikkuse vahel? „Kust mina tean. Oma tehnilise haridusega.“ (lk 50) Näib, et vähemalt oma ala professionaalide mõtisklemisjanu on „Kaksindus“ suutnud edukalt kustutada, sest tükk hinnati 2021. aastal Eesti Teatri Agentuuri näidendivõistlusel II preemia vääriliseks.

Teoses lahatakse suuri küsimusi sõna otseses mõttes maa ja taeva vahel ehk Õismäe tornmaja kolmeteistkümnenda korruse rõdul. Läänud aegu meenutades ja oma kujutelmade üle arutledes kõõluvad selle piiretel kaks poissi, kel on piiritus igati veres, nii ebaharilike mõtete kui ka brändi näol. Kindlad on nad vaid selles, et milleski ei saa ega tohi kindel olla, isegi mitte omaenda perekonna olemasolus. „Kui ma seda kõike muidugi välja ei mõelnud. Ka oma vanemaid. Ma ei imestaks.“ (lk 53) Lugejalegi ei anta selles näidendis kõiketeadja rolli: loo lõpuni jääb ebamääraseks, kas rõdul istuvaid poisse on füüsiliselt kaks või on tegu lihtsalt ühe lõhestunud isiksusega. Intriigi külvab ka teose omapärasest sõnamängust koosnev pealkiri, mis kinnitab mitmekesi üksinduses olemise võimalikkust: „*you are never alone / even if you are / you are never alone / even if you are*“ (lk 85).

Üsna pea selgub aga näidendi vormile iseloomulikest aja-hüpetest oleviku ja mineviku vahel, et poisid pole alati „kaksinda“

olnud. Lapsena elasid nad koos muusikust isa ja kunstnikust emaga, kes kasutasid fantaasiat alternatiivmaailmana, kuhu põgeneda eba-meeldiva tegelikkuse eest. „Vaata, Poiss, on kaks paralleelselt sõitvat rongi. Ühes on argielu: arved, ehitusmaterjalid, poeskäimised... kõik see... ja teine on see... kujutluse rong. Kuhu meie emmega... ja sinu kunstiõpetajad... sind reisijaks kutsume.“ (lk 64) Kuigi rapuntsellikuks kapseldumiseks päris maailma ohtude eest sobis kõrge Õismäe paneelloss nagu valatult, ei kandnud vanemate kasvatusmeetodid vilja: poistes tõstis pead tahe teha päris asju, näiteks õppida mehaanikuks. Loo puänt on aga üsna etteaimatav: käbi on naiivne, kui loodab oma kännust kaugemale kukkuda.

Esialgul võib „Kaksinduse“ peresuhete psühholoogiline teravus tunduda pealiskaudne ja tehislik, pelgalt tööriist, mis muudab süžee võimalikult intrigeerivaks. Loo arenedes rulluvad aga lahti küllaltki mitmekihilised ja keerukad suhete sasipuntrad ning tundub võimatu, et autor on need välja mõelnud ilma düsfunktsionaalsete peremudelite (mitte)toimimise mustritesse süvenemata või isiklikesse kogemustesse kaevumata. Näidendis leidub rohkesti halastamatuid, ent realistlikke stseene, mille eesmärgiks näib olevat tekitada kibedat äratundmisrõõmu, mis sillutaks loo sõnumile otsetee sügavale lugeja naha vahele. Näiteks suudab Aas ühte lausesse koondada kogu valu, mida üks nooruk võib vanematest irdumisel tunda: „Mu isa on kopter, kes tuleb ja läheb, kõhu all rippumas poekott...“ (lk 77) Just säärase tabavate torgete lapselik sõnastus muudab need tõeliselt puudutavaks, mõtte selgus ja lihtsus teeb oma töö. Teose läbiv motiiv on põlvkondadevaheline konflikt, kus mõlemad pooled näevad üksteist negatiivsete stereotüüpide valguses: „Segilugenud põlvkond. Liiga palju raamatuid ja igasugu keerulist pahna endasse tõmmanud. Liiga palju suitsetanud ja teoretiseerinud kuskil klubinurgas koos oma-sugustega. Teist ei saada lihtsalt aru.“ (lk 77) Üle võlli keeratud eelarvamused lisavad aga sündmustele vürtsi ja muudavad tüki vähem traagiliseks.

Aasa keelekasutus on sisule kohaselt lennukas ja piire trotsiv. Ta on võtnud keeleuuenduse ohjad enda kätte ning loonud rohkelt värvikaid väljendeid, mis sobiksid hästi mõnele uudissõnade konkurssile. Mäng keelenditega paistab kestva seni, kuni tulemuseks on täpselt see, mida parajasti teksti sõnumi efektseks edasiandmiseks vaja. Tema sulest sünnivad ennenägematud tiitlid: hipsteroloog, pillkottlane, bassöör, mehhanisaator ehk mehhist, suusaninapainutaja, rallipaks, kriitiklind, titt-rauk, zombie-kauboi. Ka nimekombinatsioonid annavad tunnustust sellest, et autoril on loomepalavikus üsna lõbus olnud: Imbi-Wallenius von Kirkenhorm, Fägo Pojeng, Maimu Taljeste, Torpeda Ivanovna, Räniantis jpt. Teisest küljest võib märgata selgeid

„h
lä
p
k
mõ
nä
r
st

püüdlusi selle poole, et tegelased ja nendevahelised dialoogid oleksid võimalikult realistlikud ja usutavad, selle tarvis on appi võetud argikeel, sh släng, roppused ja *estonlish*: „Lasksin end lihtsalt vabasse draivi ja lõpetasin selle tulevikuplaanitsemise ära“ (lk 69). Kõne on läbivalt üsna hakitud ja sisaldab palju lühilauseid, pause ja juhusliku moega kirjavahemärke. Kasutatakse ka grammatiliselt ebatavalisi keelendeid (nt „meelest läinud“ asemel „meelest väljas“). Tekkinud robotlikud või tehisintellekti meenutavad maneerid ilmestavad tabavalt tegelaste omavahelisi suhtlemisraskusi ja läbisaamise puisust.

„Kaksindus“ on tõeline ajastu kroonika või kriisiaegade protokoll, mis kirjeldab tänast päeva ilustamata. Autor on osanud ümbritsevat märgata ning praeguse muutusterohke perioodi

loomingu heaks tööle panna: iga teine kild tekitab mõrkjat *déjà-vu* tunnet. Spekuleerin, et omaenda kujutlusmaailmadesse ära kadumise ja lähedastest irdumise teema on inspireeritud just koronaajast, mil sage vajadus ennast ümbritsevast ära lõigata pani aluse üksinduse ja vaimse tervise probleemide kasvule. Magusat võimalust samastumiseks pakub ka stseen, kus tuleb juttu elektri hinnast:

„Ma ei taha neile tõbrastele pennigi anda. Energiafirmal on juba sada miljardit.“ (lk 57)

Loo aktuaalsuse etaloniks on mitmete silmatorkavate inimtüüpide kasutamine, kelle tegemistele on viimasel ajal meedias palju tähelepanu pööratud: kõrvaltegelaste seas leidub terapeute, russofoobe, vandenõuteoreetikuid, kaklevaid noorukeid

ja väsimatult valimisreklaami tegevaid poliitikuid. On tänuväärne, et näidend aitab talletada niivõrd märgilist etappi ka teatritekstidesse. Võib-olla kuulub „Kaksindus“ saja aasta pärast juba „ajastu draama“ kategooriasse.

Tundlikke teemasid serveeritakse lugejale ohtra huumori ja absurdi kastmes. Paljud stseenid on justkui palavalt armastatud „Tujurikkuja“ sketšid, mis heidavad valgust luukeredele eestlaste kappides. Ka „Kaksindus“ asetab ühiskonna ette kõverpeegli ning sunnib iseenda ja kaaskodanike tegemisi kriitilise pilguga (ümber) hindama. Üks päevakohasematest seikadest räägib sellest, kuidas Õismäe tornmajas elava pere suhtlusprobleemid on jõudnud sellisesse faasi, kus üksteisega info vahetamiseks on korraldatud riigikogulikult formaalne infotund: „Aitäh. Kõigepealt. Paluks infotunnis mitte sinatada. See on siiski perekriisi ametlik üritus. [---] Aitäh.

**Kaksinduse“
biv motiiv on
õlvkondade-
vaheline
konflikt, kus
lemad pooled
evad üksteist
negatiivsete
ereotüüpide
valguses.**

Hea küsija, siin tuleks nüüd vaadata suuremat pilti.“ (lk 72) Omaette farss on ka näitemängu lõpus ette kantav sõnalis-muusikaline teos „Ilsa läkitus“, mis täidab ühtlasi puändi funktsiooni ja on otsekui kompositsioon erinevatest juurikalikest anekdootidest: „Ta sõitis jeebile järgi, / blokeeris tal tee / ja karjus: „Võhadi odin!“ Sest arvas et juht on venelane.“ (lk 82)

„Kaksindus“ on *hot mess*, mida hoiavad koos läbivad ja kõnekad sümbolid. Tundub, et autor pole jätnud midagi juhuse hooleks, sest igal kujundil on eesmärk tekitada lugejas teatud emotsiooni või luua õiget õhkkonda. Kahtlemata on üheks sõna otseses mõttes kõige massiivsemaks sümboliks näidendi sündmuspaik ise – Väike-Õismäe oma täies hiilguses või tuhmuses. Tegevuspaiga kirjeldusi lugedes kangastub mulle eesti kullafondi kuuluv film „Sügisball“. Mõlemas teoses on kasutatud magalarajooni ja tornmaju rõhutuse, üksilduse, sassis suhete ja väikesesse kasti surutuse võrdkujuna, sest need sümbolid loovad inimeste endi stereotüüpsete seostega manipuleerides usutavalt kõleda atmosfääri. Teine tabav ning ühtlasi poeetiline motiiv on rõdu, mis sümboliseerib valitsejalikku ülalt alla vaatavat mõtteviisi, taevale lähedal olemise tõttu jumalikkust ja vaimset üleolekut, mis ühtib igati „Kaksinduse“ fantaasiateemaga. Rõdul olles viibid otsekui kahe maailma vahel – oled õues, aga samas ei ole ka. Samuti on see „konstruktsioon“ oma olemuselt ka üsna lavalik koht: sinna astudes on naabrite pilkudel hinnangute andmiseks vaba voli, kaob nelja seina kaitsev anonüümsus. Koroonaja piirangute tõttu kanti Tartu Uue Teatri lavastuse „Anne lahkub Annelinnast“ virtuaalversiooni üle otse ühest Annelinna korterist. Miks mitte etendada „Kaksindust“ otse magalarajooni kuueteistkümnekorruselise tornmaja rõdu(de)l? Arvestades Väike-Õismäe haruldast planeeringut ning linnaosa keskel asuvat tiiki koos haljasalaga, oleks see üsna eksootiline või lausa romantiline paik suvelavastuseks.

On veider kritiseerida teost, mis pole saavutanud oma vormitäiust. Kui näidendist pole veel saanud lavastus, siis võib ainult oletada, kas teos ka lavalaudadel tööle hakkab. Minu hinnangul pakatab „Kaksindus“ potentsiaalset oma uudsuse, psühholoogilise sügavuse, erilise vormi, ühiskonnakriitilisuse ja humoristliku lähenemise poolest. Siiski võib tulla raskusi sellega, kuidas hoida tükki nii publiku kui ka näitlejate jaoks huvitavana, kaotamata algupärast mõtet. Lavapilt on remarkide järgi otsustades üsna staatiline: isegi olevikustseenides tegeletakse suuliselt mineviku meenutamisega, paljud neist ilmuvad lavale videosilla vahendusel, kõik tegelased on kogu aeg korraga laval ning neile on ette nähtud apaatselt liikumatud positsioonid, sest näidendi sisust lähtuvalt

toimub vilgas tegevus vaid fantaasiamaailmades. „On see normaalne, et keha on siin, aga mõtted on mujal?“ (lk 85) Seni on „Kaksindust“ esitatud vaid ühe korra ettelugemise formaadis Linnateatris, seega jääb vaid loota, et see on alles algus ning peagi täidavad fantaasiafanaatikud mitte ainult Õismäe kolmeteistkümnenda korruse rõdusid.

**„See ei ole soga. See on...
poetiline... Suuna... andmine...
Sulle. Otse öelda... Ei oska. See oleks
umbes nii, et „söö kartulit, siis sul
läheb hästi“.“ (lk 77)**

**See ei ole soga. See on... poetiline...
üleskutse... julgetele... Otse öelda...
Ei oska. See oleks umbes nii, et
„(l)avastagem „Kaksindust“, siis sul
läheb hästi“.**

Täiusliku segipaisatuse panoraam

Emma Lotta Lõhmus

Hanneleele Kaldmaa
„Sinustki võib saada fossiil“
Kirjastus Hunt, 2022

Vahel on vaja ühte ootamatut meeldetuletust, hüpet jääkülma vette, et tõdeda mõne rõhuasetuse senist puudumist. Alles pärast raputuse vaibumist võib omaette pead vangutada: kuidas ma seda küll enne ei näinud? Hanneleele Kaldmaa kirjutab: „On ainult mõned olulised asjad: / luud-kondid, haned ja vesi. / Päike, muld, viidikad ...“ (lk 52) Kirjutan sellele alla ja teen ettepaneku lisada loetelu lõppu ka värsked õhu pahvakud, millesarnaseid võib ammutada Kaldmaa mullu sügisel ilmunud luulekogust „Sinustki võib saada fossiil“.

Pean tunnistama, et ei suutnud esimese hooga teosele sugugi näppu peale panna. Tundus, nagu puudunuks mul prillid, millega autori mitmekesisusse (keele)maailma vaadata. Üsna varsti aga kohandusid mu meeled ümber, hakkasid astuma voolule vastu. Teos kutsub lugejat lülituma hoopis teistsugusesse tähendustemaailma, kus sõnad on justkui plastilised tähekombinatsioonid, millega manööverdatakse füüsiliste ja mõtteliste, omade ja võõraste ilmade piiridel. Raamatu keelekasutust tahaksin kirjeldada sõnadega *rammus* ja *ootamatu*: „Mu nukker ja nõgine nimi / niriseb läbi põrandapragude, / milles varitseb tummine öö ning tolm.“ (lk 57) Hoolikas sõnadega ümberkäimine ning kujundite täpsus mõjuvad ootamatult ja sellevõrra ka sügavamalt. Maailm ja elu selle sees on Kaldmaa tekstides kontrollimatu ja tüüne ühekorraga – see sikutab, põletab, kõrvetab, heljub, särab, ei anna end jaole. Aga nagu nendib luuletus: „Ilu on mõeldud heidutama.“ (lk 66) Eluringi vaimus üles ehitatud teos on justkui paleontoloogiline laine, mis kõigepealt vaikselt vormub, ühel hetkel oma haripunkti jõuab ja lõpuks jälle hääbub, jättes maha tugeva jälje. Luuletaja ehitab maailma kindla käega, elades „geoloogilises ajaarvamises“ ja võttes mudeliks õuna, kas tellissaare või kuldreneti. See otsatu mäng nii keele kui ka kõigi muude kehtivate reeglitega tekitab *kõige võimalikkuse* tunde, mida võiks pidada teose mõjuvaimaks omaduseks.

Olemiste paljusus

Tekstide mahlakas tuum näib tegelevat elu pideva ja mitmekesise olemasolemisega. Olgu tegemist ühe tumeda Eestimaa jõega või puurondiga külmas rannakülas, Kaldmaa tekitab tunde, et mõlemad on elu harmooniliseks toimimiseks tõeliselt hädavajalikud. Mõttelõnga edasi kerides jääb südant kriipima küsimus: *kuhu asetun selles otsatuses mina?* Kas olen inimesena osa loodusest või sellest juba lootusetult eemaldunud? Kas loon mina maailma või maailm mind? Ja kui see otsa saab, kuhu panen ma kõik oma diivanid, kapid, siibrid ja toolid? Võimaluste avarust rõhutavad ka alliksaarelikud küsimused: „Kas ma oleksin keras iseenese ümber, / iseenese sees nagu lapsena kummutis, / või keerleks ilmaruum tantsus mu ümber?“ (lk 53) Elu organiseerib end ühe suure võrgustikuna.

Inimene on kultuurne, poliitiline, ühiskondlik ja samal ajal ka lihtsalt üks loom teiste seas. Mäng ühe maailma sees hõlmab endas mängu niivõrd paljudel eri tasanditel – selle kirevuse taipamine kangutab lahti ja võimaldab tekstide hooga kaasas püsida. *Kõige pidevast olemisest* on muuhulgas kirjutanud ka Jaan Kaplinski luulekogus „Tule tagasi helmemänd“. Kui Kaldmaa küsib: „Kas meie kõigi kohal särab sama päike? / Sajab sama lumi? Voolavad me ümber samad jõed?“ (lk 31), siis võiks ette kujutada dialoogi, milles Kaplinski vastab: „maailmamuna on alles, hinga- / mine pole lakanud / ja kõik surnud ja kõik surnu elab meis edasi, / ka meie oma esivanemate geenid, laulud ja / kujutlused“¹.

Võib-olla tasuks vahel teha rutiinsesse tegutsemisse paus ning märgata ja hoida suurt ilu, mille sisse on sünnitud. Kaldmaa tekstid osutavad suurendusklaasi kombel asjule, mida ei pruugi mööda sissekäidud rada kõndides üldse tähele panna. Lugeses taustateadmiste täiendamise eesmärgil näiteks kaltsiidi kohta, mida Kaldmaa muuhulgas ühes tekstis mainib, leidsin, et selle mineraali lõhenevus on täiuslik, st kaltsiit lõheneb romboeedrilisteks kristallideks. Geoloogilise maailma filigraansust annavad edasi ka ühe teksti esimesed read: „Õppida tundma / valguse ringkäiku / mu uutes tubades.“ (lk 56) Loodusliku maailma tundlik rütm peegeldub ka luuletaja poeetilises keeles. Tajude ja teadmiste peenlihvimine ja põhjalik nüansseeritus muudavad lugemiskogemuse teravaks ja isiklikuks ning lugeja-teksti suhe kasvab paiguti lausa pingsaks. Tekstist saab lugejale lahke vastane, kes paneb proovile tema tundlikkuse ja läheduse piirid.

Üksikasjaliku tunnetuse kõrvale mahuvad ka õhkjad üldistused, see kontrastsus mõjub vägagi võluvalt: „Maailma vahel on maailmad, / maailmade vahelised maailmad / ja vahetevahelised maailmad / ja päikesed, / linnud, / jõed.“ (lk 32) Ootamatult avaralt toimib riim: „Sa jää. /

Ja mina lähen. / Sa tule ja ma jään. / Vaata, tähed läidavadki öö, / sa jää. Ja mina muudkui lähen.“ (lk 15)

Kehade maailm

Kehalisus esineb teoses nii mõneski paigas, käitub aga küllaltki ambivalentsetl. Ühest küljest mõjub see negatiivselt: hirm võtab endale keha vormid, valu tuleb kanda seljas nagu mantlit või kombinesooni. Luulemina tunneb end kõige paremini siis, kui tunnistab oma füüsilisusest väljumise vabadust: „Kusagil mujal mu lihatu keha / tõuseb taas ja hüüab, / keraväik südame kohal: / „Appualuppu!“ (lk 52) Ühtlasi aga põimub inimkeha loodusega, liha sulab luudelt, nahk kattub eshatoloogilises vaimus samblaga. Taevakehad, näiteks päike, hakkavad loodusele omase allumatuse märgiks paisuma: „ta lihav kullane keha / taevasse enam ei mahu.“ (lk 67) Keha ei ole tuim, vaid elus ja hingav. Kui ta muutub raskeks ja rõhuvaks, teeb nukraks, pakitseb, siis on ta haige. Sama lugu on meid ümbritseva loodusega. Naljakas, kuidas inimene jääb kliimamuutuse sümptomite ees tihtilugu sihilikult pimedaks, hoides samal ajal enda tervisel valvsalt silma peal. Kui luule-mina tegutseb inimese ja looduse liitmise nimel, tekitab üldine olukord — mis kipub olema vastupidine — temas põhjendatult kibedust: „Mu silmad on suitsuandurid, / kartulid kõrbevad mõttes, / sõnad maitsevad kurvalt / ja jäämägi-tõsiselt“ (lk 45). Kõige kiuste — võimalik, et mõtlen naiivselt — jääb luulekogust kõlama metsiku ja ürgse elu võit. Muuhulgas tekitab rõõmu, et autor on kirjutanud „Armastuslaulu seentele“ (lk 71) — kohe meenub Sylvia Plath, kes on kirjutanud luuletuses „Seened“ nii: „Me sugu mitmekordistub. // Vastu hommikut / pärima maa. / Me jalg ootab lävel.“² Oleks päris mõnus vahelduseks kollektiivselt seenteks muutuda, või kuidas?

**Tekstist saa
lugejale lahk
vastane,
kes paneb
proovile tem
tundlikkuse,
läheduse piir**

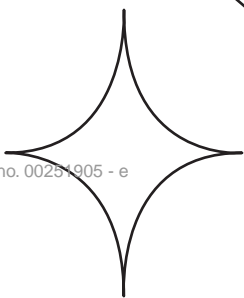
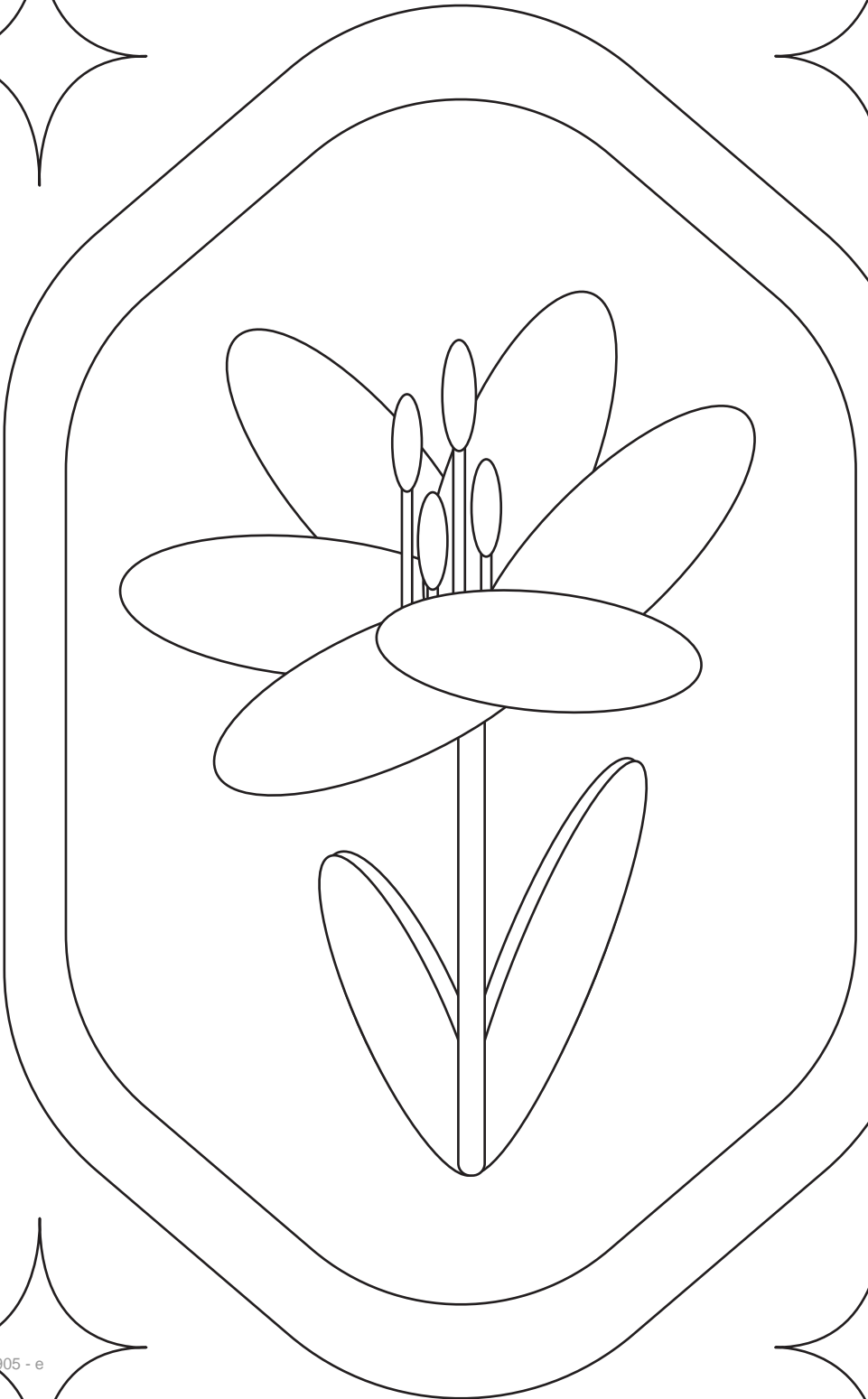
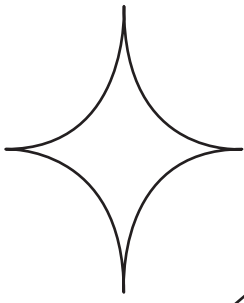
Mäss igavuse vastu

Kuigi mõnes üksikus kohas tundub, et sõna- ja mõtterikkus muutuvad ülekuullaseks, mõjub säärane suur mäng vabastavalt. Läbivalgustatud

elukorraldus eesotsas Exceli tabelite, nimekirjade ja minimalismiga on juba ammu ära tüüdanud. Kaldmaa astub korrapärasusele vastu ja kehtestab reeglid, mis aitavad ratsionaalse (ja illusoorse?) maailma raamidest välja murda. „Esimesed püramiidid löid esimesed matemaatikud või vastupidi – esimesed matemaatikud püstitasid esimesed püramiidid, sest maailmas nende ümber polnud midagi sirget ja sirgjoonelist.“ (lk 27) Maailmatunnetuse piire kompavad ka mütoloogilised kujundid – näiteks veepõhja uue maailma järele sukelduv lind läänemeresoome pärimusest. Külluslike tekstide vahel leidub ka selliseid, mis mõjuvad pauside või hingetõmmetena, nende omavaheline dünaamika kehtestab justkui tuksleva, pulseeriva rütmi: „Hea on puhata, põsk / vastu maad. Komad / saavad otsekui iseenesest paika, / et tõmmata hinge, / kuni veel / võib.“ (lk 47) Maale saab vastata taevaga. Veele mullaga. Talvele suvega. Komale punktiga. Kaugusele veel suurema lähedusega.

Kuigi teos algab maailma tekkimisega, võiks korrapäratuse vaimus mõelda ka maailma-eelsele olemisele. Keele-eelsele, õpetuse-eelsele elusolendile. Niisamuti ka sellele, mis tuleb *pärast*. „[E]nt ometi tean – / ükskord saab kõigest / taas kivi.“ (lk 75) Tulles tagasi mitmekesisuse juurde, leian, et selle teeb võimalikuks just *sama-aegsus*. Uksed, mis avanevad ühel ajahetkel, loovad valiku ja seeläbi ka alternatiivsed tagajärjed. Kas võiks siis esile kutsuda seda, mis oli *enne*, minna sinna, „kus õnaussid on loomise-eelsed, uuristades neid õunu, / millest planeete ei saanud“ (lk 68)? Kuuluda ordo-viitsiumisse, devonisse? Või hüpata ajast ette, rikkuda ettemääratust ja ehitada pärast maailma lõppu veel üks maailm, ja siis veel üks, ja veel üks? Teos ei luba midagi, aga palub lugejal end hoida. Mulle näib, et siin peitub sõlmkoht – kõik on võimalik, nii kaua, kui sa oled hea. Isegi aeg võib end teistpidi väänata, aga vaid siis, kui empaatia muu elusa ja ilusa vastu ei kao. Sest vastasel juhul (!) võib sinustki saada fossiil.

b
kea
ja
id.

Väikese vanainimese mälestused ajast, mil veel arvuti tagant ära mindi

Silvia Urgas

Mudlum
„SIKAOSÄK“
Strata, 2022

Iga teos ei pea olema *magnum opus*, põlvkonda või ajajärku defineeriv Eesti Romaan. Mõni raamat võib olla ka pelgalt... raamat. Vaevalt küll asus Mudlum oma eelmist raamatut kirjutama mõttega, et see osutub auhinnatud klassikuks, mis toob autorile koha kirjanduskaanonis, aga ometi nii läks. Ka tema üle-eelmine raamat „Poola poisid“ kogus kriitikute seas kiitust ja lugejaid, aga ometigi sai just „Mitte ainult minu tädi Ellenist“ Mudlumi tuntuim teos. Lisaks eesti kirjanduse püsilugejatele leidis see armastust ja valu täis valgete kaantega raamat koha ka pühapäevalugejate riulis.

Nii isiklikust ja edukast edasi liikumine on paras väljakutse, seega ei saa Mudlumile ette heita, et ta otsustas järgmisena avaldada hoopis midagi sellist nagu „SIKAOSÄK“. Väga kitsa määratluse järgi on „SIKAOSÄK“ lasteraamat, kuigi lapse mõiste vajab mõningast defineerimist. Ainuüksi selle pealkiri on paras rudiment. Nii, nagu kunagi minu ema pidi mulle selgitama, mis olid erastamisväärtpaberid ehk EVPd (ausalt öeldes ei saa sellest siiani aru) ja telegrammid, peab nullindate alguses kasvanud põlvkond järeltulijatele lapsepõlvelugusid rääkides selgitama, mis asjad olid Limewire ja rate.ee. Raamat saigi nime rate.ee isiksusetesti ühest tulemusest: „SIKAOSÄK – See Inimene Kes Aitab Otsida Sinu Ärajooksnud Kassi (alluv, introvertne, realistliku mõtteviisiga tunnete-inimene)“. „SIKAOSÄK“ on lasteraamat, aga lastele, kes on varem SIKAOSÄKist kuulnud. Mis sellest, et nad võivad praeguseks juba 30. eluaasta kanti olla, paar aastat siia-sinna. Räägitakse ju

palju, et *millennial*'id ega Z-generatsioon ei tahagi hästi suureks kasvada, vastutust võtta ja „päris“ täiskasvanuelu elama hakata. Ei saa lapsi, ei soeta kinnisvara, kulutavad raha ainult avokaadode ja *flat white*'ide peale. Miks siis ei võiks neile veel tänaseni lasteraamatuid kirjutada? Või siis lihtsalt raamatuid?

„SIKAOSÄKI“ peategelane on 2000ndate esimeses pooles algkooliealine Mirjam, omadele Mirku, kelle elu täidab kool, MSN ja vanema venna hüpergigamegalahedad sõbrad. Mirjam elab koos emaga, vahelduva eduga on pildil ka 18-aastane vend Markus. Unustada ei saa rotti, kassi ega koera, kellest esimesed kaks Mirjamile meeldivad, viimane mitte niivõrd. Isaga ta enam koos ei ela, aga seda mainitakse vaid möödamindes: „Meie klassis on üks poiss, kelle isa on itaallane, selline pisemat kasvu, tumeda peaga, ta nimi on Matteo. [---]

Matteo ema töötab minu isaga samas asutuses ja siis nad hakkasid koos elama. Kui ma Matteol külas käin, siis ma näen mõnikord isa ka.“ (lk 31) Kuigi see, et Matteo käib Mirjamiga samas klassis, muudab tema ema veidi närviliseks, ei saa Mirjam sellest murest eriti aru ega lase end sellest häirida. Mulle meenub mu enda päevikusissekanne ajast, mil olin umbes Mirjami-vanune: „EMA TÖÖKOHT PÕLES MAHA. SAIN UUED VILDIKAD.“ Mõlemal sündmusel oligi minu jaoks võrdne kaal. Või keda ma petan, vildikad olid märksa tähtsamad. Täiskasvanute traagika ei ole eriti traagiline, kui su enda elus toimuvad tähtsamad asjad.

„SIKAOSÄKI“ suurim pluss on see, et Mudlum laseb küll vahepeal kardina tagant traagikal või draamal õrnalt välja paista, aga jutustab siis lapse jaoks elulisematest ja olulisematest teemadest jälle edasi. Mõnes teises noorteraamatus oleks traagilises võtmes kirjeldatud seda, mis tunne on käia oma isa uue naise lapsega samas klassis, aga Mirjam jätab selle teema kiiresti kõrvale ja hakkab rääkima oma 8. sünnipäeva peost. Juba raamatu teises peatükis lõhkab Mirjam uudispommi: „Ma võtan kogu aeg rohtu ka, iga päev terve peotäie, üks rohi, mille nimi on Trexan, on eriti vastik, seda peab võtma kuus tükki korraga ja see ajab mul südame nii pahaks, et ma lihtsalt seisan, rohud peos, ja ei suuda neid võtta, sest sees kõik keerab.“ (lk 27) Selle peale hakkavad loole vähegi kaasa elaval lugejal peas häirekellad põlema: oh appi,

**Raamat on
isegi haigust
rääkides
läbinisti helg
kandmata end
muud eesmä
kui rääkida
elust väikes
uudishimulik
tüdruku
pilgu läbi.**

see väike armas tüdruk on haige! Kas ta raamatu lõpus üleüldse elus on? Hirm läheb aina suuremaks, kui rohtude nimesid uurida — kerge on diagnoosida peategelasel mingi autoimmuunsushaigus. Kuigi põletikuline põlv ja muud mured viivad Mirjami homöopaadi juurde ja lõpuks isegi operatsioonile, piirduvad haiguslooga seonduvad mured peamiselt ühe peatükiga, raamatu üldist meelsust või lõpplahendust need ei muuda. „SIKAOSÄK“ on isegi haigustest rääkides läbinisti helge, kandmata endas muud eesmärki kui rääkida elust väikese uudishimuliku tüdruku pilgu läbi. See on kergendus, sest lapsepõlvest kirjutatakse sageli nukras võtmes, isegi siis, kui selle kohal ei ole raske haiguse varju.

Kuna suur osa Mirku suhtlusest välismaailmaga toimub arvutis (mõistagi laua-!), siis on mitmed leheküljed täidetud klassikalise MSNi-dialoogiga. Raamatulehekülgedelt netisuhtlust lugeda on sageli üpriski raske, aga kui dialoogi üheks pooleks on laps kasutajanimemega „Ma ärkan alati homikuti kõige varem“, on lugemine märksa lõbusam:

„Ma ärkan alati homikuti kõige varem: ota ma KÄIN WC-ES ära

Kadri: okih

Ma ärkan alati homikuti kõige varem: oeh marku on seal

Kadri: irwww järjekord :D

Ma ärkan alati homikuti kõige varem: ma otan kuiita sealt ära lähep!!!!

Kadri: küll ta millaski ikka läheb :P

Ma ärkan alati homikuti kõige varem: mhmh

Ma ärkan alati homikuti kõige varem: jajah küllta lähep ekata sina ju ei jä“ (lk 124)

Mudlum on sellistes dialoogides üsna hästi kokku võtnud nii selle, kuidas käis MSNis suhtlemine, kui ka selle, kuidas lapsed räägivad vahepeal nagu väikesed vanainimesed, kellele peab netikasutust õpetama samamoodi nagu vanaemadele. Üks Mirjami vestlus Markuse sõbranna Kadriga keskendub sellele, kuidas Kadri talle erinevate staatuste nagu „*out to lunch*“ ja „*busy*“ tähendusi õpetab — tõeline jäänuk ajast, mil nutitelefone veel taskus ei olnud ja inimesed tõesti vahepeal *offline* olid ning viisakalt vestluse lõpetamiseks teatasid, et lähevad nüüd arvuti tagant ära.

Kui vestluste ümberjutustused kõlavad omamoodi tüütult, siis eks nad seda veidi ka on. Õnneks on 2000ndate aastate *chaf*e raamatus siiski vähe, muidu saab aga nautida Mudlumi kaunist kõne- ja kirjakeelt. Kes varem Mudlumit lugenud, teab, kui väga meeldivad talle kirjeldused ja igasugused nimistud ajastutruudest interjööridest ja riietustest. Ka Mirjam on suur kirjeldaja, tema ülevaade rotile sobivast toidust võiks olla mõnes algaja rotipidaja õpikus: „oma rotile ma ikka ostan loomapoest näriliste toitu. Ja päikesekuivatatud pressimata mägede heina kummeliga. Vahel annan talle porgandit või kurki, kapsast ei tohi neile anda, ega herneid, nad ei saa puuksutada ja siis on neil väga valus.“ (lk 157) Ega „SIKAOSÄKis“ tegelikult midagi põrutavat ei juhtu, mida Mudlumi austajad talle ilmselt ette ei heidagi.

Ühes intervjuus avaldab Mudlum lootust, et „SIKAOSÄK“ ei tundu tänapäeva lapsele liialt vanamoodne.¹ Eks minagi mõtlesin lapsena „Kevadet“ lugedes, et küll neil ammu-sel ajal olid imelikud kombes, igavad huvid ja naeruväärne tehnoloogia. Aga see ei muutnud lugemiskogemust vähem huvitavaks, pigem vastupidi. Seega on „SIKAOSÄKi“ vanamoelisu paratamatu nagu ajalooürikute puhul ikka. Ajatut teost kirjutama asudes on läbikukkumine kindel, aga see raamat on portreeteritava aja vili, kaante vahele pandud nullindate nostalgia, mida kaunistavad Maria-Kristiina Ulase imeilusad illustratsioonid. Mood on tsükliline ning linnapilt näeb aina enam välja samasugune kui aastal 2000 (ainult et nüüd on vähem puid ja rohkem autosid). Maailmas, kus teismelistel on jälle seljas veluudressid ja kleidid teksade peal, on „SIKAOSÄK“ ilmunud õigel ajal. Olgu siis tegu kiire lugemisega kõigile, kes igatsevad Mängukoobast ja Vanilla Ninja esimest koosseisu, või selgitava ja meelelahutusliku teosega Mirjami põlvkonnakaaslaste lastele, kes oma vanemaid paremini mõista tahavad ning kes loodetavasti pärast raamatu lõpetamist šokeeritult tõdevad: „Ka minu ema oli kunagi inimene!“ Mudlumi senise loomingule austajatele võib „SIKAOSÄK“ jääda küll liiga kergeks ja lahjaks, aga lasteraamatut „Elleni“ või „Poola poistega“ samal skaalal hinnata ei olegi aus.

**„SIKAOSÄK“
portreeteritava
aja vili, kaante
vahele pandud
nullindate
nostalgia.**

PS: Mudlumit tundmata julgen õhku visata hüpoteesi, et raamatut saab lugeda ka ema austusavaldusena tütre lapsepõlvele ja sellele, mida ta umbes 20 aastat tagasi mõelda võis. Nii tundub „SIKAOSÄK“ kui katse oma last mõista veel eriti armas.

„Ükskord ma kuulsin, kuidas ema telefonis mingi oma sõbrannaga rääkis. Ta ütles:

„See laps on mõistatus.“

Ma ei saa aru, millest ta aru saa.“ (lk 204)

on
va
te
ud

Sveta Grigorjeva

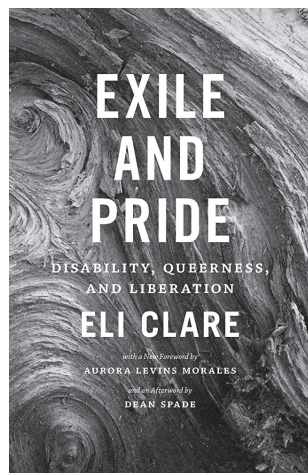
Võibolla olete ise ka täheldanud, et midagi tõeliselt — no ikka tõeliselt — head lugedes ei tahagi nagu teost väga lugeda — nii on võimalik tekstist saadavat naudingut pikendada. Selliseid raamatuid satub ette suhteliselt harva ning eks igal lugejal on oma „tõeliselt head“. Kuna mind huvitab väga keha(lisus), mõtlesin jagada tekste, mille lähtekohaks ongi just keha, teisalt soovitan ka selliseid raamatuid, mille lugemist olen iseendale peale surutud aeglusega pikemalt nautida tahtnud või saanud, sest need on lihtsalt no niiii-niiii head!

Eli Clare

**„Exile and Pride: Disability, Queerness,
and Liberation“**

Duke University Press, 1999

Raamat seob autoetnograafia žanris oskuslikult ja poeetiliselt kokku tööliklassi päritolu, suutmissurvet, kväärsust ja loodushoidu ning tulemuseks on miski, mis on ühtpidi üdini interseksionaalne, samas ligipääsetav ka neile, kes igapäevaselt akadeemilist kirjandust ei loe. See on vist minu arusaam ideaalsest kirjandusest — korraga hingematvalt isiklik, samas üldistusvõimeline. Raamat, mis ei eputa küll oma erudeeritusega, aga nõuab lugejalt siiski üsna keerulisi mõttetehteid — kuidas elada kehas, milles sa ei tunne end kodus; kuidas elada kodus, kus sa ei tunne end turvaliselt; kuidas elada valgete tööliklassi väikelinnas, olles ise kväär ja puudega? Harva saab lugeda raamatut, mis paneb end tundma korraga palju targema ja palju parema inimesena, aga see siin ometigi on selline.

Luce Irigaray

„Elemental Passions“

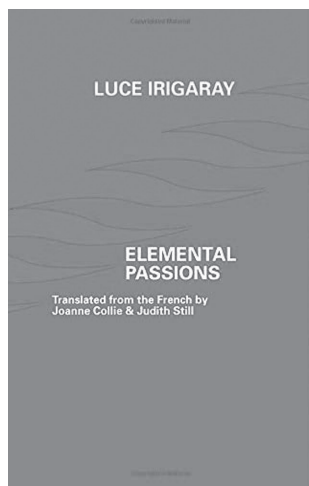
Routledge, 1993

Prantsuse keelest inglise keelde tõlkinud

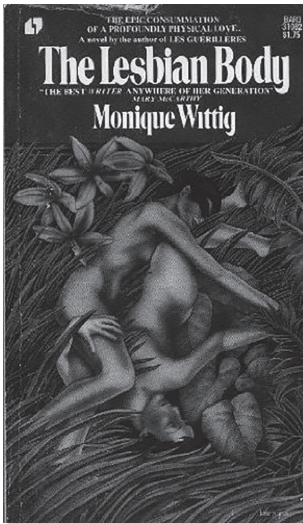
Joanne Collie ja Judith Still

Kui olete kunagi tundnud end rohkem taime kui inimesena, siis see raamat võiks olla just teile! Lääne metafüüsikas on taimi tihti seostatud naistega ning sellest seosest on ennekõike räägitud passiivs(us)e mõiste kaudu. Kuid juba aastakümneid tagasi püüdis prantsuse filosoof Luce Irigaray ümber mõelda naiste ja taimede väidetavat sümbioosi, vermes sellele vastu ja vastuseks nn *lill-naise* (ja uuspassiivsuse) *kontseptsiooni*.

Kuigi teda on tihti süüdistatud essentsialismis, huvitab

Irigarayd siiski kehade potentsiaalsus: lill-naine ja selle otsitav passiivsus ei oleks enam osa mehe-naise ja aktiivse-passiivse vastandustest, vaid tähistaks hoopis teistsugust kehalist enesetaju, avatud, voolavat, hajali, lõpetamata ja mitmekordset. Subjektsus, mille otsinguil Irigaray on, tähistab sellise tajumise veel tundmata ja vormumata võrseid, nii et avagem end enda taimseusele, kartmata, et teised võiksid meid koomas juurviljaks sõimata — uus õitsev inim-taim(n) keha ootab meid!

Monique Wittig
„The Lesbian Body“
William Morrow & Co, 1975
Prantsuse keelest inglise keelde tõlkinud
David Le Vay

Kui oskaksid teha keelele keelega keelekat — metafoorselt väljendudes — oleks tulemuseks tõenäoliselt „The Lesbian Body“ — see va anatoomilis-poeetilis-erootiline hullus! Inim-, täpsemalt kväärnaise keha kooritakse siin nagu mahlakat apelsini kiht kihi haaval lahti, pugedes kord pehmemalt, siis jälle agressiivsemalt nahapooride kaudu lihaste, närvide, vere ja sidekoeni välja. Otse vitu viljalihani. Aeg võib ju liigestest lahti olla, aga mitte nii lahti nagu seksikas lesbiline keha ses raamatus — Rabelais’ karnevalilik kehagrotesk kohtub siin erinevusfeministide *écriture féminine*’i ja *parler-femme*’iga ning tulemuseks on feministlikult purskavate putside, pehmetl pärani pärade, hoolikalt hammustatud huulte, rangelt reiviva rasvkoe ja õrritavatelt õrnade õnarustega ülicool teksti *corpus*. Mõnusat kaasapurskamist!

00 AUTORID

Emma Lotta Lõhmus (19):
„Nõustun Andres Ehiniga: ümbrus on täis ikka kole heledat õhku.“

Svetlana Štšur (29):
„Olen Sveta, olen 29 aastat vana ja Kohtla-Järvelt pärit. Kolisin Tallinnasse 10 aastat tagasi. Pealinnas leitud eestikeelsed sõbrad on mänginud suurt rolli minu eneseotsingul varastes kahekümnendates. Võib-olla esineb just tänu sellele mitmetes minu luuletustes sõpruse teema.“

Sofia-Elizaveta Katkova (28),
loe lühiintervjuud lk 14.

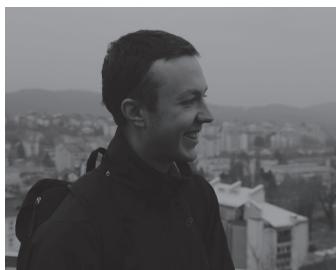
Elo Vahtrik (23)
on kunstnik.

Seio Saks (30):
„Olen eluaegne multitasker.“

Maara Parhomenko (18):
„mära teeb aktiivselt oma sokki ruumi kuuendale varbale ja meelele“

Reijo Roos (20):
„tere, olen reijo, 20, talsinglane, kirjutun“

Silvia Urgas (30)
on endine laps, kes otsustas hiljaaegu võtta endale kohustuse kirjutada iganädalast uudiskirja popkultuurist ja muust huvitavast: silviau.substack.com. Paraku kukkus jälle nii välja, et peamiselt kirjutab ta ikka vaid iseendast.

Kaia Beilmann (34):
„Meeldib mängida sõnadega ja lolli, unada, ümberada, avastada ning ronida mööda seinu ja varemeid.“

Heleri All (28):
„Mina olen Heleri. Leiba teenin teletööga, aga kui parasjagu võttel ei ole või montaažis lugusid ei jutusta, armastan üle kõige teiste jutustatud lugusid lugeda, teatris või kinos vaadata ja kontsertidel käia. Aeg-ajalt igatsen kirjutamist. Seda võiks kõvasti rohkem ja paremini teha.“

Lydia Risberg (34)
ootab kõiki oma doktoritöö kaitsmisele järgmise aasta suvel.

Helena Angela Kiisler (19):
„Mu nimi on Helena, aga oma lähedastele olen Hell nagu Põrgu, mis on irooniline vastand minu teisele nimele Angela. Elan oma kassiga kahekesi, luuletan, pildistan ja teen neid täiskasvanud inimese asju nagu tööil käimine ja poest piima ostmine.“

Triinu Kree (17),
loe lühiintervjuud lk 56.

Mikk Tšaškin (25):
„Kirjutan vahel vägagi eba-populaarsetel teemadel, nagu näiteks vaimne tervis ja religioon. Ju ma suhestun nendega kuidagi, mingil mystilisel tasemel. Need vormuvadki mu novellideks, luuletusteks ja näidenditeks. Kusjuures, žanrid pole mul alati väga kindlapiirilised.“

Helena Aadli (24):
„vt intervjuu viimane küsimus (lk 90)“

Riste Sofie Käär (20):
„Kõik on niiii naljakas ja lihtne ja hea! Hahahahaha“

Getriin Kotsar (21)
mõtleb, kust soetada särk
„Ravikindlustus kõigile“.

Elisabeth Tüdelepp (17):
„jäätis või mitte midagi“

Aurora Ruus (21)
tudeerib filosoofiat ja muusika-teadust. Toomemäe sarjalutajana üritab ta alatihti aja eest ära joosta, kuid komistab siis Inglisillal, kust paistab halastamatult häälest ära Raekoja kell, ning kus aeg ta ikkagi kätte saab. Siis meenub, et „otium reficit vires“ ja muu tarkus, mis samme kodukoopa poole seadma paneb.

Joonas Väli (19)
on Tallinna Ülikooli sotsioloogia-tudeng ja lapsehoidja.

Roven Jõekäär (24)
on Tallinnas tegutsev graafiline disainer ja kunstnik. Eriti paeluvad teda kväänarratiivides peituvad tähendused ning nende visuaalne väljendusviis.

Susanna Mett

Luule (nr 75)

Susanna Metti luuletused moodustavad tundetiheda ja läbikomponeeritud kunstilise terviku. Read, milles tolmurullid muheledes end üle põranda rullivad, vahelduvad ridadega, kus sõnastatakse usku, süüd, igatsust ja unustust – igapäevakergus ja igavikuraskus on lahtiharutamatu ühte põimunud. Luuletuste vorm on ironiani eneseteadlik, ent sealjuures ei unustata ka soojemaid ja naljakamaid toone. Nõnda on Metti luule nagu kevadpäike, mis annab jõudu ja tekitab tunde, et inimesed on maailmas ja inimesed on üksteise jaoks olemas.

Heneliis Notton

Novell „trofee.ee“ (nr 79)

„trofee.ee“ on veenvalt eluline tekst, mis käsitleb päevakohaseid teemasid ja probleeme. Heneliis Notton läheneb sotsiaalsetele küsimustele isikliku tasandi kaudu ning saab sellega väga hästi hakkama tänu usutavatele ja mitmetahulistele tegelastele ning dialoogile, mis mõjub loomuliku ja värskena. Parimatel hetkedel meenutab „trofee.ee“ Bernardine Evaristot, eriti selles, kuidas Notton käsitleb naiseks olemist.

Johanna Rannik

**Arvustused „Pilget ja valu, mõrkjasmagusalt ja muigvelsui“ (nr 75)
ja „Kehad ja korteripeod“ (nr 78)**

Johanna Rannik on öelnud, et otsib nii enda kui teiste kriitikast midagi üldisemat, et sel oleks väärtus ka väljaspool teose konteksti. Selle tabamine tal tõepoolest ka õnnestub: autor on värskendavalt teadlik, kellele ja kuhu ja miks ta kirjutab, tema häääl on kõlav, kirklik ja empaatiline. Rannik vahetab elegantselt eri stiiliregistreid, on arvustatava teose ning seda ümbritseva ühiskonna suhtes üheaegselt ärgas, eetiline ja inimlik.

Kaarel Viljaste

Päevik (nr 80)

Kaarel Viljaste päevik künnab uudismaad eesti keeles veel võrdlemisi vähe arenenud žanris: toiduaruustuse, täpsemalt kohvi- (ja koogi-)aruustuse omas, mis oma parimal kujul võikski ju pakkuda mitte ainult kulinaarinfot, vaid ka kirjanduslikku naudingut. „Saagem eurooplasteks, jäägem eestlasteks“ vaimus kirjeldab autor Berliini, Lübecki, Praha, Lissaboni, Tartu jm kohvikute pakutavaid elamusi vaimukas, elegantses ja leidlikus eesti keeles.

Kaarel Viljaste, Susanna Mett, Heneliis Notton, Johanna Rannik
Foto: Kärt Petser

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja:

Hanna Linda Korp

Tegevtoimetaja:

Saara Liis Jõerand

Luuletoimetaja:

Saara Lotta Linno

Proosatoimetaja:

Joosep Vesselov

Tõlke- ja päevikutoimetaja:

Mirjam Parve

Keeletoimetaja:

Liisi Rünkla

Kujundajad:

Pärtel Eelmer, Else Lagerspetz

KAASTÖÖD

Luule:

saaralotta.linno@va.ee

Proosa:

saaraliis.joerand@va.ee

Arvustused, esseed:

hannalinda.korp@va.ee

Tõlked ja päevikud:

mirjam.parve@va.ee

Pildid ja fotod:

vr@va.ee

Illustratsioonid:

Roven Jõekäär

Intervjuu fotod:

Elo Vahtrik

Päeviku fotod:

Lydia Risberg, Anu Põldsam

Liiklusseno 06251905 - e

Tel 50 17 053

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEEGIUM

Lauri Eesmaa, Sveta Grigorjeva, Maarja

Kangro, Pille-Riin Larm, Helena Läks,

Carolina Pihelgas, Johanna Ross,

Mihhail Trunin, Berk Vaher, Mart Velsker,

Tõnis Vilu

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk:

Tallinna Raamatutrükikoda

Paberid:

Holmen Book White 70g

Munken Pure 240g

Kirjatüübid:

Self Modern (Bretagne Type Foundry)

Aktsidents (Tüpokompanii)

Värske Rõhk nr 83 (3/2023)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

MAI 2023

Sofia-Elizaveta Katkova	3
Getriin Kotsar	16
Svetlana Štšur	20
Seio Saks.....	23
Päevik: Lydia Risberg.....	27
Reijo Roos	39
Joonas Väli	45
Triinu Kree	52
Välgatus: Aurora Ruus.....	59
Elisabeth Tiidelepp.....	66
Riste Sofie Käär	72
Intervjuu Kadi Singiga	80
Helena Angela Kiisler.....	91
Mikk Tšaškin	96
Heleri All Andrus Kasemaast.....	101
Maara Parhomenko Mart Aasast	106
Emma Lotta Lõhmus	
Hanneleele Kaldmaast	112
Silvia Urgas Mudlumist.....	117
Raamatusoovitused: Sveta Grigorjeva ...	122

ISSN no. 00251905 - e

3,50€